
3 1761 06561348 1

N. Lassen:

Den Struenseeske Proces

(Særtr)

1891

Særtryk af «Tidsskrift for Retsvidenskab» 1891.

Den Struensee'ske Proces.

Af

N. Lassen.

Indledning.

Hensigten med denne Afhandling er at yde Bidrag til Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvorvidt den Struensee overgaaede Dom og Straf har været retfærdig. Dens Fremkomst skyldes Hr. Rigsarkivar A. D. Jørgensen, der har ment, at det trods den righoldige Literatur om Struensee eller maaske netop paa Grund af den kunde være af Interesse af faa Processen gjennemgaaet af en Jurist. Efter hans Tilskyndelse har jeg da gjort mig bekjendt med de i det danske Rigsarkiv beroende, Sagen vedrørende Aktstykker, derunder først og fremmest selve Forhørene, disse sidste dog med Undtagelse af den Del, der vedrører Struensee's Forhold til Dronning Caroline Mathilde. Denne Del, der danner et Afsnit for sig og er indført i særlige Protokoller, er nemlig ikke tilgængelig for Offentligheden og kan af flere Grunde ikke ventes at ville blive dette i en nærmere Fremtid. Naturligvis er det en Mangel ved Afhandlingen her, at den saaledes i en vis Forstand hviler paa et ufuldstændigt Kjendskab til Akterne, men denne Mangel er dog langt fra af en saadan Betydning, som man kunde være tilbøjelig til at antage. Paa den ene Side er nemlig det Væsentlige af, hvad hint Afsnit indeholder, bekjendt gjennem let tilgængelige for en stor Del endog trykte Kilder[1]),

[1]) Jfr. nu navnlig K. Wittich: Struensee, Leipzig 1879.

der vel ikke ere officielle, men om hvis Paalidelighed der ikke kan være Tvivl, og paa den anden Side er det Forhold, hvorom det deri drejer sig, i juridisk Henseende ikke af nogen indviklet Karakter. Derfor vil dette Forhold, der ogsaa i Formen kun spiller en underordnet Rolle i den lange Dom — blot et Par Ord ofres derpaa —, i det Følgende blive behandlet med større Korthed, og det saa meget mere som det ikke er Hensigten her at forøge den pikante Literatur. — — — Struensees Historie før Katastrofen forudsættes bekjendt for Læserne; kun undtagelsesvis har jeg fundet Anledning til at opfriske en eller anden Begivenhed eller Dato i Hukommelsen.

Processens ydre Gang.

Efterat Struensee og Brandt den 17de Januar 1772 tidligt om Morgenen efter Maskeballet paa Christiansborg i Henhold til en af Enkedronning Juliane Marie og Arveprins Frederik underskreven Ordre vare blevne fængslede, og en lignende Skjæbne havde ramt de forskjellige andre Personer, der vare eller ansaas for deres nærmeste Tilhængere, blev der ved allerhøjeste Ordre af 20de Januar 1772 nedsat en Kommission med det Hverv at undersøge og paakjende Sagen mod de Fængslede. Kommissionen bestod af 8 Medlemmer, til hvilke senere føjedes et 9de, og talte i sin Midte vægtige Navne, saaledes Højesterets Justitiarius Juell-Wind, H. Stampe, B. W. Luxdorph, P. Kofoed Ancker og O. Guldberg. Allerede næste Dag traadte Kommissionen sammen og arbejdede i den følgende Tid med stor Ihærdighed. — Den første halve Snes Dage anvendtes til Husundersøgelser og Papirrevision, hvoraf Udbyttet iøvrigt ikke var synderlig stort. Dog fandt man blandt Regnskaberne over den saakaldte specielle Kabinetskasse, som havde været under Struensees Bestyrelse, og hvis Administration havde været unddraget Andres Kontrol, et enkelt Regnskab af mistænkeligt Udseende, hvoraf fremgik, hvad der var Almenheden ubekjendt, at Struensee og Brandt

havde oppebaaret store Summer af Kassen, endvidere den originale Kabinetsordre af 14de Juli 1771, og endelig blandt Brandts Papirer en til Sagens Oplysning tjenlig (fransk) Brevvexling mellem ham og Struensee fra Juli 1771, bestaaende i nogle brækkede Ark, paa hvis ene Side Brandt har nedskrevet forskjellige Besværinger over Struensee og sin Stilling i det Hele, og paa hvis anden Side Struensee postvis har besvaret disse Besværinger. — Den 1ste Febr. paabegyndtes Vidneforhorene. Kommissionen har aabenbart troet paa de i Byen cirkulerende Rygter om, at Struensee havde villet stræbe Kongen efter Livet; thi det første Vidne, der afhøres, er Kongens Frisør Winge med Hensyn til, at han, efter hvad der almindelig fortaltes i Byen, «en Morgenstund, da han akkomoderede Hs. Maj. skulde paa Allerhøjstsammes Befaling have maattet drikke en Kop af den for Hs. Maj. tillavede Kaffe, hvorpaa bemeldte Winge skulde være blevet saaledes fortumlet i Hovedet, at han er strax faldet i Søvn og ellers befundet sig ilde». Efterat imidlertid Winge havde forklaret, «at han paa ingen Maade fandt sig inkommoderet eller anderledes end naar han drikker anden Kaffe», slippes dette Spor, og de følgende Vidneforhør bestaa hovedsagelig i en generel Inkvisition, sigtende til af Personer, der have været i Kongens Nærhed, at faa oplyst, hvorledes Kongen i det Hele er bleven behandlet af Struensee og Brandt, hvorved Kommissionen faar Nys om den bekjendte Scene mellem Kongen og Brandt, der spiller en saa betydelig Rolle under Processen. — Den 25de Febr. paabegyndtes endelig Forhørene over Inkvisiterne først over Struensee dernæst over de Andre. Man fulgte herved den Fremgangsmaade forud for Forhørene at opsætte tildels temmelig vidtløftige skriftlige Kvæstioner, som saa forelagdes Inkvisiterne. For Struensees Vedkommende udgjør disse Kvæstioners Antal ikke mindre end 510; de øvrige Inkvisiter forelægges der af Spørgsmaal: Brandt 184, Struensees Broder Justitsraad Struensee 190, Gähler 275, Generalinde Gähler 31, Livmedikus Berger 70, Oberst Falckenskiold 145, Oberst Hesselberg 41, Etatsraad Willebrandt 68, Schoubynacht Hansen 33, Løjtnant Aboe 22, Legationsraad Sturtz 33, Struensees Privatsekretær

Panning 49 og Generalmajor Gude 47, altsaa ialt 1693 Kvæstioner, der i Afskrift fylde en anselig Protokol. Dette til Karakteristik af Kommissionens Flid.

Ved Siden af de anførte almindelige Forhør optoges der imidlertid, som omtalt, en Række særlige Forhør, sigtende til at oplyse den mellem Struensee og Dronning Caroline Mathilde bestaaende ulovlige Kjærlighedsforbindelse. Disse Forhør toge deres Begyndelse i de første Dage af Februar og gave Anledning til en særlig civil Sag, nemlig en Skilsmisseproces mellem Kongen og Dronningen. Denne Sag paakjendtes d. 6te April af en særlig af 35 Medlemmer bestaaende Kommission med det Udfald, at Dronningens Ægteskab med Kongen ophævedes i Medfør af DL. 3—16—15—1.

Paa Grundlag af de i de almindelige og særlige Forhører indeholdte Oplysninger blev der derefter anlagt Aktionssag mod Struensee og Brandt. Anklagen lyder paa de «af dem begge dels conjunktim dels separat udøvede Misgjerninger, bestaaende udi skammelige og allerhøjst formastelige Fornærmelser og Forbrydelser udi Ord, Hensigter og Gjerninger, saavel imod Hans Kgl. Majestæts allerhøjeste Person og det høje kongelige Hus, som imod den høje kongelige Myndighed og Enevælde, hvilken ingen Undersaat maa eftertragte, modtage og øve: deres begangne Falsk med det som Hs. Kgl. Maj. til deres nærmere Udførelse haver betroet, alt stridende imod Hs. Kgl. Majs., Hans høje Kgl. Huses, Rigens og Undersaatters Bedste, med videre deres nederdrægtige, afskylige og højst strafværdige Forhold». — Aktionssagen inkamineredes den 10de April, den 23de April fremlagde Aktor Generalfiskal Wiwet sit Deduktionsindlæg, Struensees Defensor Prokurator Uldall Struensees Forsvarsskrift og sit eget Defensionsindlæg, Brandts Defensor Kammeradvokat Bang sit Defensionsindlæg for Brandt, og Wiwet endelig en Replik, hvorefter Sagen optoges. Allerede den 25de April faldt Dommen, ved hvilken Struensee som den, der «paa meere end een Maade og i meere end een Henseende baade selv har forøvet og taget Deel i det af andre forøvede *Crimen læsæ Majestatis* i en overmaade høj Grad, foruden det, at hans heele Administration har

været en Kjæde af Voldsomheder, Egennyttighed, som han endog paa en skammelig og strafværdig Maade har søgt at fyldestgjøre, Foragt for Religion, Moral og gode Sæder, som hand ikke alleene med Ord og Gjerninger men og ved *publique* Foranstaltninger, har søgt at lægge for Dagen», i Følge DL. 6—4—1 ikjendtes kvalificeret Livsstraf (Haanden af hannem levendes afhugges, og dernæst hans Hoved, hans Krop parteres og lægges paa Stejle og Hjul, men Hovedet og Haanden sættes paa en Stage). Samme Udfald fik Sagen for Brandts Vedkommende[1]). De trufne Afgjørelser stadfæstedes af Kongen, og den 28de April bleve Struensee og Brandt paa Østerfælled henrettede paa den i Dommen foreskrevne Maade i Overværelse af talløse Menneskeskarer.

Anklagepunkterne.

Den Struensee overgaaede Dom har været gjort til Gjenstand for en skarp Kritik[2]), og i nogle Henseender med Rette. Til Manglerne hører navnlig ogsaa Maaden, hvorpaa Stoffet er ordnet: man søger i Dommen forgjæves efter en klar og skarp Sondring mellem de forskjellige Anklagepunkter. I Aktionsindlægget opføres der 9 saadanne. Det ene af disse er imidlertid betydningsløst (Salget af en Dronningen tilhørende Juvelbuket) og berøres heller ikke i Dommen, og af de andre bør flere sammendrages under eet Synspunkt. Herefter kunne Anklagepunkterne fremstilles under fem Rubra.

---

[1]) Sagførerindlæggene, Struensees Forsvar og Dommene findes trykte i 3dje Bind af Høsts: Johann Friedrich Struensee og hans Ministerium, hvortil her henvises.

[2]) Endnu i det forrige Aar af C. Blangstrup udgivne Værk: Christian VII og Caroline Mathilde S. 210 betegnes Dommen kategorisk «rent ud som en Skændsel for Landet»; med hvilken Føje, vil fremgaa af det Følgende.

I. Sigtelsen for at have staaet i ulovlig Kjærligheds-forbindelse med Dronning Caroline Mathilde.

Efterat Struensee først havde nægtet sig skyldig i det ham paasigtede Forhold, tilstod han i Forhørene den 21de og 25de Febr. sin Brøde, og forklarede, at han første Gang havde havt legemlig Omgang med Dronningen i Foraaret 1770, og at den ulovlige Kjærlighedsforbindelse mellem dem derefter var — med en kortvarig Afbrydelse paa c. 14 Dage — bleven fortsat lige indtil hans Arrestation. Denne Struensees Tilstaaelse forelagdes Dronningen, og bekræftede hun baade mundtligt og skriftligt dens Rigtighed.

Struensees Tilstaaelse er specificeret og bærer i sig selv Sandhedens Præg, og der mangler, hvad der dog er gjort Forsøg paa, al Føje til at anfægte dens Gyldighed, fordi den skulde være fremtvungen. Struensee var vel fængslet i Cidatellet og lagt i Lænker, men heri er man ikke berettiget til at se andet end en Sikkerhedsforanstaltning. Den Behandling, der iøvrigt er bleven ham til Del i Arresten, maa efter det Foreliggende antages at have været human. I Retsmødet den 27de Jan. bevilger Kommissionen ham og de andre Fanger i Kastellet til Forplejning hver en Rigsdaler om Dagen, fordi den «befrygtede, at de, der havde været vandt til en bedre Levemaade, skulde, ifald de bleve altfor slet holdte, falde i Sygdom, ja maaske reent crepere, ifald de ikke nogenledes kunde underholdes som tilforn, det og almindeligen er Brug med slige Arrestanter, at de dagligen faa 1 Rigsdaler». Denne Understøttelse har efter de daværende Forhold været meget rigelig[1]), og Struensee lagde derfor ogsaa en lille Sum op, hvilkēn han Dagen før sin Henrettelse efterat have nydt Nadverens Sakramente udbeder sig Kommandantens Tilladelse til at bortskænke, jfr. Münters Bekehrungsgeschichte S. 262. Kommissionen sørgede ligeledes for, at han fik Lintøj efter Ønske; i hans Fængsel fandtes baade Seng og Kanapé. Dagen før sin Henrettelse

[1]) En Rigsdaler svarer i Nutidens Penge nominelt til $3^1/_5$ Kr. men ifølge velvillig sagkyndig Opgivelse til mig kan Beløbet reelt ikke sættes lavere end til 6 à 7 Kr.

tager han en rørende Afsked med Kommandanten, «dankte ihm für alle seine Güte, und bezeugte, dass ihm derselbe keine Gefälligkeit versagt habe, die ihm erlaubt gewesen sei ihm zu erweisen.» Ogsaa Kommissionens Medlemmer synes at have behandlet ham med Hensynsfuldhed. Examinationen bærer Præg af at have været human, uagtet Struensee's Forklaringer oftere maatte kunne have fristet til at tiltale ham haardt. Et af Kommissionens Medlemmer taler med Münter om Struensee's Optræden i Forhøret den 19de Marts og siger til Münter, at Struensee i dette Forhør havde gjort et godt Indtryk paa Dommerne. «Er sei unter ihnen als unter seinen Freunden gewesen, und habe von seinen Sachen gesprochen, wie man von ganz gleichgültigen Dingen redet. Sie wären alle durch sein Betragen gerührt worden» jfr. Münter a. S. 125. Münter meddeler ogsaa S. 181, at da han under Samtalen med Struensee den 2den April til denne ytrede, at hans Dommere jo vare samvittighedsfulde og indsigtsfulde Mænd, svarede Struensee: «Davon bin ich überzeugt, sie sind alle als rechtschaffene Leute mit mir umgegangen». Fremdeles skal jeg nævne, at Struensee i et egenhændigt Brev, som opbevares i Rigsarkivet, og med hvilket han til Kommissionen fremsender forskjellige skriftlige Udfærdigelser, udtaler «*Du reste je rends bien et très sincèrement des graces de marques d'amitié, que j'ai reçu de la Commission royale, pendant qu'Elle a examiné mes affaires.*» Dette Brev er af Struensee dateret den 27de April, altsaa Dagen før hans Henrettelse. Paa dette Tidspunkt kunde han ikke og har faktisk heller ikke gjort sig mindste Haab om Benaadning[1]), saa at hans Taksigelse til Dommerne utvivlsomt ikke skyldes nogen Bagtanke om Benaadning.

Til det Anførte kommer, at Struensee har gjentaget sin Tilstaaelse under Omstændigheder, der udelukke enhver Tanke om Tvang. Under Samtalen mellem ham og Münter den 25de April — jfr. a. S. S. 253 — omtales Horsbrøden som en utvetydig Kjendsgjerning. I et den 10de April dateret egenhændigt Brev til Münter, hvilket ligeledes findes

[1]) Dette fremgaar paa en Maade ogsaa af selve Brevet, thi i dette beder han aabenbart *mortis causa* om, at Münter maa faa hans Portræt.

i Rigsarkivet, ytrer Struensee bl. A.[1]): «*Vous êtes le témoin à quel point mon coeur a été dechiré par les douleurs et les regrets et les remords sur ma vie passée. Il y a surtout un objet, qui m'accable, c'est l'abus, que j'ai fait de la confience de la Reine, d'avoir seduit sa vertu et d'avoir causé son malheur.*» I dette Brev beder Struensee Münter om at gjøre Dronningen bekjendt med hans Tanker, og idet Münter opfylder dette Hverv slutter han, ifølge en i Arkivet beroende til de Bülowske Papirer hørende Kopi, Brevet til Dronningen med følgende Udtalelse, der viser baade, hvor ubeføjet det er at anse Struensee's for Kommissionen afgivne Tilstaaelse som ufrivillig, og indeholder en selvstændig Bekræftelse af dens Rigtighed:

«Endlich hat er (ɔ: Struensee) mir aufgetragen Eurer Majestät zu sagen, dass er das Verbrechen, wodurch er besonders Sie so sehr beleidigt, ohne allen Zwang ganz freiwillig und auf den Antrieb seines Gewissens gestanden habe. Er machte sich die Hoffnung, dass Eur. Maj. so sehr Sie auch selbst nach seinen ehemaligen Grundsätzen dazu Ursache zu haben glauben möchten, ihn deswegen nicht für einen Treulosen und Undankbaren halten würden. Er versicherte mich es sei ihm unmöglich gewesen sich das Leben und Eur. Maj. Ihre Krone auf Kosten der Wahrheit zu erhalten. Er habe es sich zwar fest vorgenommen gehabt sich über alle die Fragen, die in dieser Absicht an ihn geschehen möchten, so auszudrücken, dass dies Eur. Maj. und ihm nur allein zuverlässig bekannt gewesenes Geheimniss verborgen bliebe. Aber Wahrheit und Gewissen hätten ihn auf einmahl so mächtig ergriffen, dass er hätte bekennen müssen.»

Endelig har Struensee saavel i sit Forsvarsskrift som i den Beretning, der meddeles nedenfor, paa utvetydig Maade paany tilstaaet sin Brøde.

Efter det Foranførte kan man dømme om, hvorledes det er bevendt med Paastanden om, at Tilstaaelsen er aftvungen Struensee af Kommissionen, af hvis Medlemmer endog et

[1]) Münter meddeler i sit Skrift S. 209—11 i Oversættelse et Udtog af dette Brev, men udelader af let forklarlige Grunde det i Texten anførte Sted.

enkelt (Braem) skulde have truet ham med Tortur. Sikkert nok er dette en Fabel, der da heller ikke har andre historiske Kilder at støtte sig til end løs Tale.

Allerede ved de af Dronningen og Struensee afgivne overensstemmende Tilstaaelser maatte der siges at være tilvejebragt et fuldstændigt juridisk Bevis, thi vel siger DL. 3—16—15—1, at i Horssager den Skyldiges egen Bekjendelse ikke skal være nok, men aldrig have de Grunde, som herfor anføres nemlig «at man tit befinder, at mange lyve paa sig selv, paa det den ene kan blive af med den anden, og komme den i Skade, som han eller hun siger sig at have syndet med, eller for anden Sag», passet daarligere end i nærværende Tilfælde: For Struensee gjaldt det Livet, for Dronningen Æren og Tronen.

Nu forholder det sig imidlertid saaledes, at Tilstaaelserne ikke staa alene men støttes ved en stor Mængde Vidneforklaringer. Ved disse, af hvilke vel intet angaar selve *factum probandum* men flere oplyse Omstændigheder, der staa i den allernærmeste Forbindelse dermed, er der tilvejebragt — hvad jeg er udelukket fra at dokumentere — et Indiciebevis af en saadan Styrke, at vi nutildags neppe vilde tage i Betænkning at bygge en Domfældelse alene derpaa, altsaa selv om Struensee og Dronningen havde nægtet sig skyldige.

Kort sagt, Beviserne have været overvældende, og et bedre Vidnesbyrd herom end det, der findes i Uldall's Defensionsindlæg, kan man da heller ikke godt tænke sig. Uldall, der med Dygtighed og Samvittighedsfuldhed har talt Struensee's Sag og utvivlsomt ikke vilde have ladet nogen Forsvarsposition ligge, som der var mindste Mulighed for at holde, har nemlig ikke dristet sig til at bestride Horsbroden. I denne Henseende ytrer han derimod: «Han (ɔ: Struensee) nedkaster sig for Hans Majestæts Fødder og udbeder sig hans Naade i Henseende til den af Generalfiskalen først anførte, men hidtil af mig uommeldte Forbrydelse mod Hans Majestæts Person. Samme er det Eneste, hvori han véd vidende at have syndet mod sin Konge; men han frygter og beklager med Vemodighed, at den er større end at han derfor tør vente Forladelse. Kan imidlertid Betragtninger af den menneskelige Skrobelighed, en sand Følelse af sin For-

seelse, den inderligste Fortrydelse derover, de Taarer, hvormed han begræder den, og de Sukke, han gjør for Kongen og hans Huses Vel, fortjene nogen Medlidenhed, vil han ikke findes dertil uværdig.»

Det næste Spørgsmaal bliver herefter, under hvilken Straffebestemmelse Struensee's ulovlige Forhold til Dronningen skulde henfores. Kommissionen anvender DL. 6—4—1, der foreskriver kvalificeret Livsstraf for «den, der laster Kongen til Beskæmmelse», men har denne Anvendelse været berettiget? Jeg mener Jo. Det var dengang, som det endnu er det den Dag idag, den herskende Forestilling, at en Ægtemand krænkes eller om man vil «beskæmmes» derved, at en Anden forfører hans Hustru; men hertil kommer en anden Ting, som ikke maa overses, nemlig at der fra Struensee's Side forelaa ikke blot en Krænkelse af et Familiebaand men en virkelig Statsforbrydelse, nemlig et Angreb paa Tronfolgeordenen. Under Skalkeskjul af Sætningen *pater est, quem nuptiæ demonstrant*, aabnedes der ved hans Forhold Udsigt til, at illegitime Børn eller deres Afkom vilde komme til at beklæde Tronen og fortrænge de virkelig Berettigede. Det er derfor ogsaa min Overbevisning, at hvis der under vor nugjældende Lovgivning paany skulde opstaa en Struensee, vilde vore Domstole ikke erklære hans Besmittelse af Kongens Ægteseng for ustrafbar, hvad de vilde være nødte til, hvis de almindelige borgerlige Love skulde følges, men at de vilde anvende Strfls. § 90 og efter Omstændighederne tillige dens § 86. I ethvert Fald forekommer det mig ganske klart, at der mangler al Føje til at sigte Kommissionens Medlemmer for ved Anvendelse af DL. 6—4—1 at have fulgt andre Hensyn end deres Overbevisning om, hvad Ret og Retfærdighed krævede.

II. Sigtelsen for at have usurperet og misbrugt Statsmagten.

Hvad der sikkert ligesaa meget som og vel endnu mere end Forholdet til Dronningen har bidraget til at styrte Struensee er den Magtstilling, han erhvervede, og Maaden,

hvorpaa han benyttede den. Som bekjendt indledes hans Herredømme med, at det mest ansete Medlem af Gehejmekonseilet, den ældre Bernstorff styrtes i Septbr. Maaned 1770. Samtidig mister Gehejmekonseilet faktisk al Betydning, og ved Akten af 27de Decbr. s. A. ophæves det endeligt. Magten er nu koncentreret i Kongens Kabinet, hvor Struensee ene raader, og hvorfra der emanerer en Mængde i Samfundslivet dybt indgribende Befalinger. Sluttelig kulminerer Struensee's Herredømme med Udfærdigelsen af den berygtede Kabinetsordre af 14de Juli 1771, hvilken jeg, da den er af saa stor Betydning for Sagen, nødsages til her at gjengive *in extenso*. Den lyder saaledes:

Da ich sie hiedurch zu meinem Geheimen Cabinets Minister ernenne; so sollen sie bey dieser Charge folgende Punkte beobachten.

1. Alle ordres so ich ihnen mündlich gebe, müssen sie solche, so wie es mein Sinn ist abfassen, und mir zur Unterschrift wenn sie solche vorher paraphirt haben vorlegen, oder in meinem Namen unter dem Cabinets Siegel ausfertigen.
2. Alle ordres die auf die Vorstellung eines Collegii an ein anderes zu geben nöthig sind, sollen von ihnen ausgefertigt werden, und nicht mehr durch die Ausfertigung eines Befehls in dem Collegio, oder durch die Communication geschehen.
3. Wöchentlich soll mir von den ausgefertigten Cabinets ordres ein extract zur approbation vorgelegt werden.
4. Die auf diese Art ausgefertigten Cabinets ordres sollen dieselbe Gültigkeit haben, als die von mir eigenhändig geschrieben, und sollen gleich sowohl von den Collegiis als Unterbedienten befolgt werden, wo keine Verordnung oder von mir subsistirende Resolution dawider ist, in welchem Fall solches gleich bey dem Cabinet angezeigt werden muss. Im andern Fall soll mir die Nachlebung und der Inhalt der ordre von dem Collegio und von den Unterbedienten dem Collegio, worunter er sortieret, die Anzeige geschehen.
5. Von dem Inhalt dieses soll eine ordre an die Collegia und Departements ausgefertigt und mir zur Unterschrift vorgelegt werden [1]).

Hirschholm den 14de Julii 1771.

Christian.

---

[1]) Dette skete den følgende Dag.

Fra Udfærdigelsen af denne Ordre at regne forsvinder Kongens Underskrift med nogle faa Undtagelser[1]) under Kabinetsordrerne, og det er herefter i det Væsentlige Struensee alene, som i Kongens Navn udsender Befalinger over Land og Rige.

Ved Kommissionsdommen statueredes nu, at Struensee ved at virke for Konseilets Ophævelse og Udfærdigelsen af Ordren af 14de Juli havde gjort sig skyldig i Hojforræderi, hvorhos der i Dommen opregnes en Række enkelte Foranstaltninger eller Handlinger, der tilregnes ham som Forbrydelser, nemlig Ordren til Kollegierne at indsende deres skriftlige Forestillinger til Kongen i en Portefeuille[2]), Udstedelsen af Kabinetsordrer, uden at vedkommende Departement derom fik Underretning, Anvendelsen af tysk Sprog i rent danske Anliggender, Omdannelsen af Kollegierne og Kommunalbestyrelsen i Kjøbenhavn, den hensynsløse Afskedigelse af veltjente Embedsmænd, hans Dispositioner over den specielle Kabinetskasse, Ophævelsen af Hest- og Fodgarden samt forskjellige militære Foranstaltninger, derunder Befalingen fra Slutningen af Aaret 1771 til Kjøbenhavns Kommandant om at holde Kanoner med Kardætsker i Beredskab for at holde Befolkningen i Kjøbenhavn i Ave.

Denne Domfældelse er det efter min Opfattelse kun muligt at forsvare paa en eneste Maade, nemlig ved at forudsætte, at Kongen paa Grund af Sindssygdom har været ude af Stand til at tage fornuftige Villiesbestemmelser. En saadan Forudsætning bygger Dommen dog tilsyneladende ikke paa, og dermed er altsaa efter min Mening dens Uholdbarhed i formel Henseende given. Ikke blot ikke antydes i den Kongens Sindssygdom med et eneste Ord, men der ofres endog Virak paa ham. Han betegnes i Dommen som en Mand der «inderligen elsker sit Folk», «ønsker Redelighed hos sine Embedsmænd», «er nidkjær for sin souveræne Myndighed», «ønsker at være grundigen underrettet om Sagerne», og «hans milde og faderlige Hjerte til Undersaatterne»

---

[1]) Saadanne Undtagelser findes nemlig, og naar dette benægtes af Wittich a. S. S. 192, da er det urigtigt.

[2]) Herved undgik Struensee, at Andre fik mundtligt Referat for Kongen.

prises. Var Kongen imidlertid i Sandhed en saadan Mand, hvorledes kan der da bebrejdes Struensee noget? Det er jo ikke ham men Kongen, der har ophævet Konseilet, udfærdiget Kabinetsordren og truffet de Foranstaltninger, der anses som fordærvelige for Landet. Anklagen maa følgelig rettes mod selve Kongen men dermed falder den til Jorden, thi ifølge Kongeloven er Kongen «hævet over alle menneskelige Love og kjender ingen anden Hoved og Dommere over sig enten i gejstlige eller verdslige Sager, uden Gud alene.» Med sejrrig Logik gjør derfor Uldall ogsaa gjældende, at Kommissionen er inkompetent til at dømme om de trufne Foranstaltningers Rigtighed eller Urigtighed.

Denne Konsekvens søger naturligvis Kommissionen at unddrage sig, men i Virkeligheden sker dette dels ved, at der fremsættes en faktisk Urigtighed, dels i Kraft af Ræsonnementer, der ialfald tildels løbe ud i Sofisteri.

Den faktiske Urigtighed bestaar deri, at det i Præmisserne udtales, at Struensee «i de allervigtigste Ting» har udstedt Ordrer «uden hans Majestæts Forevidende». Dette forholder sig maaske rigtigt, men processuelt var Kommissionen ikke berettiget til at antage det. Struensee har saavel i Forhørene som i sit Forsvarsskrift været snild nok til stadig at hævde, at han ikke har udfærdiget Kabinetsordrer uden Kongens Samtykke, og mod sin Benægtelse er han ikke bleven overbevist om det modsatte. Særlig er der ikke ført Bevis mod ham med Hensyn til Kabinetsordren af 21de Decbr. 1771 om Fodgardens Ophævelse, hvilken Ordre er den eneste der i Dommen udtrykkelig nævnes som udstedt af Struensee uden Kongens Samtykke; thi naar Kommissionen her paaberaaber sig Kongens eget Vidnesbyrd, vil det af det Følgende tilstrækkeligt fremgaa, hvorledes det forholder sig med dette Bevismiddel.

Ulige større Betydning end den ommeldte faktiske Urigtighed have i Dommen de Ræsonnementer, ved hvilke Kommissionen søger at paabyrde Struensee Strafansvar som Højforræder, uanset at han efter Suppositionen kun har udført den absolute Konges Villie.

Disse Ræsonnementer se saaledes ud:

Kongen er vel suveræn, men, som Aktor udtrykker det,

kun «paa de Konditioner, som hans Oldefaders Faderfader haver selv forpligtet sig, og som *primus adquirens* igjen kunde forpligte sine Sukcessorer i Regjeringen,» med andre Ord Kongen er bunden ved Kongeloven. Naar der gaas udenfor denne, handler Kongen lovstridigt, og ingen Undersaat, der medvirker dertil, kan dække sig bag Kongens Person.

Imod Kongeloven strider nu imidlertid Gehejmekonseilets Ophævelse, Kongeloven hjemler nemlig en absolut men ikke en despotisk Regjeringsform. Skjelnemærket mellem disse to Regjeringsformer er, at den absolute Regjeringsform i Modsætning til den despotiske forudsætter, at der styres efter faste Normer. Disse Normer i deres Totalitet kan imidlertid en Enkeltmand ikke kjende, og derfor horer til den absolute Regjerings Væsensmærke, at Kongen assisteres af et Raad, og Konseilets Ophævelse har saaledes været ensbetydende med Indforelsen af en despotisk Regjeringsform[1]). — Imod Kongeloven strider fremdeles Kabinetsordren af 14de Juli, forsaavidt denne bemyndiger Struensee til at udfærdige Ordrer i Kongens Navn under Kabinetsseglet. Art. 7 foreskriver nemlig, at «alle Regjeringens Ærinder, Breve og Forretninger skal i ingen end udi Kongens og under hans Signete udgaae, og skal han altid selv sin Haand underskrive.» Men desuden og «fornemmelig» strider Kabinetsordren i en anden Henseende mod Kongeloven. Da nemlig de Tilfælde, i hvilke Struensee ved den bemyndiges til paa Kongens Vegne at underskrive, i ingen Henseende er begrænset (f. Ex. til at omfatte en vis Klasse af Sager), har Souveræniteten derved lidt et Afbræk i Strid med Kongelovens Art. 26. Denne Artikel passer efter Kommissionens Mening saa godt, at den højsalige Konge og første Enevoldsherre Frederik III ved Nedskrivningen af den «synes at have havt et Pressentiment, at en Struensee vel engang kunde opstaa i Danmark.» Artiklen omtaler, hvor skadeligt det er, naar Kongers og Herrers Mildhed og Fromhed saaledes misbruges, at deres Magt og Myndighed dennem fast usynligen beskæres, og efterat der derfor er indprentet

[1]) Denne Slutningsrække har Kommissionen gjengivet *in extenso* i Qu. 10—15 til Struensee.

Kongerne i Danmark med et nidkjært og vaagent Øje at holde deres Souverænitet uforkrænket, bydes og befales det strængeligen, at dersom nogen, være sig hvem det være kunde, skulde understaa sig at udvirke eller forhverve noget, som kunde i en eller anden Maade være Kongens absolute Suveræne Enevoldsmagt til Afbræk og Forfang, skal dog alt, hvis saaledes kan være tilsagt og erlanget, holdes for usagt og ugjort, og de, som sligt forhvervet eller tilsneget have, straffes som de der Majestæten beleidiget og imod Kongens Enevolds Herredømmes Højhed groveligen sig forgrebet have. Her kan, som Kommissionen udbryder, Struensee selv læse sin Dom!

Overfor denne Kommissionens Tankegang maa det nu for det Første bemærkes, at Distinktionen mellem en absolut og despotisk Regjeringsform formentlig er ulogisk, fordi Inddelingsleddene ere hentede fra forskjellige Omraader; kun det forste Udtryk betegner en Forfatningsform, det andet derimod angaar Maaden, hvorpaa en given Forfatningsform benyttes. Ved Kongeloven var der tillagt Kongen en ubegrænset Magt, vilde han benytte denne til et vilkaarligt Regimente, til at styre uden faste Normer, kort sagt til Despoti, da var dette beklageligt, men ikke noget Forfatningsbrud. Men dernæst er den Paastand, at en Regjering bliver despotisk, naar den absolute Konge ikke har til Raadgivere en Kreds af Mænd (et Konseil), ganske uholdbar. Kongen kommer jo derfor ikke til at staa alene. Der bestaar jo i Staten et helt Maskineri af Embedsmænd, og om Kongen vil indhente eller ved en enkelt betroet Mand som Struensee lade indhente Raad og Vejledning nu hos En nu hos en Anden eller benytte et fast Raad, maa blive hans Sag. Hvad Kongelovens Art. 7 angaar, er det vel sandt, at denne synes at fordre Kongens egenhændige Underskrift under Regjeringsakter, men Artiklen kan dog neppe og er i ethvert Tilfælde ikke bleven forstaaet efter Bogstaven, idet, som Struensees Defensor ytrer, «saavel Kollegierne som andre kongelige Betjente i Kongens Navn skjondt uden hans Underskrift i adskillige Tilfælde have (ɔ: *ad mandatum*) bekjendtgjort og endnu bekjendtgjore Hans Majestæts Villie.»

Det er derfor ubilligt at ville straffe Struensee for en Fremgangsmaade, der stemmer med gammel Praxis, ihvorvel det skal indrømmes, at det overfor Kongelovens Ordlydende vel nok var et noget betænkeligt Skridt saa at sige at afskaffe Kongens egenhændige Underskrift[1]). Ganske ubeføjet er det formentlig at paastaa, at der ved Kabinetsordren, saaledes som denne er affattet, er berøvet Kongen en Del af hans Souverænitet. Denne Ordre lægger jo først og sidst Vægten paa Kongens Villie; den bemyndiger kun Struensee til at publicere de Ordrer, som Kongen mundtlig giver ham, og befaler til yderligere Sikkerhed for, at der ikke publiceres noget mod Kongens Villie, at der ugentligt skal forelægges Kongen en Extrakt af de udfærdigede Ordrer til Approbation. Det er ganske vist en overdreven Tillid, der i Kabinetsordren vises en Undersaat; men dette var Kongens Sag, og skulde Struensee svigte Tilliden ved at udfærdige Ordrer uden Kongens forud erhvervede mundtlige Approbation, kunde der ingen Tvivl være om deres statsretlige Ugyldighed: med andre Ord for som efter Ordrens Udfærdigelse vedblev Kongens Villie at være enebestemmende, saa at det ikke indses, hvorledes der, formelt taget, ved den kan være gjort Souveræniteten noget Afbræk.

Hvis man nu i Henhold til det Anforte vilde drage den Slutning, at Struensee med Urette er bleven dømt efter Kongeloven, tror jeg dog, at denne Slutning vilde være meget forhastet. Man kan nemlig ikke udenvidere stole paa, hvad der i Dommen siges om Kongen. Hvor liden Vægt der kan lægges derpaa, fremgaar tvertimod af, at den Konge, der omtales i saa smigrende Udtryk, jo allerede ved Fdn. 13de Febr. 1772 var om ikke i Formen saa dog faktisk bleven erklæret umyndig. Det var under de forhaandenværende Omstændigheder — thi Kongen stod som sagt vedblivende formelt som Regent — ikke blot prekært men ligefrem umuligt for Kommissionen at berøre Kongens Sindssygdom, og derved kan den da være bleven afskaaren fra at komme frem med de sande *rationes decidendi*.

---

[1]) Gähler forklarer ogsaa, at han efter Kabinetsordrens Udfærdigelse har «forevist Struensee Kongeloven og bedet ham læse den 7de Artikel».

Idet det saaledes vil være berettiget foreløbig at se bort fra de i Dommen indeholdte Udtalelser om Kongen, bliver det til Vurdering af, om den Struensee overgaaede Domfældelse har været materielt retfærdig, nødvendigt at gjøre Kongens mentale Tilstand som et Incidenspunkt af den allerstørste Betydning til Gjenstand for selvstændig og udførlig Undersøgelse. I denne Henseende er det jo bekjendt nok, at Christian VII var eller blev sindssyg, men denne almindelige Viden er ikke tilstrækkkelig. Det, Spørgsmaalet her drejer sig om, er, hvorvidt den Sindssygdom, Kongen har lidt af, i de ca. 16 Maaneder, (Septbr. 1770 til Jan. 1772), Struensee's Regimente varer, har været af en saadan Beskaffenhed, at Kongen maa anses for at have manglet Evnen til at træffe fornuftige Villiesbestemmelser. Billigvis skulde man vente at finde de fyldigste Efterretninger herom i selve Forhørene, men desværre forholder det sig med disse som med Domspræmisserne: man har ikke turdet røre ved Emnet, og ikke paa et eneste Sted søges det derfor direkte oplyst. Idet der imidlertid i Forhørene imputeres Struensee og Brandt overfor Kongens Person at have udvist en uforsvarlig Opførsel af en saadan Beskaffenhed, at den overhovedet kun kan tænkes mulig overfor en Sindssyg, indeholdes der dog i dem indirekte adskillige Oplysninger i anførte Henseende, og naar disse Oplysninger sammenholdes dels med en fra Struensee's egen Haand hidrørende Beretning, eller som man vel gjerne kan sige, Lægeberetning, der beror i Rigsarkivet, og som, saavidt vides, hidindtil har været Offentligheden ubekjendt, dels med andre samtidige Vidnesbyrd, ere vi istand til at danne os et tilstrækkelig klart Billede om Kongens Tilstand i den Struensee'ske Periode.

I det Følgende skal jeg, udbedende mig Læsernes Taalmodighed, meddele dette Materiale og begynder da med at aftrykke nogle Uddrag af Forhørene. For ikke at splitte Stoffet, udelader jeg dog her, hvad der vedrører den bekjendte Scene mellem Kongen og Brandt, uagtet denne er saa overordentlig karakteristisk til Oplysning om Kongens Sindstilstand. Paa den anden Side er der blandt Uddragene

optaget Stykker, som maa læses i Forbindelse med Struensee's Beretning og derfor først tilfulde ville kunne forstaas ved at sammenholdes med denne.

a. Uddrag af Forhørene.

Af Vidneforhørene:

I Vidneforhørene findes spredt en Mængde Udsagn, af hvilke fremgaar, at Struensee og Brandt have behandlet Kongen i det Hele paa en ligegyldig og uhøflig Maade samt at Adgangen til Kongen har ialfald faktisk været afspærret. Følgende Brudstykker frembyde paa nærværende Sted en mere almindelig Interesse.

(Af Forhøret den 10de Febr.)

Kammer Junker Engel von Schack mødte atter for Commissionen, og paa Begjæring at tilkjendegive, hvad hand om Greve Struensee og Greve Brandt vidste, gjorde følgende Forklaring: At da hand blev Kammer Page, blev hand af Struensee og Brandt saaledes instrueret, at hand ikke maatte sige til nogen, hvad der passerede i Kabinettet, uden til Greve Brandt allene. Naar Struensee eller Brandt kom ind til Kongen, skulde hand gaae ud fra hans Mayt. Brandt havde og forbudet ham, aldrig at indlade sig i discours med Kongen, meget mindre at fortælle ham noget af hvad der maatte passere, eller deponenten kunde have hørt. Da de kom til Friderichsberg, forbød de ham, at hand ikke maatte gaae længere i Haven med Kongen end i Indelukket, liggende til Raison, at de frygtede Kongen kunde insultere Folk, som maatte promenere i Haugen. Tilsidst da de vare komne her til Byen, befalede Greve Struensee deponenten, at hand skulde gaae bort fra Kongen, naar Berger var der, og forbød ham aldeles at blive hos Kongen, saalænge Berger var der. Berger blev der omtrent en halv Time, og naar hand gik bort, blev deponenten kaldet. Da Kongen paa Friderichsberg loed af at bruge Pulver, og Kongen befalede Deponent, naar hand om Morgenen meldte Berger, at sige Berger, at Kongen feylede intet, samt at hand giærne kunde gaae bort, indtil Kongen loed ham kalde, fik Deponent af Struensee, som havde faaet at viide, at Berger om Morgenen ikke meere kom ind til Kongen, saadan Forholds Ordre: At Deponent skulde gaae bort fra Kongen, saasnart hand havde drukket Thee og sige til Kongen: Nu gaaer jeg bort og lader kalde Berger, hvilket deponenten og maatte giøre, da Berger gik iidelig ind til Kongen, skiønt Hans Mayt. ikke skiøttede noget om ham. En Aften Stund paa Hirschholm, behagede det Hans Mayt. at befale Deponenten, at hand

skulde kiøre alleene ud med ham, da Deponenten kom hiem med Kongen fra denne tour, blev hand af Greve Brandt haardeligen tiltalt, og truet, at dersom hand nogen Tiid herefter understoed sig at kiøre alleene ud med Kongen, skulle han strax blive yaget bort fra Hoffet. Naar Struensee om Dagen arbeydede med Kongen, skal hand efter Hans Mayt.'s Sigende til Deponenten, forestillet alle Ting at være onde og uordentlige, og iidelig tiltalt Hans Mayt. meget brusque. Hans Mayt. har og fortalt deponenten, hvorledes Struensee og Brandt har ofte sagt til Kongen, at det var en Heroisk Gierning, at springe ud af Vinduet, springe i Vandet og drukne sig, skyde sig selv ihjel, ya endog raadet Hans Mayt. selv til at giore saadant, ligesom de og førend Kongen kom her til Byen, raadede ham, at naar han toeg sin Residentz her paa Slottet, skulle han gaae omkring i Gangene og paa Gaderne og insultere dem hand mødte. I de første Dage at Deponenten var bleven Kammer Page, saae hand at Hans Mayt. sprang i Ilden paa Kaminen, at hand slog sig med en Ild Tange over Benene. Deponent berettede dette for Struensee, som svarede: det giør hand, fordi hand seer, det frapperer dem, og saalænge hand mærker det, bliver hand ved, men naar de lader, som intet er, lader hand nok være — — — —.

(Af Forhøret den 18de Febr.)

Friderich Christian Bruun, Liv Karl og Berider hos Dronningen, mødte og svarede — — — — eengang Herskabet skulle spise paa Eremitagen, var Kongen kjørt forud med Kammerjunker Schack eller Etatzraad Reverdil, et Par Timer før Dronningen. Struensee og Brandt reede fra Hirschholm tilligemed Frue Holst, da de omsider traf Kongen paa Eremitagen, kom Staldmester Bülow need til Kudsken Niels Preuss, og skiente paa ham, fordi hand havde kjørt tour med Kongen i Dyrehaugen, samt befalede bemeldte Preuss, at i Fald Kongen sendte Bud igjen at kiøre tour skulle hand svare, at hand alt havde spendt fra, at Hestene vare trette og at hand ikke kunde kiøre mere.

Derefter fremstoed den Kongl. Berider Johan Henrich Krüger — — erindrede den samme Passage, som forrige Deponent har forklaret, ang. Kongens Tour til Eremitagen, hvilke Deponenten berettede med samme Omstændigheder og ligesom Berider Bruun.

(Af Forhøret den 17de Febr.)

Christian Næs, Greve Brandts Kammertiener mødte — — han havde tient Greve Brandt i 11 Aar til Paaske — — Brandt har ofte klaget sig, at Kongen var ond at komme til Rette med, at hand var færdig at slaae dem allesammen og Brandt med, dersom hand ikke tog sig i Agt.

Af Forhøret over Brandt:

Qu. 26. Om Kammer Junker Schack, da hand blev antagen til Kammer Page, ikke til den Ende blev befalet af Inquisit, at hand skulde melde ham alt, hvad der passerede i Kongens Kabinet?

R. Ja det blev sagt til Kammer Junker Schack, at skulle holde sig til Inquisit, for at viide, hvorledes Omgangen var med Kongen og formanede Struensee Inquisit til at holde Schack iidelig til sig, for at viide alle Ting, samt klagede tit over Inquisits Letsindighed, ikke nok at bekymre sig om alle Ting, sigende, at om heele Maschinen var i Inquisits Hænder vilde den ikke holde i 6 Uger, og forstoedes derunder den Opmærksomhed, ogsaa tacité at viide, hvem der kom til Kongen, samt hvad de sagde, skiønt Inquisit ey erindrer, at det *expressis verbis* blev nævnt.

Qu. 27. Om hand ikke af samme Aarsag blev forbudet at indlade sig i Discours med Kongen, mindre fortælle ham noget af hvad der passerede, eller hand kunde have hørt?

R. Inquisit synes Greve Struensee har fortalt ham det, thi i Førstningen kom Schack tit til ham, men siden bad han Inquisit, at maatte holde Schack til sig, hvilket dog intet forhindrede, at hand yo ogsaa af og til havde Samtaler med Schack.

Qu. 29. Om Inquisit og Struensee ikke har forbudet Kammer Junker Schack at gaae længere med Kongen i bemeldte Have end i førnævnte Indelukke?

R. Grev Struensee sagde Inquisit adskillige Gange, man maatte ikke lade Schack for megen autoritet; thi deraf vilde flyde, at man siden dependerede af Schack; at Schack ikke heller maatte proponere ham Ting af nogen Slags Vigtighed, hvorunder hand regnede store Promenader, men Schack skulle alleene bruges, som et subordineret Middel, til den Ende forbød hand ham, at hand ikke maatte gaae viidere med Kongen i Haven. Inquisit forstaaer dette om Hirschholm; thi om Friderichsberg veed hand det slet intet, om Tilladelsen gik paa den heele Have eller paa et Indelukke.

Qu. 31. Om Inquisit ikke en Aften paa Hirschholm, Kammer Junker Schack havde været udkiørt alleene med Kongen, tiltalte ham haardelig derfor, og truede ham med at blive yaget fra Hoffet, om hand tiere understoed sig dertil?

R. Inquisit kom ind til Kongen som sædvanlig om Eftermiddagen paa Hirschholm, og proponerede Kongen at kiøre ud med ham eller Reverdil. Kongen svarede: Hand vilde kiøre ud med Schack, og bestillte Inquisit da Vognen at spændes for. Struensee toeg det meget ilde op, bebreydede Inquisit hans Uforsigtighed, og da han sagde ham: Kongen havde villet havt det, sagde hand Inquisit: Man maae ikke tillade Schack saadant, yeg vil sige ham at om han giør det tiere, saa kommer hand bort, og de maae sige ham det samme, hvilket Inquisit ogsaa giorde.

Qu. 52. Om Inquisit ikke idelig havde forestillet Kongen, at

det var en heroisk Gjerning at springe ud af Vinduet, drukne sig selv eller skyde sig ihjel, samt raadet ham til at gjøre saadant?

R. Det er ikke nogen Tid bleven anpriset Kongen som en heroisk Gierning, men Anledningen dertil er, at Kongen meget tit selv siger, nu vil jeg stikke mig ihjel, nu vil jeg kaste mig ud i Vandet, nu vil jeg kaste mig baglængs ud af Vinduet, ogsaa somme Tider selv taget en Ildtang eller deslige Instrumenter og slaaet sig selv med. Inqvisit kand i Besynderlighed erindre eengang paa Hirschholm, da de alle skulde kiøre paa Jagden, saa gik Kongen ved Vandet, og da Dronningen og Struensee kom for at hente ham af, sagde hand, jeg vil først springe i Vandet, hvorpaa de svarede ham: Vil de da skynde dem lidet: kommer de saa op igjen saa kand de kjøre med, og saadanne Tilfælde ere mødte mere, og Aarsagen til at sige ham dette, var at Inquisit selv ved mange Erfaringer har mærket, at fornuftige eller kjærlige Forestillinger bragte ham intet saa hastig derfra som naar man raadede ham dertil, eller i det ringeste ikke satte sig imod det.

Qu. 53. Om ikke Inquisit, saavelsom Struensee har søgt at overtale Kongen til, saavel paa Gaderne i Kjøbenhavn, som paa Slotsgangene, at insultere Folk hand maatte møde?

R. Ney dette sidste har man tit afraadet ham, og har Inquisit selv sagt det og gjort ham bange for hvad der kunde møde ham, og erindrer hand ogsaa ikke i et Par Aars Tid saadant at være skeet; Kongen har vel somme Tider sagt at ville giøre det, men Inquisit vidste ikke at det var kommen til nogen Virkelighed.

Qu. 54. Om ikke Inquisit maa tilstaae, at hand har funden Behag udi, da han hørte at Publicum troede, at Kongen hafde været hos, da Moranti[1]) og den anden Dreng kastede adskilligt ud fra Altanen paa Slots Pladsen?

R. Ney det erindrer hand aldrig hverken at have sagt eller tænkt, tvertimod hand har nægtet det for de franske Acteurer og andre, som sagde at være bleven truffen, og sagde, at have seet Kongen; men til Kongen har Inquisit sagt, om han havde seet ham.

Qu. 55. Hvorfor de Vinduer paa Hirschholm som det skulde heede, Hans Mayt. havde udslaget, ikke i lang Tid bleve indsatte. Og om det skulde være for at conservere Erindringen af denne foregivne Gierning?

R. Grev Struensee havde ført Inquisit an til Aarsag, dels, at naar de bleve indsatte, saa slog Kongen dem strax ud igjen, men i Særdeleshed havde hand forbudet Kammerfolkene at tage Stykkerne bort, baade af Ruderne som af mangfoldige Porcelains Krukker, fordi de skulle ligge Kongen i Veyen, og saaledes forhindre ham og betage ham Lysten at giøre det tiere.

Qu. 56. Om det ikke var af samme Aarsag, at det, som var

---

[1]) Negerdrengen, som Kongen havde faaet af Brandt.

udkastet i Graven ikke maatte optages, og de udkastede Statuer i Haven skulde blive liggende i samme Stand?

R. Derom ved Inquisit aldeles intet at forklare; thi hand veed ikke eengang, om denne Ordre har været givet.

Qu. 57. Hvorfor Inquisit raadede Kongen til saadanne Ting, og fandt Fornøyelse i, naar noget passerede, som kunde være hans Person til Nachdeel?

R. Hand erindrer ikke uden een eneste Gang, da han endogsaa selv har hjulpen Kongen, med et stort Vindue paa Altanen paa Hirschholm, hvorom hand bad saalænge, og sagde: Det ville giøre ham saa lykkelig, saa Inquisit lod sig overtale; hand tør endogsaa ikke nægte, dels da man bliver vant til alting, dels da det somme Tider skeedte paa den besynderligste Maade, at der endog har været de Gange, da baade hand savelsom de andre haver leet derover, og endogsaa amuseret sig derved. Herom erindrer hand en besynderlig Leylighed paa Magdelene Holm i Hirschholms Have, hvor der om Formiddagen skulle dejeunere 8 eller 9 Personer, og da Dronningen saavelsom Struensee, og de andre kom derhen, havde Kongen været der i Forveyen, og kastet Bordene, paa hvilke man skulle spise, udi Vandet, saa de flød omkring Lyst Huset.

Qu. 89. Hvorledes og ved hvilke Leyligheder Kongen havde givet ham tilkjende, at hand ikke elskede ham og at hans Selskab var ham til Besvær[1])?

R. Ved hand tit og ofte sagde Inquisit mange ubehagelige Ting, som tildels kom deraf, at hand ligesaavel som andre store Herrer, og endnu snarere, meget let bliver kjede af en Person, ya endogsaa yo føyeligere hand finder ham, yo mere Ting siger hand ham, da han veed, at hand taaler dem taalmodig. Hertil kommer endnu adskillige smaa Leyligheder, som hand ey saa nøye kand forklare.

Qu. 92. Hvad det var, hvorved hand [efter hans Sigende] nødtes til at behandle Kongen haardt, som Hans Mayt. kaldte det?

R. Ved det hand tit maatte holde ham tilbage, især i Førstningen, da hand faldt paa i det slemmeste Veyr at gaae ud paa Baaden, med bare Fødder eller Støvler at gaae i Fontainen, da hand nogle af de første Gange, det mødte i hans Nærværelse, sagde ham, at hand maatte absolut intet giøre det, hvilket mishagede ham, indtil man omsider blev enig, deels at det var forgjæves at imodsætte sig, deels at det hørte til hans Lyksalighed, at hand havde sin frie Villie.

Qu. 93. Om hand i ingen anden Hensigt havde giort det, end for at holde Kongen fra, at begegne Dronningen uvenlig?

R. Ney det skeede tildels derfor; thi der var en vis sælsom

[1]) De spærrede Ord i dette og de følgende Kvæstioner sigte til Brandts Udtalelser i det tidligere omtalte Brev til Struensee.

Idee, som hand ikke troer, at turde vidløftigere forklare, og naar hand formeget entrerede i samme med Kongen, var hand gemeenlig uvenlig mod Dronningen, som foraarsagede Inquisit megen Fortrædelighed af hende og Struensee; holdt han sig derimod i denne Punkt tilbage for Kongen, deels ved at undgaa det, deels i ey at styrke hans Haab, saa var han misfornøyet med Inquisit, og sagde endogsaa nogle Gange, at det var meget haardt af Inquisit, og da var hans Omgang mere venlig imod Dronningen.

Qu. 94. Hvorledes hand havde kundet driste sig til at bruge saa ublue og strafværdigt et Udtryk herom *«pour qu'il ne devienne insolent vis à vis de la Reine»?*

R. Er besvaret ved forrige.

Qu. 127. Hvorfor det var saa nødvendigt *«essentiel»* at den, som i hans Sted kom til at holde Kongen Selskab, skulde være *nouveau*, og hvad hand egentlig mente med dette Ord?

R. Ved det Kongen, naar hand havde talt en Tid lang med een, blev kjed af ham, og det altsaa var godt naar een var nye, som hand endnu kjendte (ey) saa nøye.

Qu. 37. Om Inquisit har havt nogen ret Attachement for Kongen?

R. Med megen Frimodighed kand Inquisit (sige), at have havt for Kongen den allerstørste Kjærlighed, som man kand bære for nogen Person. Denne Kjærlighed var ikke svækket ved Inquisits Landflygtighed, den var endnu ligesaa oprigtig paa Slesvig, Travendahl og Aschberg; men da hand siden deels af og til paa Travendahl, men langt mere endnu siden har gjort sig en uendelig Umage og en utrættelig Flid, endogsaa ved at opofre alle sine Forlystelser, for at giøre Kongens Tilstand mere lykkelig, og for at berolige hans Gemyt, hand og iidelig forsøgte nye Maader, deels ved den Forstand, deels ved den Kundskab. Inquisit kunde have om det menneskelige Hierte, og hand omsider mærkede, at denne Umage, som vist ikke med Ord er at beskrive, og som endog intet Menneske kand giøre sig Begreb om, ey alleene var forgjæves, men at Kongen endogsaa ved hans Tale, som hand kandskee ikke meente saa ilde, søgte at fornærme ham, saa aftoeg almäglich denne Kjærlighed og blev til en fuldkommen Koldsindighed, Haab om at være ham nyttig forsvandt aldeeles, og Inquisit ønskede, tragtede og arbeydede intet paa andet end at komme fra Hoffet.

Qu. 147. Om Inquisit altid har vist den Respect og Ærbødighed for Hans Mayt.s Høje Person, som hand er ham skyldig?

R. I de store Selskaber vidste han aldrig ved nogen Leylighed at have glemt, de det var hans Konge; I de mindre Selskaber har hand sommetider svaret Kongen, kandskee ogsaa med Bitterhed, deels ved det hand ikke kierte sig derom, men endogsaa tit loe deraf, deels ved det, de alle giorde det, og eendelig for det, det var den eeneste Maade at have Fred. Naar de vare gandske alleene, saa har hand taalet meget af Kongen, og har meest sögt

ved Sang, ved at løbe ud, og ved deslige Distractioner, at bringe ham paa andre Tanker, naar enten hand eller Inquisit leed for meget derunder.

Qu. 148. Om hand ikke ofte er gaaet ind til Kongen om Morgenen med sin Puder Kiole. Andre Tieder paa Dagen med Hatten paa Hovedet og beholdt den paa i Hans Mayt.s Cabinet?

R. Hvad det første angaar saa maae hand erindre, at hans Pudder Kiortel er gjort som en Frak, at det var brugeligt hos Holck og Warnstedt, med den Forskiel, at de endogsaa gik ind med Tøfler og Nathue, hvilke begge Deele hand ey har giort. Hvad det andet angaar, saa erindrer hand aldrig at være kommen ind med Hatten paa Hovedet, dog kand det nok være skeedt, naar de eer komne hjem fra Jagden, og de begge vare varme. Dog kand hand med fuldkommen Vished, hverken sige Ya eller Ney. Disse og deslige Friheder havde sin Grund derudi, at Kongen sagde: Hand ville ey tracteres saa stiv og kongelig, hvilket ogsaa som hand troede, forhindrede hans Lyksalighed.

Qu. 149. Om hand ikke ofte, ja fast iedelig har talt Kongen til paa en brusque og næsten foragtelig Maade, og overalt, ikke, naar hand har talt til ham, kaldet ham andet end *König tout court?*

R. Hvad det første angaar, saa kand hand forsikre Ney, hvad det andet betragter, saa er det sandt, og var det mødt Inquisit tit, at naar hand sagde: Ihre Mayt., at Kongen da sagde: unterthänigster Diener Hr. Graf.

Af Forhøret over Struensee:

Qu. 41. Ob nicht Inquisit und Brandt durch beständige Vorstellungen und Persuasionen dem König solche Principa, wegen heroischer Thaten zu inspirieren gesucht haben, welche dafern sie ins Werk gesetzt worden Sr. Mayt. Person schädlich geworden wären?

R. Er habe vielmehr den König von solchen heroischen und stoischen Gedanken, die er in S. Mayst. Verstande gefunden, abgerathen, und öfters sich darüber dem Zorn des Königs ausgesetzet, wenn S. Mayst. Inquisiten beschuldiget dass er Sie zu weichlich machte, und Ihnen dergleichen dahin abzielenden Principia beibrächt.

Qu. 42. Ob sie nicht den König zu solchen Handlungen zu überreden getrachtet, welche, dafern sie ins Werk gerichtet worden wären, nothwendig bei den Unterthanen die stets geaüsserte Hochachtung für — und das Vertrauen auf den König nothwendig hätte vermindern müssen?

R. Er wisse keine Handlung von der Art, sondern vielmehr habe er sich jedezeit bemühet dem Könige verschiedene dahin abzielende Vorurtheile zu benehmen, und wüssten diejenigen, die um S. M. gewesen, am besten, wie Derselbe ihm öfters darüber,

3 bis 4 Wochen kaltsinnig und übel begegnet, indem S. M. Inquisiten für einen Pedanten ausgescholten.

Qu. 43. Ob sie dem König nicht angerathen habe, aus dem Fenster ins Wasser zu springen und sich zu ertränken, oder sich zu erschiessen; und ob sie solches Ihm nicht als eine heroische That angemahlet?

R. [lächelnd]. Wie es möglich sey, einmahl eine solche Frage zu thun, da der Könich sich errinnern würde, wie weit seine, Inquisitens, Denkungs-Art von derjenigen Handlungen entfernt gewesen sey.

Qu 44. Ob sie nicht den König überreden wollen, in den Gängen auf Christiansburg, samt auf den Strassen in Kopenhagen zu gehen, und die Leute, welche Ihm begegnen möchten, zu insultieren?

R. Er bezieht sich auf die vorige Aussage.

Qu. 45. Ob nicht Inquisit seinen Gefallen daran gehabt, wie er gehöret, dass das Publicum glaubte, als wenn Ihre Mayt. der König auf dem Altan zugegen gewesen, wie die beiden Knaben Jörgen und Moranti verschiedenes herunter auf den Schloss-Platz geworfen?

R. Er habe vielmehr bey allen Gelegenheiten, sein grösstes Misfallen darüber bewiesen, und selbst einmahl, da es geschehen, aus Eifer sich übernehmen lassen, die beiden Yungens aus der Thür zu treiben, nachhero habe er den König, um Gottes Willen gebeten und Demselben alle Vorstellung gethan, dass er es nicht zugeben möchte, dass die Jungens dergleichen Dinge thäten. und habe auch der König versprochen, solches hinführo zu verhindern.

Qu. 46. Warum die Fensterscheiben auf Hirschholm wovon es geheissen als wenn Ihre M. solche ausgeschlagen haben sollten, in längerer Zeit nicht wieder eingesetzet worden, ob solches deshalb unterlassen worden, um das Andenken dieser vorgegebenen That zu conserwiren?

R. Es sey unterlassen worden um dem König dadurch einen degout für dergleichen Handlungen beyzubringen, welches auch den Effect gehabt dass es nachhero nicht weiter geschehen, und darauf waren die Fenstern gleich wieder eingesetzet worden. Inquisit habe bey dergleichen Gelegenheiten dem König immer zu sagen pflegen, dass man von einer Handlung entweder durch Gründe, oder wenn man solche nicht hören noch achten wollte, durch die übelen Folgen belehret und gewarnet werden müsste; Er, Inquisit, könnte dem König nichts weiter als die Gründe sagen, weil derselbe sein eigener Hr. wäre, und müsste der König die Folgen von den Handlungen erwarten.

Qu. 47. Ob nicht aus der nemlichen Ursache, das aus und in den Graben geworfene daselbst liegen geblieben und nicht aufgehoben worden dürfe? imgleichen dass die umgeworfenen Statuen im selbigen Stande liegen geblieben?

R. Er bezieht sich auf das vorige, doch wäre so viel er wisse, aus dem Grabe alles herausgenommen worden, und die Statuen hätte man liegen lassen, damit aus deren nochmaligen Umwerfen keine Gefahr entstünde.

Qu. 48. Warum Inquisit dem König dergleichen Dinge angerathen und sein Vergnügen daran gefunden, wenn etwas vorgegangen, welches Sr. Mayt. Person zum Nachtheil seyn könne?

R. Es habe vielmehr ihm vielen Kummer verursacht, und sey sowohl darüber von dem Grafen Brandt, als Inquisiten öfters Vorstellung dagegen gethan worden.

Qu. 240. Was Brandten, seinem Ausdruck nach, genöhtiget habe, dem König, «wie Sr. Mayt. es nannten» hart zu begegenn?

R. [gerührt]. Die Ursache läge in dem Propos, so der König unterweilen zu der Königin gehalten, und welche die Empfindlichkeit der Königin erregt hätten, und da er und der Graf Brandt gewünscht hätten dass Ihro Mayt. Gesellschaft Ihroselben beyderseits so angenehm als möglich seyen möchte, die Königin aber öfters das Mistrauen geaüssert, dass die Ursache, wenn der König Ihroselben nicht vertraulich begegnet an demjenigen läge, der am meisten mit dem Könige die Zeit zubrächte: So hätte dieses den Grafen Brandt zu diesen Ausdrücken veranlasset, weil derselbe auf seiner Seite alles angewendet hätte, um diese gute Harmonie zu unterhalten und derselbe sich dahero auf beyden Seiten für unglücklich gehalten, wenn er Sr. Mayt. dem König deswegen Vorstellung gethan, und die Königin deswegen doch Mistrauen in denselben gesetzet hätte.

Qu. 262. Aus welcher Sclaverey er den König gezogen?

R. Weil der König beständig vorher selbst der Meinung gewesen, dass Sie geniret wären, und sonderlich in Dero privat Handlungen keine Freyheit hätten, und es beziehe sich solches auf S. Mayt. vorhergehende Situation, da Dieselbe der Meinung gewesen, dass ihr Stand nicht erlaubte, glücklich zu seyen, und dass alle die S. Mayt. umgeben, Sie verhinderten, nach Ihrem Willen und Neigung zu handeln, besonders in den Zeiten, da der Graf Holck bey S. Mayt. gewesen.

Qu. 263. Was er gethan um den König glücklich zu machen?

R. Da die Glückseeligkeit eines Menschens in der Freiheit, seinen Neigungen und selbst seinen Pfantasien zu folgen bestehe, so habe er in Absicht des Königs alles studiret was S. Mayt. in diesem Stücke gefällig gewessen, und er berufe sich auf S. Mayt. eigene Empfindung, ob Sie nicht auf der Reise nach Holstein, den nächstkommenden Herbst, und Winter, auch einen Theil des folgenden Sommers vergnügter als jemals gelebet hätten, und ob nicht alle, die um S. Mayt. gewesen, alles gethan um S. Mayt. das Leben so viel möglich angenehm zu machen. Wenn S. Mayt. nachher zu Zeiten weniger vergnügt gewesen wären, so hätte solches mehr

in S. Mayt.s physicalischen Umständen, als in der Situation, worin Sie sich befunden, gelegen.

Qu. 275. Warum es nothwendig «essentiel» gewesen, dass derjenige, der dazu bestimmt würde, an Brandtens Stat dem König Gesellschaft zu leisten, besonders auch *nouveau* wäre, und was Brandt mit diesem Worte eigentlich sagen wolle?

R. Dieses habe sich auf die Veränderligkeit des Geschmacks S. Mayt. bezogen, welches überhaupt in einem solchen Umgange, der zum amusement abzielt. sehr natürlich sey. dass man nemlich die Neuigkeit als essentiel um zu gefallen, voraus setzte.

b. Struensees Beretning.

Denne, der er affattet paa Fransk, er ikke dateret af Struensee, men det fremgaar af dens Indhold, at den er nedskreven, efterat Forhørene over ham vare tilendebragte, og da han sidste Gang fremstilledes for Kommissionen den 7de April, ligger Udfærdigelsen altsaa mellem denne Dag og Henrettelsesdagen den 28de s. M. Af Münters ofte citerede Skrift S. 253 ses, at Struensee den 25de April har overleveret sin Defensor, umiddelbart efter at denne havde overbragt ham Efterretning om den samme Dag afsagte Doms Udfald, «einen Aufsatz», og kort efter nemlig S. 265 meddeler Münter fra sit Besøg i Fængslet den 27de April, at «einige Aufsätze» af Struensee paa denne Dag bleve lagte i en Kuvert og leverede til Kommandanten. Denne sidste Kuvert har sikkert indeholdt det af mig tidligere omtalte Brev af 27de April og de deri nævnte Aktstykker, medens jeg formoder, at Beretningen, jfr. ogsaa dennes Slutning, er identisk med den Afhandling, som Struensee den 25de April har overgivet til Uldall. Denne har derefter antagelig efter Struensees Anmodning bragt samme til Dronning Juliane Marie og Arveprins Frederik, blandt hvis Efterladenskaber den er funden. Et historisk Aktstykke som det foreliggende burde jo strængt taget meddeles i Originalsproget, men da det er langt og ved sin Vidtløftighed maaske noget trættende, foretrækker jeg at bringe det i Oversættelse. Altsaa:

Naar jeg ønsker at give Oplysning om, hvad der er sket og hvad jeg har iagttaget, medens jeg var i Nærheden af Kongen, da

sker dette ikke fordi jeg vil forsvare min Opførsel eller retfærdiggjøre mig, men udelukkende fordi jeg er overbevist om, at Kjendskab til disse Ting kunde blive nyttig i Fremtiden og forebygge Uordener og Ulykker. Jeg har ikke taget i Betænkning at bryde Tausheden, da jeg er forvisset om, at de, som blive bekjendte med denne Fremstilling, ikke ville gjøre anden Brug af den, end hvad der stemmer med og tjener til Kongens sande Lykke. Den Hengivenhed, som jeg har viet Hans Majestæt og som, uagtet den er bleven Aarsagen til min Ulykke, ikke vil ophøre før med mit Liv, havde iøvrigt bragt mig til den Beslutning at bevare Tausheden selv til min egen Skade. — Strax da jeg i Slesvig kom til Kongen[1]) har jeg, idet Hans Maj. fandt Behag i ofte at underholde sig med mig alene, bemærket megen Særhed i hans Sind og Karakter, stor Antipati, Mistillid ja endog Foragt for alle dem, som omgave ham, og i Særdeleshed en dyb Misfornøjelse med hans Stilling. Han havde overdrevne Forestillinger om forskjellige Gjenstande, hvilke Forestillinger han kjælede for i en saadan Grad, at han blev vred, naar man modsagde ham eller endog blot tilkjendegav Tvivl. Han paastod, at det sande Mod krævede, at man Intet frygtede, og at en modig Mand burde kaste sig ned fra en tredje Etage uden Vaklen, saasnart han fik det Indfald, eller det befaledes ham: at en Mand, der frygtede for at paaføre sig selv de grusomste Pinsler, ikke kunde gjøre Fordring paa at besidde Mod. Han krævede, at en lærd Mand næsten indtil den mindste Detail skulde kjende Historien og Kronologien, og at en berømt Mands Virksomhed og Handlinger uden mindste Undtagelse skulde være kjendte af Alle. Han haabede at finde Midler til at hengive sig til de mest overdrevne Udsvævelser uden mindste skadelige Følger deraf. Kort sagt, han havde adskillige andre ikke mindre extravagante Forestillinger, som jeg ikke her vil omtale, for ikke at blive altfor vidtløftig. Naar jeg anstrængte mig for at paavise deres Urigtighed eller endog deres Urimelighed, svarede H. M. mig, at han var fuldkommen overbevist om Sandheden af dem, men at man skjulte denne for ham, og at jeg vilde kunne oplyse ham om den, dersom jeg vilde; at Verden var ganske anderledes, end man fremstillede den for ham, og at han kjendte Hemmeligheder og Mysterier, om hvilke han ikke vovede at tale til mig. Jeg tog dette ofte som en Spøg, men Kongen føjede dertil andre ikke mindre besynderlige Forestillinger, der ligesaameget vakte min Opmærksomhed som min Forbauselse. Han spurgte mig ofte, om jeg troede, at han var født til at være Konge? om han altid vilde vedblive at være det, og om han var født af den danske Kongefamilie? Han blev vred eller spottede mig, naar jeg svarede bekræftende, og at jeg fandt Lighed mellem ham og Christian VI. Han gjentog ofte for mig, at han vilde være ulykkelig, saalænge han var Konge, og i Antwerpen fore-

[1]) Struensee stødte som Rejselæge til Kongens Følge i Juni 1768.

slog han mig i fuldt Alvor at flygte bort med ham. Han vilde blive Soldat, for ikke at skylde sin Lykke til nogen Anden end til sig selv. Samtidig fandt jeg Kongen opfyldt af Frygt og Angst for at man vilde myrde ham, og han befalede mig ofte om Aftenen, naar han var gaaet i Seng, omhyggeligt at undersøge alle Kroge i Værelset, for at se, om der ikke var et Menneske skjult der. Han nærede Mistillid til alle dem, der nærmede sig ham, ansaa dem for Kjæltringer og stadig beskjæftigede med at skaffe ham eller idetmindste at skjule Sandheden for ham, hvilken han imidlertid søgte at faa ud af dem ved Snildhed eller ved Overrumpling, de eneste Midler, som ifølge hans Mening vare levnede ham for at lære Sandheden at kjende. Kongen forlangte ofte af mig, at jeg skulde give ham en Trøst mod Døden, og han paastod, at der gaves en anden Trøst end den, der kunde søges i Religionen og Filosofien, og beskyldte mig for Tilbageholdenhed, naar jeg forsikrede ikke at kjende nogen saadan; han haabede med Tiden at lære den at kjende, fordi han var sikker paa, at Andre vidste Besked derom men endnu ikke vovede at indvie ham deri. Alt dette bragte mig ofte i Forvirring, og jeg kunde ikke forklare mig det paa anden Maade end som Forvildelser af en altfor levende Fantasi. Saa meget jeg kunde, vendte jeg Samtalen bort fra Emner, som forudsatte Hemmeligheder, for ikke derom at erfare mere, end hvad Kongen sagde til mig af egen Drift. Denne Tilbageholdenhed paadrog mig ofte Kongens Kulde og Uvillie. Imidlertid blev jeg ikke tilbunds oplyst om dem før efter Kongens Tilbagekomst til Kjøbenhavn. Fra det Øjeblik af talte han om dem uden Forbehold til mig og, naar han trak sig tilbage *(dans sa retraite)*, tænkte og talte han næsten ikke om andet end om disse Mysterier. Herom skal jeg nu søge at give et almindeligt Billede, saavidt det er muligt at henføre under bestemte Punkter Tanker og Meninger, som ifølge deres Natur ere uden Sammenhæng og desuden vexlede hver Dag og hver Uge. Paa Bunden af det Hele laa hovedsagelig følgende Punkter: Kongen forestillede sig, at Verden var ganske anderledes skabt, end man afmalede den for ham, at Alt, hvad han saa, var Illusion, at Menneskene vare skabte bedre, større, stærkere og kraftigere, at Fornøjelserne vare morsommere, Skuespillene bedre end alt det han følte eller der viste sig for ham; at der var et Antal af 6 Personer i Verden, som vare fødte moralsk blinde, som saa Gjenstandene i Naturen paa en anden Maade, eller for hvem man forvanskede dem, for at føre dem bag Lyset, og han troede at være en af disse 6, at han Kongen ikke var Fredrik V.s Søn, og at hans Fødsel var et Mysterium, at han ikke altid vilde vedblive at være Konge, men at han vilde blive befriet derfor ved andre Personers Hjælp eller ved egen Hjælp, naar han foretog Handlinger, som vare egnede til at føre ham til dette Maal, at der var et Punkt (som H. M. kaldte «ausgeärgert werden»), til hvilket han maatte skride frem i Trin, hvis Antal ofte varierede, at alle Mennesker

søgte at hindre ham i at naa derhen og følgelig at blive lykkelig. Disse Betragtninger laa paa Bunden af de Indfald, som stadig arbejdede i Kongens Hjerne, og som han fra Tid til anden modificerede, forandrede og forøgede med de mest extraordinære og urimelige Indbildninger og Luner. Jeg havde kaldt hele denne Samling af Indbildninger en Roman, og naar H. M. var i godt Humør, betegnede han den paa samme Maade, uden imidlertid et Øjeblik at tvivle om dens Sandhed. Kongen har ofte forsikret mig at have havt saadanne Ideer fra sit 6te Aar, og at de ene skyldes hans Spekulationer. Han paastod at have faaet dem ved egne Iagttagelser, idet han undertiden havde seet Gjenstandene i en ganske anden Skikkelse, men at man strax havde anstrængt sig for at skjule denne for ham og at give ham andre Forklaringer for at vildlede ham. Ifølge denne Iagttagelse havde han set Menneskene større, Soldaterne bedre dresserede, Skuespillet skjønnere, Mænd i en extraordinær Glans, overlegne Genier, med et Ord Alt uendelig mere fuldkomment, end han i Almindelighed saa det; imidlertid havde disse Syner kun været ganske kortvarige. Kongeværdigheden tyngede mest paa ham og Tanken om at skulle vogte paa den hele sit Liv igjennem pinte ham altid. Derfor troede han at have bemærket ved den Maade, hvorpaa han var bleven opdraget og ved andre Iagttagelser, han havde gjort, at han ikke var en født Prins. Denne Overbevisning, som er dybt rodfæstet i hans Sind, beskjæftigede stadig hans Indbildningskraft. Den første Tanke, han i denne Henseende har meddelt mig, var, at hans Moder Dronningen havde havt en Kjærlighedsforbindelse med en Mylord Stanhope, og at han, Kongen, var avlet paa denne Maade. Derpaa har han ofte forandret Mening i saa Henseende. Undertiden mente han, at han var et Hittebarn, som man havde forbyttet med den virkelige Prins, med Hensyn til hvilken han ikke var ganske sikker paa, om denne endnu levede eller var død. Saa indbildte han sig at være en Søn af Kongen af Sardinien, eller af et Parlamentsmedlem, som han havde set i Frankrige, eller af Kejserinden i Rusland og til Slutningen endog i nogen Tid, at hans Gemalinde Dronningen var hans Moder. Kongen forstod ikke, paa hvilken Maade man havde bragt ham i den Stilling, hvori han var, og beskjæftigede ofte sin Indbildningskraft dermed, men i Almindelighed var han overbevist om, at dette Bedrageri havde været nødvendigt for at holde ham fast blandt de 6 Blinde og var udført af hans Venner, som han ikke kjendte, om hvilke han ofte gav forskjellige Fremstillinger og blandt hvilke han i Almindelighed nævnte dem, som han i Øjeblikket favoriserede mest og stundom Personer, som han kun havde set en eneste Gang i sit Liv f. Ex. Prinsen af Ligne i Brüssel, en vis Grev de Bussi og Chevalier de Bouflers i Paris. De Handlinger, ved hvilke Kongen troede at kunne naa frem til det Punkt, som han ønskede, vare saadanne, som vare Dyd, Ære, Sømmelighed og gode Sæder stik modsatte. Han bildte sig ind, at Agtelse, Venskab, Kjærlighed,

Respekt, som man erhvervede ved en god Opforsel, vilde vende ham bort fra hans Maal, og han var utrøstelig, naar han mærkede Tegn paa hine Følelser, hvad han kaldte: Dass man Ihn geärgert. Idet han opfattede det som et Middel til at faa ham bort fra hans Maal, beklagede han sig i Særdeleshed over den salige Dronning, sin Bedstemoder, naar hun talte til ham om sit Venskab for ham. De Mennesker, hvem man viste den største Foragt og behandlede med Harme, vare efter hans Opfattelse de lykkeligste, og han oppebiede med Utaalmodighed det Øjeblik, hvor han kunde indgyde Følelser, som vare istand til at paadrage ham en saadan Behandling. Derfor nærede han stadig en stærk Tilbøjelighed til at hengive sig til alle mulige Yderligheder i Udsvævelser og uordentligt Levnet, til at løbe omkring i Gaderne for at slaa Vinduer ind, fornærme, ja selv dræbe de Forbigaaende, til at aflægge Besøg i berygtede Huse, slaaes med Natvægterne, til at slutte sig til Folk, der vare bekjendte for at være de sletteste Mennesker, og til at udføre alt det, som den mest ryggesløse Mand kan udfinde. Dueller, Kampe, ja selv Feltslag syntes ham ikke mindre nødvendige for at han kunde naa sit Maal, og der var en Tid, da han bildte sig ind, at han leverede saadanne om Natten, og at han undertiden havde dræbt 5—6 eller flere Personer, men at man derpaa havde givet ham Opium, for at han skulde miste Hukommelsen derom, fordi han ikke endnu turde vide det. I det samme Øjemed paalagde han sig forskjellige pinagtige Legemsøvelser, f. Ex. at springe til Kræfterne vare udtømte, at give sig voldsomme Slag paa Hovedet, at slaa Hænderne mod Muren til de blodte, at knibe sig eller tvinge en Anden til at gjøre det af alle Kræfter. Hans Majestæt sagde da, at han følte det gjorde ham godt, og at han «gik fremad» derved. Der var ogsaa en Tid, da Kongen bildte sig ind, at Gnidning med visse Midler vilde gjøre ham godt, og han dannede sig saadanne af alt, hvad der faldt ham i Hænderne, af Pomade, af Æg, af Pudder og lignende Ting. Han gned Tindingerne dermed og derefter alle andre Legemsdele. Undertiden gned han sig med Sne eller holdt et Isstykke paa Maven, en anden Gang lagde han endog Pudder (Krudt? *de la poudre)* paa Maven stak Ild deri og brændte hele Huden. Det vilde være mig umuligt at huske de forskjellige extraordinære Scener og Handlinger, som Kongens Fantasi fremkaldte. Der var en stadig Strid mellem ham og dem, som vare nærmest omkring ham, for at holde ham tilbage eller i det mindste modvirke hans Handlinger. Imidlertid er det i det sidste Aarstid lykkedes at afvende disse Forsøg paa hans Person, og han har beskjæftiget sig med andre Ting. I Følge Kongens Indbildning var der forskjellige Maader, paa hvilke det Punkt, (som han kaldte ausgeärgert werden), vilde naaes, f. Ex. derved, at man vilde tage ham med i en Kamp, eller at Konseilet vilde komme og aabenbare hans illegitime Fødsel for ham, eller at et Tordenskrald eller Jordskjælv vilde bebude ham dette saa eftertragtede Øjeblik, og hans Majestæt har

i flere Aar uafladelig hver Dag ventet derpaa. De Forhaabninger, som Kongen knyttede dertil, vare ikke mindre besynderlige, end Sagen i sig selv; de væsentlige af dem vare, at han ikke mere vilde være generet af noget, at han vilde kunne gjøre alt hvad der lystede ham, og som han udtrykte sig: «Dass er in allen seinen verkehrten und canaillösen Willen bekommen würde», at ingen vilde mere bekymre sig om ham, bevidne ham Respekt eller sige ham Komplimenter, (hvad han kaldte: Ihm angelegen machen), at han strax vilde rejse fra Kjøbenhavn, og at han da vilde faa Verden at se, som den virkelig var. Hans Majestæt knyttede dertil endnu mange andre Fordele, hvoraf jeg kun vil anføre nogle. Han haabede, at han vilde blive uigjennemtrængelig for Kaardestød, Gevær- ja selv Kanonskud, og uden Fare vilde kunne springe ned højt oppe fra og endog flyve, hvis han vilde. En Tid ventede han hver Dag, at hans Tindinger, Mave og alle de andre Legemsdele vilde blive haarde som Marmor, og det var i Særdeleshed Hensigten med Gnidningerne. En anden Gang havde han sat sig i Hovedet, at hans Navle vilde forsvinde, og han vilde ikke tro, at Folk i Almindelighed have en saadan, skjøndt han foretog Undersøgelser, som kunde have overbevist ham derom. Ønsket om at blive som en vis Slags Mennesker, som Kongen betegnede med Navnet «Comme-ça», beskjæftigede ham mest i det sidste Aar. Det vilde være vanskeligt at give en nogenlunde klar Ide om dem, thi for Størstedelen forstod jeg intet deraf, skjøndt jeg havde nøje studeret Gangen i hans Fantasi. Han søgte disse Mennesker mellem Skuespillere, Operasangere, Soldater, Matroser, Almuen og først og fremmest mellem Drabanterne. Efter den salige Dronnings sin Bedstemoders Begravelse[1]), som gjorde et stærkt Indtryk paa hans Fantasi, standsede han især ved den sidstnævnte Klasse, idet han var fast overbevist om ved denne Lejlighed at have bemærket flere Mennesker af den Slags, som han søgte. Imidlertid fandt han overalt saadanne: i Theatret, ved Hoffet, paa Gaderne, thi det var en af deres særegne Egenskaber, at kunne skifte Skikkelse, saa meget de lystede; Fantasierne forlode næsten aldrig Kongens Tanke, og han refererede alt, hvad han saa, læste eller hørte til dem. Han tilbragte hele Nætter med at tænke derpaa, og han talte derom i 2 à 3 Timer i Træk, naar man blot vilde høre paa ham. Naar hans Omgivelser forestillede ham, at han maatte glemme dem og afholde sig fra at tale om dem i nogen Tid, svarede han ofte, at dette udgjorde hans eneste Lykke, at han hellere vilde dræbe sig selv end overbevises om, at hans Tanker vare urigtige, og at han vilde tale om dem med den første den bedste, hvis man ikke vilde høre paa ham. Humør og Legemstilstand havde megen Indflydelse paa hans Fantasier. Naar Kongen havde svækket sig selv ved en slet Vane, som han ofte hengav sig

---

[1]) Enkedronning Sophie Magdalenes Begravelse fandt Sted den 13de Juni 1770.

til, havde han sorgmodige Ideer, at han vilde dø, at han vilde blive snigmyrdet, eller at han vilde lide Skibbrud *(echouerait)*, hvorved han betegnede, at hans Planer ikke vilde lykkes eller «dass er nicht durchkommen würde». Til andre Tider følte han stærk Uro, da knuste han alt, han talte om at løbe omkring i Slottet og dræbe den første han mødte, han fik Lyst til at fornærme Folk, spytte i Ansigtet, give Ørefigener og til at kaste Tallerkener eller Knive i Hovedet paa dem, som vare i hans Nærhed. Hans Majestæt har selv tilstaaet, at en saadan Paroxysme stundom overfaldt ham ved Taflet, og at han da var nødt til raskt at rejse sig op, hvis ikke Dronningen eller en Anden ved Tegn kunde bringe ham i en rolig Stemning. Kongen følte sig meget let stødt ved et Fysionomi, et Ansigt eller en Grimace, hvad meget almindeligt hændte ved Taflet, eller i Theatret, og opirrede Hans Majestæt i den Grad, at han begyndte at bande, bruge plumpe Udtryk og fremkomme med tusinde Urimeligheder, og det nogle Gange saa højt, at de nærmeststaaende kunde høre ham, og ofte kyssede han Dronningen, som anstrængte sig for at berolige ham ved Tegn eller Ord. Naar Kongen var i godt Humor, taalte han, at man spøgte med hans Drømmerier, dog var det altid et meget kildent Emne, som let irriterede ham. Man vil nu, efter hvad jeg har forklaret, kunne danne sig en Forestilling om Kongens Karakter, under hvilken navnlig hans Omgivelser led. Han tvang sig maaske mod sin Natur til at være ond. Han vilde ikke være elsket, og han blev vred, naar nogen viste ham Hengivenhed eller Opmærksomhed, fordi det gjorde ham, som han sagde: «angelegen». Jeg har set ham prygle sin Frisør, fordi denne støttede ham i det Øjeblik, da han var i Fare for at falde bagover: Kongen drev dette saa vidt, at han forlangte, at man ikke maatte komme ham til Hjælp, selv naar han var i Fare for at brække Halsen. Dog er han i den sidste Tid kommen bort derfra og har indrømmet, at han trængte til Hjælp og til Venner, da han følte sig altfor svag til at hjælpe sig selv ved alle Lejligheder. Hans største Fornøjelse var at sætte ondt imellem dem, der omgave ham, og til hver især sagde han noget ondt, som han paastod, at en anden havde sagt ham, eller som han udtrykte sig, indskudt ham, fordi han var af den Mening, at man kunde indskyde ham Ideer og Følelser. Han skiftede ofte Fortrolige, men vendte ligesaa hyppigt tilbage til dem igjen, som han havde forladt, og han vilde altid slutte Fred paa dens Bekostning, som han sidst forlod. Saasom denne Opførsel foranledigede stadig Mistro, var Kongen den første, som følte de uheldige Følger deraf, og han var ogsaa den, der var mest mistroisk. Samtidigt var det umuligt at overbevise Hans Majestæt om, at man følte en oprigtig Hengivenhed for ham, fordi han afskyede Forsikringer og ikke skænkede Handlinger nogen Opmærksomhed. Trods alle disse Forvildelser og Drømmerier var der dog Mellemrum, i hvilke hans Tanke var fri, hvor han dømte rigtigt, læste flittigt og oprigtigt ønskede at opfylde sine Pligter

og at beskjæftige sig med Sagerne. Naar han talte fornuftigt, anførte han forskjellige Grunde hvorfor han ikke vilde vedblive med at være Konge, hovedsagelig følgende: 1 — En Konge er altid ulykkelig, fordi man underkaster ham tusinde Gener, Hensyn, Sømmelighedsfordringer, Ceremonier og Love, som en Privatmand ikke er nødt til at underkaste sig. 2 — Han, Kongen, havde mere Sands for et privat, mageligt og behageligt Liv, end for Hæder, ledsaget af Bekymringer og Arbejder. 3 — Han alene vilde nyde Æren af at regere, hvis han skulde befatte sig dermed. 4 — Sædvanligvis er det Ministrene, der alene høste Æren, og en Konge er kun deres Dukke. 5 — Den Maade, hvorpaa man behandlede Statssager overfor ham, gjorde dem uforstaaelige for ham. 6 — Sædvanligvis forstod han ikke noget af dem, og naar det hændte, at han var af en anden Mening, fulgte man den aldrig. 7 — Ham var det kun levnet at sige: «Ja» og at sætte sit Navn under. 8 — Danmarks Affærer vare saa indviklede og derangerede, især hvad Finanserne angik, at han aldrig vilde kunne raade Bod derpaa. — Hermed forbandt han samtidig en stor Uvillie og Mistro overfor alle sine forhenværende Ministre. — Jeg vil endnu nedskrive nogle Bemærkninger om Kongens Konstitution og om hans Smag for Fornøjelser, forend jeg med faa Ord udvikler de Principper, som jeg har fulgt ligeoverfor Hans Majestæt. — Kongen syntes at være født med et ikke alene godt men ogsaa kraftigt Temperament, men med dette var der allerede sket en følelig Forandring inden hans Udenlandsrejse. Han var altid sygelig indtil sin Afrejse fra Paris, derefter har hans Tilstand forbedret sig, og jeg er overbevist om, at den vilde blive god, hvis han kunde vænne sig af med en Vane, som man gjætter, uden at jeg nævner den. Det er den, der ruinerer og svækker ikke alene hans Legeme men ogsaa hans Forstand. Denne ødelægges derved, og idet han føler Afkræftelse, Uro og Ængstelse, søger hans Fantasi Grunden dertil udenfor ham selv, og gjør, at han finder Alt ubehageligt, afskyligt og utaaleligt, hvilket er Kilden til den Kulde, Afsky og selv Had, som han saa let fatter overfor sine nærmeste Omgivelser. Jeg har aldrig hos Kongen bemærket Tilbøjelighed eller Smag for sanselige Fornøjelser. Han søger dem og hengiver sig til dem ikke for Nydelsens Skyld, men alene fordi han tror, at det er godt, og at han «gaar fremad» derved. Selv den Vane, der forvolder hans Ulykke, har ikke nogen stor Tiltrækning for ham. Han hengiver sig til den af Kjedsomhed og med koldt Blod. Jeg har desuden bemærket en vis Ufølsomhed i hans Nerver, som ofte har frapperet mig. Han har givet sig voldsomme Slag, har knebet sig af alle Kræfter, og har sønderrevet sine Hænder med Fleuretterne, naar han øvede sig i at fægte, uden at lade sig mærke med nogen Smerte, han forsikrede tværtimod, at det gjorde ham godt og lindrede ham. Kongens Smag for det andet Kjøn er ikke mindre besynderlig end hans andre Drømmerier. Alt, hvad der almindeligvis behager, rører ham ikke synderligt, ja

mishager ham endog, efter hvad han selv ofte har forsikret. Der var en Tid, da han beskjæftigede sig meget med en Kvinde, som han vilde have til Elskerinde, og som han gav Navnet «de la Roquer», men som aldrig har existeret uden i hans Indbildning. Efter den Beskrivelse, han gav af hende, var hun stor, kraftig og stærk, lignede mere en Mand end en Kvinde; hun havde store Hænder, var samtidig liderlig, udsvævende og fordrukken, den største Fornøjelse, han lovede sig af hende, var at løbe om med hende i Gaderne for at begaa alle Slags Excesser, at lade sig slaa af hende og igjen at slaa hende, og at drikke sig fuld i Fællesskab med hende, og at den ene ikke vilde føle Væmmelse ved den anden. Jeg vilde endnu kunne berette om tusinde Extravagancer af Kongens Fantasi, men, hvad jeg har sagt, er tilstrækkeligt til at vise den ulykkelige Tilstand, i hvilken han befandt sig. Jeg har altid været meget bedrøvet derover, og jeg befandt mig saa meget mere i Forlegenhed med Hensyn til hvilken Opførsel, jeg skulde iagttage, og hvilket Middel, jeg skulde anvende, som jeg ikke vovede at betro mig til Nogen, fordi jeg mente, at det var af største Vigtighed at bevare Sagen som en dyb Hemmelighed. Jeg talte nogle Gange derom med Hr. de Bernstorff, men det var paa en Tid, da jeg kun havde Mistanke, og han ansaa det for Barnagtighed, som vilde fortage sig med Alderen. Ondets Udstrækning er ikke kommen til min Kundskab, før jeg havde været en rum Tid hos Kongen. Hans Majestæt var reserveret overfor mig, hvad det Punkt angaar, fordi jeg stadig bekjæmpede det med Liv, og jeg støttede denne reserverede Holdning, saa meget jeg kunde, idet jeg holdt mig i en vis Afstand. Jeg var ogsaa meget begrænset i at kunne hjælpe derpaa, medens Grev Holck var hos Kongen, og hele min Virksomhed indskrænkede sig til Læsning, Konversation og de Raad, som jeg kunde give Grev Holck. Jeg har ofte forestillet denne og Kammerherre Warenstedt, hvor vigtigt det var, at Kongen kom bort fra sine Forvildelser, de vare enige heri, men Hofmænds Fasthed ligeoverfor deres Herre er tilstrækkelig bekjendt. En Gang bleve vi enige om, at vi, naar vi alle tre vare til Stede, skulde fremkomme med den højtidelige Forsikring, at alle hans Indbildninger vare falske, uden nogetsomhelst Grundlag, og at de vilde blive hans Ulykke, idet vi vilde bønfalde ham om at jage dem ud af Sindet og ikke mere beskæftige sig med dem. Samtidig forpligtede vi os gjensidig overfor hinanden til at gjentage denne Forsikring hver især for ham, saa snart Hans Majestæt begyndte at tale derom. Men Virkningen deraf var, at Kongen blev bedrøvet, melankolsk og i daarligt Humør, saa at han var lige ved at græde, og til Slutningen kom Sagen tilbage i sin gamle Gænge. Læsning interesserede Kongen ikke synderligt, Fornøjelser vare saa at sige ikke nogen Adspredelse for ham, og Ræsonnementer ærgrede kun Hans Majestæt, uden at fremkalde nogensomhelst Forandring i hans Fantasi. Mine Anstrængelser for at bringe Kongen bort fra hans ulykkelige Vane,

havde ikke mere Held. Kolde Bade har jeg anset som den bedste Kur mod de skadelige Følger. Senere hen, da Dronningen betroede sig til mig om Kongens ulykkelige Tilstand, gjorde jeg mit Bedste for at understøtte hendes Planer forat redde Kongen ud deraf. Dronningen beskyldte frem for alt Grev Holck for, at han fastholdt Kongen i denne Tilbøjelighed, og at hans Opførsel ligeoverfor Kongen stadig vilde forhindre, at han blev helbredet. Dette foraarsagede hans Fjernelse, idet Kongen iøvrigt var meget kjed af ham. Derefter fulgte man for at helbrede Kongens Fantasi og forbedre hans Sæder følgende Regler: 1 — Da Kongen havde sat sig fast i Hovedet, at Alle vare enige om at forulempe ham og hindre hans Lykke, lagde man i Ord og Gjerninger an paa at overbevise ham om det modsatte. Man viste ham den størst mulige Opmærksomhed og Venlighed, og Dronningen gjorde sig det især til en Pligt at forekomme og udforske hans Ønsker og endog hans Luner. Vi andre Brandt, Warenstedt og jeg, som i Særdeleshed stode ham nær, beskjæftigede os kun med at udfinde, hvad der kunde være ham behageligt og more ham. 2 — Vi vare enige om at bringe Hans Majestæt bort fra den Vane at hviske til hver især af os, og skiftevis underholde os med sine Drømmerier. Vi dannede i dette Øjemed smaa Selskaber, hvor dette Emne blev behandlet alvorligt og spøgende. Vi angrebe ham enstemmigt for at overbevise ham om hans Vildfarelse. Man opfandt Historier, i hvilke de mest modsatte og modstridende Ideer vare kombinerede paa den mest bizarre Maade, for at vise til hvilken Grad Fantasien kan skeje ud og forvirres. Kongen følte det ofte og gjorde sig lystig over sin Roman, men vendte med stor Lethed tilbage til den, saasnart han var overladt til sine egne Reflexioner. 3 — Kongen ønskede smaa Selskaber, der bestode af Personer, som han kunde lide, og som ikke generede ham, hvor man ikke behandlede ham med Ceremonier som en Konge, men utvungent, hvor man ikke lagde Mærke til Alt, hvad han sagde og gjorde, for bagefter at fortælle det til Alverden; man søgte at rette sig heri efter Hans Majestæt, saa meget som muligt. 4 — Kongen foretrak ensomme Fornøjelser og yndede ikke at være ledsaget af et stort Følge, man rettede sig ogsaa i dette Punkt efter ham. 5 — Læsning, Musik, Kortspil og tusinde andre Børnelege, Spadsereture og alt, hvad der kunde tænkes, blev brugt til at more og adsprede Kongen; hans Ubestandighed tillod ham ikke at blive længe ved det Samme, hvilket ofte foraarsagede Forlegenhed for at udfinde noget Nyt. 6 — Interessen for Statssager var det, hvoraf man lovede sig mest, og jeg kan forsikre, at Kongen har beskæftiget sig dermed med Flid, Iver og Fornøjelse i mere end 8 Maaneder i Træk, efter at han var vendt tilbage fra sin sidste Rejse til Holsten[1]). 7 — Kongen foretrak at modtage skriftlige Indberetninger og Forestillinger fra sine Ministre og Collegierne,

[1]) Tilbagekomsten skete i August 1770.

fremfor mundtligt Referat, af hvilken Grund man valgte hin Form, for at Hans Majestæts Beskjæftigelse med Statssagerne kunde blive mere stemmende med hans Smag og lettere. Jeg mindes den Tid, da han beskjæftigede sig med Statssager 4 og flere Timer om Dagen, og gjennemlæste en Forestilling 2 à 3 Gange forat sætte sig godt ind i Sagen. Han dømte rigtigt om dem, og de vigtigste Forandringer og Foranstaltninger, som skrive sig fra den Tid, hidrøre fra ham selv eller have fundet hans Bifald, efter at han havde sat sig ind i dem. — Anstrængelserne vare ikke uden Held. Man havde de bedste Forhaabninger om, at de skulde lykkes, lige indtil sidste Foraar, da alt forandrede sig til det Værre. Kongen faldt tilbage til sin gamle Ide, at han blev forulempet, og at man ikke tillod ham at leve efter sit Lune. Han var i højeste Grad kjed af Warenstedt, og, efter at man i mere end en Maaned havde prøvet paa at faa ham bort fra disse Følelser, holdt man op med at tale til Warenstedts Fordel, fordi Dronningen mistænkte ham for, at han understøttede Kongen i dennes Indfald, idet han var for svag til at modsige dem med Fasthed. Desuden lovede Kongen sig større Nytte af de smaa Drenge, som altid skulde være i hans Værelse til hans Opvartning. Andre generede ham eller negligerede ham snart med deres Opvartning, efter hvad Hans Majestæt sagde. Man havde paa samme Tid gjort sig til Princip at lade ham ordne sit private Liv, som han fandt for godt, uden at foreslaa ham det mindste eller gjøre ham Forestillinger i saa Henseende. Man havde lagt Mærke til, at jo mere man fraraadede Kongen en Ting, desto mere satte han sig fast i Hovedet at udføre den. Naar man føjede ham eller endog opmuntrede ham, holdt man ham snarere tilbage, idet han, m. H. t. hvad der interesserede ham, foretrak i Almindelighed at gjøre det modsatte af, hvad man raadede ham til. Jeg har en Gang set et slaaende Exempel derpaa; Kongen plagede en Tid lang daglig Warenstedt med, at denne skulde gaa ud med ham i Byen for at slaa Ruder ind især hos Grev Rewentlows. Jeg raadede ham til at lade, som om han gav efter for disse Anmodninger, men da opsatte Kongen sit Forsæt fra Dag til Dag og glemte det tilsidst. Til at bringe Kongen bort fra en Tilbøjelighed, som han stedse har havt og hengivet sig til med Lidenskab, nemlig at lege som et Barn og ødelægge og sønderbryde Møbler, troede man saaledes, at Intet vilde være bedre end at lette ham Lejligheden til ganske efter eget Tykke at tilfredsstille den. Man haabede, at Erfaringen vilde belære ham om, at han ikke vilde blive mere lykkelig, og at hans Lykke ikke bestod i at overlades til sig selv. Han forbandt endnu med hin Tilbøjelighed den besynderlige Forestilling, at han vilde lære Sandheden at kjende af Børn, den, som han mistvivlede om at kunne faa ud af os andre. Sandt nok har den Frihed, man gav Kongen i anførte Henseende, foraarsaget skandaløse Optrin; men jeg er vis paa, at der kun var Valg imellem stadig at holde denne Lidenskab tilbage med den

Risiko, at den dog en Dag brød løs, eller at helbrede Kongen derfor en Gang for alle ved det nævnte Middel, thi jeg føler mig næsten forvisset om, at han aldrig vil vende tilbage dertil efterat have mærket alle Ubehagelighederne derved, uden at have nogen Fornøjelse. Smagen derfor havde han allerede faaet paa sine Rejser i Udlandet, og der var meget faa Hoteller, hvor der ikke sporedes en vis Ødelæggelse, ligesom ogsaa Møblerne i Kongens Værelse i London næsten alle bleve ituslaaede. I den største Del af den sidste Sommer levede Kongen efter sine Indfald, det vil sige i den største Uorden. Han løb omkring i Haven Kl. 5 om Morgenen, om Natten, naar han skulde til Taflet, med andre Ord naarsomhelst han fik Lyst dertil. Dronningen søgte efter ham, man ventede ham hele Timer ved Taflet uden at lade ham mærke det mindste. Han kjørte ud 2, 3 Gange daglig og til enhver Tid, naar det behagede ham, ofte ligesom man stod i Begreb med at tage i Theatret. Han red ud om Aftenen, i Mørke, og nogle Gange red han kun 2 eller 3 Gange rundt i Haven, saa vendte han tilbage og kjørte ud i Karet. Brandt rettede sig i Alt efter ham og var til den yderste Grad føjelig, og Dronningen gjorde paa sin Side med en sjelden Taalmodighed alt, for at Kongens Ønsker kunde blive opfyldte, uagtet hun i sit Indre led derunder. Tilsidst begyndte man at tale derom til Kongen, og forestillede ham alle Ulemperne af hans Opførsel, og hvor langt, han var fra, paa den Maade at kunne vente eller finde, hvad han haabede. Han indrømmede det og lovede at lade sine Forvildelser fare, hvorefter man ordnede hele hans Tid saaledes, at han altid var optagen, og fremfor Alt rettede man sin Opmærksomhed paa at lade Hans Majestæt være saa lidet som muligt alene. Hans Sundhed var svækket ved den ulyksalige Vane, som han ikke kan aflægge, og derfor lod man ham begynde med at tage kolde Bade. Kongens Fantasi vedblev imidlertid med at være optagen. Han skar Ansigter og gjorde Forvridninger, som undertiden syntes ufrivillige, hvad ogsaa var Tilfældet med en overdreven Latter, som han stundom brød ud i. Dronningen var fuldt optagen af at afholde ham fra at begaa Extravagancer i Theatret, ved Taflet og i Selskab. Brandt fandt en Gang Kongen i Færd med at slaa Hovedet mod Muren i det franske Theaters Korridor i flere Lakajers Nærværelse, hvad der nødte os til altid at have et vaagent Øje med Hans Majestæt og til at følge ham over Alt. Man vil efter alt dette forstaa, hvor vanskelig og besværlig deres Stilling blev, som ved Naturens Baand eller paa Grund af den Tillid, som Kongen viste dem, havde Indflydelse paa hans Opførsel og paatoge sig at give ham Raad. Kongens Ubestandighed, Overfladiskhed, hans Ligegyldighed, ja selv Afsky for Alt, den Lethed, hvormed han forlod en Ting, og blev træt af den næsten i samme Øjeblik, som han var bleven indtagen i den, hans Utilbøjelighed til al Flid og Opmærksomhed, og hans Fantasis Extravagancer ere næsten uovervindelige Hindringer. Da han er

kaldet til at være Konge, er det nødvendigt, at han har en Villie, og at han lader sig bestemme ved Eftertanke og Fornuft, men almindeligvis har han kun Luner. Kongen mangler hverken Forstand eller Dømmekraft, og Hans Majestæt vilde have mere deraf, hvis ikke hans Fantasi og den ulykkelige Vane, han har hengivet sig til, havde svækket hans Sjæl. Ved de Erfaringer, som han selv vilde gjøre, naar man lod ham have frie Hænder i de Sager, der vedrørte ham personligt, haabede man navnlig, at Kongen skulde komme til Eftertanke, naar han følte de onde Følger af sine Luner og Indfald. Kongen har ogsaa fra Tid til anden vist Tegn paa Anger, og tilstaaet, at han følte sin egen Svaghed, og han har bedet om, at man vilde være ham behjælpelig med Raad og vejlede ham, men det var kun momentant. Jeg bør give Dronningen det Vidnesbyrd, — og under de Forhold, hvori jeg befinder mig, skulde jeg vel vogte mig for at sige noget, der ikke er i fuld Overensstemmelse med Sandheden, — at hendes Majestæt stadig har ønsket at faa Kongen bort fra hans Forvildelser, og da man opgav Haabet derom, henvendte hun hele sin Opmærksomhed paa at skjule Kongens Svaghed og omhyggeligt at forhindre, at Offentligheden kom til Kundskab derom. Dronningen vilde have uendelig Fortjeneste af Kongens Person, hvis ikke en ulykkelig Svaghed udslettede eller i det mindste fordunklede alle hendes Dyder. Hun var saa langt fra at ville regere eller blot blande sig deri, at dette tværtimod var hende den ligegyldigste Ting af alle og allerfjærnest fra hendes Tilbøjelighed. Der er intet, der vilde have været lettere for Dronningen end at bemægtige sig Regjeringen istedetfor Kongen, hvis hun vilde have gjort det paa Kongens Bekostning, men hun undgik det fuldstændigt og vilde end ikke have Skin deraf. Imidlertid have disse Følelser og hendes Omhu for at skjule Kongens Svaghed frembragt en modsat Virkning. Man har taget den sidste som Tegn paa, at Kongen blev holdt i Slaveri, og denne Mening er bleven bestyrket derved, at man var nødsaget til at indskrænke Antallet af de Personer, til hvem Kongen privat udtalte sig. De, der ere blevne optagne i den lille Omgangskreds, kunne bevidne, til hvilke Extravagancer, Kongen undertiden hengav sig, og man vil herefter kunne forstaa, hvor mange Forsigtighedsregler, det var nødvendigt at tage i den Anledning. Jeg bør ogsaa yde Grev Brandt den Retfærdighed. at han altid med Iver har været optaget af Kongens Vel, og at den ulykkelige Begivenhed, hvorfor han nu er anklaget, ene og alene er begrundet i Kongens ejendommelige og bizarre Karakter. Man vil let kunne føle, hvor vanskeligt det var at tage rigtige Forholdsregler i en Sag, der var saa vanskelig og delikat. Jeg har altid betragtet min Kundskab om Forholdene som en mig af Kongen betroet Hemmelighed, hvilken det ikke var tilladt mig at meddele til Nogen i Betragtning af den Vigtighed og Indflydelse, som en Indiscretion kunde faa for hans Person, thi

Dronningen, som jeg har betragtet som den, der havde den største Ret til at dømme derom, fordrede, at den yderste Taushed skulde bevares derom. Disse to Motiver levnede mig ingen anden Udvej end at stole paa min egen Dømmekraft og alle de Fejl, som jeg har begaaet, have deres Udspring derfra, og jeg kan forsikre, at hverken ond Villie eller forkastelige Ønsker have ligget til Grund for min Færd. Jeg kunde maaske endnu bedre bevise min Uskyldighed i den Retning, hvis jeg ikke følte mig skyldig i en Forbrydelse, for hvilken jeg hverken kan eller vil retfærdiggjøre eller undskylde mig, og som kaster en mørk Skygge over Alt, hvad jeg har gjort, og fylder mig med Samvittighedsnag og Anger over Alt, hvad der er foregaaet. Jeg har nu intet andet tilbage til at bøde paa den Ulykke, jeg har foraarsaget, end at bede for Kongen, og jeg nærer det brændende Ønske, at hvad der i disse Dage er hændt, maa gjøre et saa stærkt Indtryk paa hans Sind, at han derved bringes bort fra sine Forvildelser. Dog kan man ikke haabe paa en sikker og vedvarende Forandring, hvis man ikke vil ty til et mere virksomt Middel, og jeg kjender da nu ikke noget andet, der kan hjælpe, end Religionen. Ved Siden heraf er jeg ved Erfaringen bleven overbevist om, at det er nødvendigt at have et vaagent Øje med Kongens Person, aldrig eller saa lidet som muligt at lade ham være alene, at ordne hele hans Tid og umærkeligt holde ham i en mekanisk Orden, at være sikker paa, at de Personer, som nærme sig ham fortroligt, ikke gaa ind paa hans Extravagancer eller misbruge hans Svagheder, at sørge for, snarere at der er Flere omkring ham, der dele hans Tillid, end en Enkelt, at hindre saa meget som muligt de hyppige Sammenkomster med enkelte Personer, især mistænkelige, at opmuntre ham til mange Legemsøvelser og Beskjæftigelser lige indtil Udmattelse, og fremfor Alt hindre ham i at hengive sig til sin slette Vane.

Min Samvittighed har nødsaget mig til at aabenbare alt, hvad jeg nu har udviklet, uagtet jeg i Kommissionens Forhør over mig ikke en Gang har tilladt mig at benytte det til mit Forsvar overfor forskjellige Anklagepunkter. Jeg ønsker, at der maa kunne komme noget Godt ud deraf for Kongen og Staten. Rigtigheden af mine foranførte, faktiske Meddelelser kan bevidnes af alle dem, som have havt Del i Kongens Fortrolighed, og af dem, som have været i hans Nærhed. Grev Brandt véd bedre Besked med Kongens extravagante Fantasier i det sidste halve Aar, i hvilken Tid jeg, saa meget som muligt har undgaaet at berøre denne Stræng overfor Kongen. Iøvrigt vil jeg kunne give yderligere Forklaringer og Oplysninger, hvis der er Punkter som trænge dertil.

Struensee.

c. Andre Vidnesbyrd.

Med den af Struensee givne Skildring af Kongens Sindstilstand stemme i Et og Alt de Beretninger, vi have om Kongen fra Reverdils Haand. Reverdil blev, som bekjendt, Lærer for Christian den 7de i dennes 12te Aar, og efter Kongens Tronbestigelse hans Kabinetssekretær, men blev allerede det følgende Aar styrtet og vendte tilbage til sin Hjemstavn Schweiz. I Aaret 1771 blev han imidlertid kaldt tilbage af Struensee, som det af Processen erfares efter Initiativ af Brandt[1]), der trængte til Medhjælp under sin Bevogtning af Kongen, og kom hertil i September s. A., fra hvilken Tid han indtil Struensees Fald stadig var omkring Kongens Person. Reverdil, der saaledes i en sjelden Grad har havt Lejlighed til at gjøre Iagttagelser, skildrer i sit bekjendte Værk Struensee og Hoffet i Kjøbenhavn 1760—1772[2]), hvorledes Christian den VII allerede som Barn viser Tegn paa Sindssygdom. «Han betragtede — jfr. S. 3 (4) — sine Hænder og følte paa sin Mave for at faa at vide, om han gjorde Fremskridt, om han nærmede sig en Fuldkommenhedstilstand, om hvilken han havde en dunkel Forestilling, og hvorom hans Anskuelser ofte have vexlet» og meddeler i det Følgende mange enkelte Træk, der falde sammen med Struensee's Skildring. Størst Interesse knytter der sig imidlertid her selvfølgelig til de Iagttagelser, som Reverdil har gjort efter sin Tilbagekaldelse hertil. Efter sin Ankomst til Hirschholm i September 1771 opsøger han strax Brandt, der «betroede ham, hvor bedrøvelig Kongens Sindstilstand var» — jfr. S. 192 (249—50) —, og Reverdil forlader Brandt i stærk Misstemning, «fordi

[1]) I sin Brevvexling med Struensee brugte Brandt det Udtryk, at han «vilde sætte sit Hoved i Pant for Reverdil», hvorved han ifølge sin Forklaring til Qu. 128, 129 og 130 sigtede dels til, at Reverdil, naar han kaldtes tilbage af Struensee selv, ikke vilde gjøre Forsøg paa at styrte denne, dels til at han holdt sig forvisset om, at Reverdil ikke vilde «søge at blive Dronningens *amant*, hvilket var Struensee meget magtpaaliggende at tro». Iøvrigt havde Brandt «megen Høyagtelse for Reverdils Tænkemaade, da han troede ham en meget stor honneteté til.»

[2]) Dette Værk citeres her efter den danske Oversættelse, medens Sidetallet i Originaludgaven tilføjes i Parenthes.

denne havde drevet Gjæk med ham og ved at lade ham kalde tilbage under de mest smigrende Forhaabninger lokket ham i en Fælde og bestemt ham til det sorgeligste Hverv af alle, at være en gal Mands Vogter». Dagen efter kjører han ud med Kongen og Brandt. Kongen sidder med en forknyt og lidende Mine trykket op i en Krog af Vognen — jfr. S. 196 (255) —, og da Reverdil efter Hjemkomsten fra Kjoreturen bliver ene med Kongen, kommer dennes Vanvid til Udbrud. «De er Brandt» sagde han til mig, hvorpaa han hengav sig til en hurtig og usammenhængende Snakken, i hvilken han indblandede nogle Vers af «Zaire», som jeg havde spillet med ham for fire Aar siden. Derefter sagde han «De er Denize; De er Latour», to franske Skuespillere der havde staaet i hans Tjeneste, og derpaa talte han til mig som til mig selv». «I henved fire Maaneder», fortsætter Reverdil, «i hvilke jeg næsten hver Dag var alene med ham enten i Gemakket eller i en engelsk Postvogn uden andet Følge end Kudsken og en Tjener tilhest, udfyldtes over tre Fjerdedele af vor Samværen under fire Øjne af saadanne Indfald, eller ogsaa enten af en dyb Taushed, Spørgsmaal om det, der «skred fremad», og de Tegn paa en Forandring, som uophørlig foregik med hans Person, eller af afbrudte Ord, som han fremmumlede mellem Tænderne». Efter nærmere Meddelelse om de Former, hvorunder Kongens Sindssygdom viste sig, hedder det videre S. 199 (258): «Jeg har allerede sagt, at Kongen kun gradvis var kommen i denne saa beklagelige Tilstand, og jeg tvivler ikke paa, at han for et Aar siden endnu havde kunnet forfolge en Tanke, nedskrive eller idetmindste afskrive den og vise nogen Deltagelse for sine Udfærdigelser» — en Udtalelse, der i Sammenhængen her er af stor Betydning, fordi det af den indirekte fremgaar, at Kongen, da Reverdil atter gjensaa ham, efter dennes Opfattelse var ude af Stand til at forfølge en Tanke, ja blot at afskrive den eller vise nogen Interesse for sine Udfærdigelser. Umiddelbart efter meddeler Reverdil, at Kongens Sindstilstand ifølge Livlæge Bergers Udsagn skulde være bleven forværret efter et Fald, Kongen gjorde i Februar Maaned 1771, hvilket stemmer med Struensee's Beretning om, at Kongen i ca. 8 Maaneder efter sin

Hjemkomst fra den sidste Rejse til Holsten har beskjæftiget sig med Statsaffærer, men at hans Tilstand derefter forværredes, ligesom ogsaa hint Fald omtales flere Steder i Procesakterne. I Forhoret den 5te Febr. forklarer Kammertjener Brieghel derom [1]) og meddeler, at Kongen, der stødte sit venstre Ribben meget stærkt, i 3 à 4 Dage derefter kastede Blod op, og da Struensee i Forhoret den 29de Febr. examineres om, hvorvidt han og Dronningen ikke have truffet Aftale om, hvorledes de vilde forholde sig i Tilfælde af Kongens Død, rettes det Spørgsmaal til ham — jfr. Qu. 304 —, om ikke særlig en saadan Aftale er bleven truffen «einige Tage nach dem der König auf Christiansburg an seinem Geburtstage» — den 29de Janr. — «den schweren Fall gethan». Gähler taler ogsaa i Forhøret til Qu. 131 «om det Tilfælde, der arriverede med Hs. Maj. paa Hans Geburtsdag», og Livlæge Berger forklarer ligeledes til Qu. 5 om Kongens «Tilfælde», hvilket han dog ej har behandlet men «efter den løse Tale af Struensee havde holdt for vertigo». I det hele kan her den almindelige Bemærkning finde Plads, at ligesom ingen kan gjennemlæse Reverdils Bog uden at faa Indtryk af at staa overfor en i sjelden Grad samvittighedsfuld og sanddru Forfatter, saaledes bestyrkes dette Indtryk paa mange Maader ved at sammenholde hans Skrift med de foreliggende Procesakter. Skulde man desuagtet have Reverdil mistænkt for Partiskhed, maa det i ethvert Fald erindres, at denne maa formodes at gaa i Favør af Struensee, thi han var dennes Protegé og blev styrtet sammen med ham.

Et ikke mindre talende Vidnesbyrd om Kongens Sindstilstand indeholder endelig selve Katastrofen den 17de Januar. Bag den absolute Konges Ryg [2]) fængsle nogle Sammensvorne de Mænd, der staa ham nærmest, vække ham om Natten og lade ham underskrive et Dokument, hvorved han forstøder sin Gemalinde, og «slæbe» ham der-

---

[1]) Han synes dog at henlægge Faldet til et urigtigt Tidspunkt eller at være noget uklar i saa Henseende.

[2]) Paa tvende i Rigsarkivet beroende, den 10de Januar 1772 daterede Breve, i hvilke Kongen bemyndiger Juliane Marie og Arveprins Frederik «*d'employer toute mon autorité*» for at befri ham, kan der formentlig ikke lægges Vægt.

efter, som Charlotte Biehl beretter, «bleg som et Lig og den heftigste Sjæleangst i sit Ansigt» i Triumftog omkring i Byen i den prægtige med 8 hvide Heste forspændte Fløjelsvogn, der ikke var brugt uden til hans Formæling! Hvorledes vilde disse Begivenheder have været mulige, hvis Kongen ikke havde været en villielos, sindssvag Stakkel?

Forinden der nu bygges Slutninger paa det Foranførte maa først det Spørgsmaal være bragt paa det Rene, hvorledes der ifølge den danske Forfatning skulde forholdes, naar en Konge paa Grund af Sindssygdom var ude af Stand til at føre Regjeringen. Det er da at anføre, at der ikke i Kongeloven fandtes udtrykkelige Bestemmelser i saa Henseende. Derimod indeholdtes der i den udførlige Regler om Regjeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed og Fraværelse fra Riget. Ifølge Art. 9—14 og 23 skulde nemlig isaafald Enkedronningen (Kongens kjødelige Moder) eller, hvis hun var død, den næste Kongens Frænde blandt Prinserne af Blodet være Regent, og hende eller ham til Hjælp eller Bistand i Formynderskabet tilføjes de 7 højeste kongelige Raad og Betjente, «og skulle disse samtlige forestaa Regjeringen, og alting efter de meste Vota beslutte, hvor da Dronningen (Prinsen) skal have tvende Stemmer, og hver af de andre ikkun een Stemme». Efter Forholdets Natur kunde der formentlig ikke være Tvivl om, at man i Tilfælde af Kongens Uduelighed til at føre Regjeringen paa Grund af Sindssygdom maatte følge Analogien af disse Bestemmelser eller dog holde sig saa nær som muligt op til dem, og i Overensstemmelse hermed gik man — hvad vel er værdt at lægge Mærke til — ogsaa frem, efterat Struensee var styrtet. Vel skyede man sig da ved ligefrem at erklære Kongen umyndig og at udnævne en anden Regent i hans Sted, men man tilforordnede ham et af 7 Medlemmer, hvoriblandt Arveprins Frederik, bestaaende Raad, og bestemte — jfr. Fr. 13de Febr. 1772 —, at alle Forestillinger skulde ske i og igjennem Raadet, og Kongens Underskrift der erhverves, hvorhos det om end i skaansomme Udtryk bestemmes, at de

Underskrifter, som Kongen meddeler udenfor Raadet, ere betydningsløse[1]).

Herefter vender jeg tilbage til Themaet.

Det er af Struensees Beretning evident, at Kongens Tilstand i September Maaned 1770 var en saadan, at der ikke kunde være Tvivl om, at han var sindssyg endog i betydelig Grad. Han var opfyldt af Vrangforestillinger, og hans fixe Ideer og perverse moralske Begreber vare derhos af en saadan Beskaffenhed, at det maatte være forbundet med de største Farer at lægge Tøjlerne i hans Haand alene. Denne Konge ønsker nu, tildels under Paavirkning af sine fixe Ideer, netop at regjere alene, og i dette Øjemed at skille sig af med sin mest prøvede og ansete Tjener og med hele Konseilet. Han nærer en barnagtig Jalousi overfor dette, idet han, som Struensee meddeler under Qu. 353, finder, at Konseilet er hans «Ruf nachtheilig, indem es die Ehre der Regierung auf sich ziehe, wobey er, Inkvisit, sich erinnere, dass S. Mayst. öfters in den Zeitungen mit Misvergnügen bemerket, dass von den Ministern darin gestanden, sie hätten diese oder jene Sache ausgeführet, von S. Mayst. aber: Sie hätten hier oder dort gespeiset». Hvad var der at gjøre for Struensee i denne Situation? Det er klart, at han, der nøje havde studeret Kongens Sindstilstand og maaske var den Eneste, der tilfulde kjendte eller ialfald tilfulde kunde vurdere den, af det Yderste burde have modvirket Kongens Ønsker, baade fordi de i og for sig vare ufornuftige, og fordi Forfatningen i den foreliggende Situation krævede et Raad. Struensee gaar imidlertid en anden Vej. Han søger ikke blot ikke at bringe Kongen bort fra, hvad denne har sat sig i Hovedet, men der kan ikke være nogen Tvivl om, at han endog aktivt har medvirket til Bernstorffs Fald

[1]) Naar Wittich a. S. S. 149 fremstiller den nye Regjering som ligesaa illegitim som Struensee's, ja endog S. 249—50, i denne Henseende tildels vildledt af Reverdil og den gængse Opfattelse, fremstiller Forholdet som om den nye Regjering paa langt grovere Maade end Struensee har ved den ovennævnte Forordning forsyndet sig mod Kongens Selvstændighed, vil det af det i Texten Anførte ses, hvilken Misforstaaelse af de faktiske og retlige Forhold, der ligger til Grund herfor.

og Konseilets Ophævelse. Dette sidste stod som en Hindring for hans Planer, og mod Bernstorff nærede han derhos en personlig Uvillie. Ialfald meddeler Brandt under Qu. 18, at der med Hensyn til Konseilets Ophævelse hos Struensee og Rantzau var «nogen Personalitet», og at Struensee «adskillige Gange, især om Bernstorff har sagt, at han var ham imod»[1]), ligesom Sturtz til Qu. 9 ogsaa forklarer i sin Tid at have trukket sig tilbage fra Struensee, fordi han mærkede, at denne «machinerede» mod Bernstorff, og naar Struensee selv til Qu. 353 forklarer, at Dronningen var indtagen mod Ministrene, fordi hun mente, at de havde souteneret Grev Holck og ved Lejlighed vilde lade denne vende tilbage, hvorfor hun bidrog til Bernstorffs Fald, er den Antagelse neppe for dristig, at Struensee har staaet bagved, thi Dronningen havde ingen anden Villie end sin Elsker, ikke engang, som Brandt drastigt udtrykker sig, i Henseende til Valget af sine Klæder. Det kan da heller ikke siges, at Struensee i Forhøret har nægtet at have spillet en aktiv Rolle ved Konseilets Ophævelse. Han erkjender tvertimod paa flere Steder at have tilraadet denne Foranstaltning, og bruger et enkelt Sted nemlig under Qu. 505 endog den Vending: «wenn er auch selbst von dem Vortheil dieser demarche (ɔ: Konseilets Ophævelse) überzeugt gewesen wäre, so hätte er deswegen doch keinen endlichen Entschluss vor der Reise nach Holstein darüber gefasst», hvorved han synes saa temmelig at flytte Tyngdepunktet fra Kongen over paa sig selv.

Struensee har da handlet uforsvarligt og man tør vel nok sige samvittighedsløst, ved at hidføre Konseilets Ophævelse og derefter benytte Kongen som et Redskab for sine Lovgivningsexperimenter. Men har han derved gjort sig skyldig i en Forbrydelse? Med Sikkerhed synes der mig ikke at kunne siges videre, end at hans Handlemaade grænser lige op til det Forbryderiske. Sagen er nemlig, at Kongen, om end sindssyg, dog maaske endnu paa dette Stadium har kunnet følge nogenlunde med, saaledes at det ikke afgjort tør paastaas, at den kongelige Villie har manglet

[1]) Herefter ere Udtalelserne hos Wittich a. S. S. 58 ikke rigtige.

bagved de trufne Foranstaltninger. Struensee fortæller jo i sin Beretning, at Kongen 8 Maaneder i Træk efter den Holstenske Rejse med Flid og Iver har beskjæftiget sig med Statssager, og i Forhoret tillægger han paa flere Steder Kongen baade Initiativet til og Konciperingen af udfærdigede Ordrer. Vel maa der ikke lægges for megen Vægt herpaa — thi Struensee er overhovedet ikke ærlig i sine Forklaringer —, og Reverdil ytrer da ogsaa a. S. S. 129 (164) ved Omtalen af Kongens tidligere Liv: «desuden véd jeg bedre end Nogen, hvorledes Kongen arbejdede, og at der, selv i hans bedste Øjeblikke ikke udgik Andet fra hans Pen, end hvad man saa godt som Ord til andet foresagde ham, ligesom det, naar han syntes allerbedst om sine Brevskaber, var ham, der havde gjort Sekretærens Arbejde, hvorfor det er Usandhed at tillægge ham, hvad der udfærdigedes i hans Navn». Ligesom Reverdil imidlertid sammesteds fortsætter: «Vistnok vilde han undertiden, hvad der skete, ja kunde endog med megen Bestemthed ville have det gjort efter sit eget Hoved», saaledes tror jeg overhovedet ikke, at vi have tilstrækkeligt Bevismateriale til at forkaste Struensee's ommeldte Udsagn.

Hvad der derimod ikke synes mig tvivlsomt, er dette, at der er kommet et Tidspunkt, hvor Ubetænksomheden og Samvittighedsløsheden er slaaet over i Forbrydelse. Dag for Dag er Situationen ved Kongens kontinuerende Sindssygdom bleven mere prekær. Endelig i Foraaret 1771 tager Sygdommen en decideret Vending til det Værre, saaledes at Kongen hensættes i den sorgeligste Forfatning, og ethvert Haab om hans Helbredelse opgives af hans Omgivelser. Forsaavidt Kongen ikke, svækket ved den Last, hvortil han hengav sig, synker hen i Slovhed, lever han nu næsten udelukkende i sine fixe Ideer og taabelige Fantasier. Han er, som Struensee og Reverdil overensstemmende berette, nu ikke længere i Stand til at følge en fornuftig Tankegang, han har kun Luner, og viser den største Ligegyldighed ja Lede for alvorlige Beskjæftigelser — en Lede, som han driver saa langt, at han stundom ikke engang kan bevæges til at underskrive sit Navn. Visselig var det nu paa høje Tid overensstemmende med Kongelovens Bydende at sørge for

Oprettelsen af et Raad. Herom kunde Struensee ikke være og har ikke heller været uvidende. Han indrømmer i Forhøret at have kjendt Kongeloven, og at han netop har kjendt den Bestemmelse, hvorpaa det her kom an, viser Forhøret under Qu. 303, idet han paa Spørgsmaalet om, hvilke Aftaler han havde truffet med Dronningen om Regjeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Død, giver det Svar: «Dass die Königin alsdann als Vormünderin mit Sieben Ministern die Regierung zu führen hätte». Ej heller har det manglet ham paa kraftige Impulser fra hans Omgivelsers Side. Gähler anmoder ham om — jfr. Struensee's Svar til Qu. 504 — «zur Beruhigung des Publici» at oprette «eine Konferenz», og Brandt forklarer til Qu. 65, at «han havde raadet Struensee med ald mulig Veltalenhed med de ivrigste Bønner ja endogsaa paa en Tid, da hand var meget misfornøjet med Affærerne, at nedlægge samme, blive ved Hoffet for at amusere sig, og at sætte et Konseil». Hvor almindelig Følelsen var for, at der burde oprettes et Raad, fremgaar ogsaa af Forhandlingerne mellem Brandt og Osten om at styrte Struensee, idet Osten under disse ytrer, at et Konseil maa oprettes — jfr. Brandt til Qu. 68 —, og Reverdil var af samme Mening. Denne interesserede sig som bekjendt levende for en Reform af Landboforholdene, men han turde ikke indlade sig paa «noget Vovéstykke under en afsindig Konge» og vilde først og fremmest have et Statsraad oprettet, jfr. a. S. S. 211 (273). Senere, S. 273 (357), meddeler Reverdil, at han havde udarbejdet et Forslag om Oprettelsen af «et fast Statsraad af Kongens hojeste Embedsmænd, paa det at Dronningens Elskere, hvis hun fik flere, ikke skulde blive Statens Herrer». Om dette sidste har Reverdil selvfølgelig ikke talt til Struensee, men ligesom det paa Forhaand er lidet rimeligt, at den redelige Reverdil under sin daglige Omgang med Struensee ikke skulde have taget Ordet for Oprettelsen af et Statsraad, saaledes bekræftes dette ogsaa ved Struensees nedenfor refererede Svar til Qu. 472. De foranførte Udtalelser af Gähler, Brandt og Reverdil tage ikke direkte Sigte paa Kongeloven. Dette er derimod Tilfældet med en Samtale, om hvilken Brandt beretter under Qu. 178. «Hand spurgte eengang», saaledes fortæller Brandt,

«Struensee paa Hirschholm: Hvad skal der blive af, naar Kongen saaledes snakker hojt ved Bordet for sig selv, og eengang tager et Brød eller en Tallerken og kaster de medspisende i Hovedet; hand erindrer ret vel at have gjort ham dette Spørgsmaal, for at prøve, om hand ikke ved denne Leilighed lod sig bevæge kandskee til at sætte et Konseil, eller indsaae Nødvendigheden deraf; hand svarede ham: skulle Kongen eengang gjøre det, saa maatte han en Tiid lang spiise i sit Kammer, og naar det gik paa det yderste, saa var da Dronningen og Kronprinsen de nærmeste til Regjeringen, og da Inkvisit da sagde ham: Saa maatte der tillige være 7 af de fornæmmeste, erindrer hand ey nøyere end Struensee svarede ham: Det bortfaldt nu, da der ingen Konseil var».

Dog Struensee lytter ikke til sine Omgivelsers Raad, men glider længere og længere ned ad det Skraaplan, hvorpaa han befinder sig. Istedetfor at sørge for Oprettelsen af et Konseil, griber han selv Tøjlerne, afspærrer Kongen, saavidt gjørligt, fra Verden og søger at holde dennes Tilstand skjult. Endelig sætter han Kronen paa Værket ved Udfærdigelsen af den skæbnesvangre Kabinetsordre af 14de Juli 1771, hvorved han dispenserer sig selv fra den, som det havde vist sig, stundom besværlige Formalitet at erhverve Kongens Underskrift. Hvorledes denne Kabinetsordre skal opfattes, forekommer mig efter alt det Foranførte ikke tvivlsomt. Den er et storstilet Bedrageri overfor Landet, og saaledes opfattes den da ogsaa, hvad jeg tillægger en ikke ringe Betydning, af Reverdil, jfr. dennes Udtalelser a. S. S. 159—60 (203), hvor han spotter over, at Struensee «vilde have Folket til at tro, at Kongen var det eneste Ophav til de Foranstaltninger, der bleve trufne», og S. 161 (205), hvor han om Kabinetsordren ytrer: «Saaledes betroede Kongen, efterat have tilkjendegivet hele Europa, at han vilde regjere selv, hele sin Magt til en eneste Mand og forbeholdt sig som sit eneste Arbejde een Gang om Ugen at underskrive en Fortegnelse over Befalinger, som han antoges at have givet de sex foregaaende Dage (*qu'il était censé avoir donnés les six jours précédents*)». Den er et Bedrageri overfor Landet, fordi den Konge, hvis Villiesbestemmelse Struensee

bemyndigedes til at publicere, ikke havde nogensomhelst fornuftig Villie, men var en Sindssyg, der holdtes afspærret og end ikke fik Lov til at disponere over sine egne Spadsere- og Kjoreture. Den er fremdeles et Bedrageri, fordi den vilde indbilde Landet, at den Konge, som stundom end ikke gad underskrive sit Navn, skulde kunne have Taalmodighed og Forstand til at gjennemlæse de ugentlige kjedsommelige Extrakter og derved at udove en virksom Kontrol med Struensee. Om denne altid har iagttaget den Formalitet at forhandle med Kongen, forinden han udfærdigede sine Ordrer, maa staa hen. Da en saadan Forhandling ialfald i Reglen maa have været parodisk, er det tilladt at tvivle derom, saa meget mere som det af Processen erfares, at Struensee ingenlunde har taget det synderligt skrupuløst med de ugentlige Extrakter, idet han stundom kun har oplæst Ordrens Titel for Kongen (Qu. 81), ofte har ladet 8 Dage eller mere hengaa over Tiden, inden Oplæsningen fandt Sted (Qu. 71), ikke altid har ladet Ordrerne anføre efter Tidsfølgen (Qu. 178), og det tilmed er hændt, at Ordrer ere blevne helt udeladte af eller ufuldstændigt gjengivne i Extrakten (Qu. 187 og 188). Mod Struensee's Benægtelse er det imidlertid ikke bevist, at han har forsømt hin Formalitet og særlig er, som tidligere anført, et saadant Bevis ikke ført med Hensyn til den i Dommen specielt nævnte Kabinetsordre af 21de Decbr. 1771 om Fodgardens Ophævelse. Om imidlertid det Ene eller det Andet har været Tilfældet, er fra det Synspunkt, her er gjort gjældende, i retlig Henseende komplet ligegyldigt. Om den suveræne Konge slet ikke har medvirket eller hans Medvirkning har været et Komediespil, kommer ud paa Et.

Og hvem var han, som saaledes faktisk satte sig paa den danske Trone? En ung Mand — han opnaaede jo kun en Alder af 34 Aar — fremmed heri Landet, med medicinsk Uddannelse, uden alle Erfaringer som Statsmand, ukjendt med retlige og diplomatiske Former, ukjendt med Landets Institutioner ja selv dets Sprog og selvfolgelig ogsaa med alle personelle Forhold[1])! Selve Kabinetsordren synes mig

[1]) Med Hensyn til Struensees Ukjendskab i sidstnævnte Retning indeholde Forhørene et Par pudsige Smaatræk. Da han har ophævet

at indeholde et karakteristisk Vidnesbyrd om hans ungdommelige Fremfusenhed og Ukjendskab til retlige Former, forsaavidt den bestemmer, at de af Struensee publicerede kongelige Befalinger skulle adlydes men dog kun betingelsesvis, nemlig forsaavidt de ikke stride mod en Forordning eller bestaaende kongelig Resolution, i hvilket Fald saadant strax skal meldes til Kabinettet. Den konkrete kongelige Villie maatte dog naturligst, uden Hensyn til Publikationsmaaden, være gyldig som saadan, selv om den stod i Strid med ældre Bestemmelser, og hvilke uløselige Forviklinger maatte ikke hin betingede Gyldighed kunne afføde i Praxis? Og paa den anden Side hvilken Fremfusenhed! En besindig Mand, der ikke kjender Forholdene, vil dog først erkyndige sig om disse og derefter udfærdige sine Befalinger, men Struensee foretrækker den omvendte Vej. Han sender strax Befalinger ud i Verden, og forbeholder sig kun, hvis han maatte have gjort sig skyldig i altfor grove Forsyndelser, at modtage Modforestillinger, for saa muligt eventuelt at kompromittere Kongen ved at tage Befalingen tilbage. Vistnok turde denne Kabinetsordre i dens almindelige Formulering i Lovgivningernes Historie være et *Hapax legomenon!*

Man fristes under Omtalen af Struensees Adfærd til at lade stærke Ord flyde i Pennen. Og dog mangler det heller ikke her om ikke paa en Undskyldning saa dog paa en Forklaring, nemlig hans Forhold til Dronningen. Det er maaske endog tænkeligt, at man ad den Vej kunde ville gjore Forsog paa at hævde Legitimiteten af hans Frem-

---

Kommunalbestyrelsen i Kjobenhavn og skal have nye Medlemmer til Magistraten, beder han Lægen Berger — jfr. dennes Forklaring til Qu. 44 — om at give ham nogle Navne. Berger nævner Bornemann og Rothe, de ovrige Navne tog man, saavidt Berger erindrer, af Statskalenderen! En anden Gang, da Struensee efterat have afskediget Holmens Chef, og er «embarasseret» med Hensyn til Valget af en ny Chef, maa Berger ogsaa holde for — jfr. Qu. 50 — og giver Struensee Anvisning paa Kommandør Krabbe. Det er ogsaa Berger, som, da Struensee vil reformere Universitetet, udpeger Biskop Gunnerus i Trondhjem som Manden, hvormed Berger — jfr. hans Forklaring til Qu. 44 — forbandt den Bagtanke, at det vilde tage Tid, inden Gunnerus kom herned og «den overdrevne Reformations Heede imidlertid skulde noget aftage».

gangsmaade. Man kunde nemlig under Kongelovens Taushed afvise den tidligere omtalte Analogi, og gjøre gjældende, at Magten under de forhaandenværende Omstændigheder maatte, hvad jo ogsaa Struensee slaar paa, tilfalde Dronningen, som saa atter har kunnet delegere den til Struensee. Dog dette Forsvar glipper ganske. Caroline Mathilde var ikke nogen Katharine II. Det faldt hende ikke ind at gribe Tøjlerne og delegere Magten til Struensee. «Dronningen har», som Reverdil siger a. S. S. 128 (162), «aldrig holdt af at befatte sig med Forretninger. Indesluttet i sine Værelser delte hun sin Tid og sin Kjærlighed mellem sin Søn og sin Elsker og saa, som alle Kvinder, med dens Øjne, der besad hendes Hjerte», og Struensee har ikke paa eet men paa flere Steder i Forhøret udtalt, at Dronningen ikke blandede sig i Statsaffærer, jfr. til Qu. 4: «Die Königin habe in Absicht auf die Affairen nichts interessiret als in so ferne solches einen Einfluss auf ihr personelles gehabt», og til Qu. 87 «die Königin sey niemals ins detail in die Affairen gegangen», ligesom Struensee jo ogsaa i sin ovenfor gjengivne Beretning meddeler, at Dronningen ikke engang vilde have Skin af at blande sig i Forretningerne. — Men kan Legitimiteten af Struensees Handlemaade ikke ad den Vej forsvares, saa forstaar man dog, hvorledes han er bleven ført ind paa at tilrane sig Magten, og hvad der hindrede ham i atter at slippe denne. Sikkert har Struensee under den i Folket stedse stigende Forbitrelse mange Gange ønsket sig bort, tilmed da han jo skal have været fejg[1]); men her mødte da Nemesis ham: den brødefulde Kjærlighedsforbindelse holdt ham fast.

[1]) Jeg maa tilstaa, at Fejghed ikke godt synes mig at passe til Struensee's øvrige Karaktertræk, og jeg finder ej heller i saa Henseende noget afgjørende Bevis deri, at han ved tre forskjellige Lejligheder har ladet foretage Forberedelser til Flugt, nemlig da Matroserne kom til Hirschholm (10de Septbr. 1771), da «Oxen blev givet til Pris» (Festen for Holmens Folk den 28de Septbr. 1771), og da en Del af Fodgarden Juleaften s. A. indfandt sig paa Frederiksberg, jfr. nærmere Livkarl Bruuns Forklaring i Forhøret den 18de Febr. Imidlertid beskylde baade Brandt og Falckenskiold Struensee for Frygtsomhed, og Falckenskiold forklarer, at han og Brandt have spøgt med hinanden over denne Frygtsomhed, jfr. Falckenskiolds Svar til Qu. 55.

Dronningen levede og aandede kun for ham, og hele hendes Stræben gik ud paa at beholde ham. Derfor bad hun ham om at blive og modsatte sig Kongens Umyndiggjorelse, idet hun frygtede for, at denne kunde hidføre en saadan Forandring i Forholdene, at hun blev nødt til at skilles fra Struensee. Til Qu. 467 forklarer denne ogsaa, at det «nicht von ihm dependiret sich aus den Geschäften heraus zu ziehen, oder solche auf einem anderen Fuss zu setzen, wenigstens nicht sogleich, indem die Königin immer der Meinung gewesen, dass Sie unglücklich seyn würde, wenn er sich entfernen, oder auch andere die specielle Vertraulichkeit des Königs bekommen würden: So habe er es als eine Pflicht, Schuldigkeit ja selbst als eine Sacrifice angesehen, dass er sich in seiner Situation erhalten müsste», og da Struensee i Slutningen af Forhøret den 21de Marts spørges om (Qu. 472), hvorvidt han ellers har noget at anføre til sit Forsvar, svarer han: «Er erinnere sich, dass er mit Falckenschiold, Reverdil und Brandt über das Gerücht gesprochen, dass man den König unmündig erklären wollte, und dass die Königin regieren sollte, bey welchen Gelegenheiten er sich jederzeit geäussert, dass die Königin so weit davon entfernt sey regieren zu wollen, dass Sie vielmehr, wenn er Ihr gerathen mit einigen Ministres von der Lage der Sache zu sprechen, Sie geantwortet, dass Sie solches niemals thun würde, indem es der Ehre des Königs nachtheilich seyn würde, wenn Sie sich auf solche Art in die Affairen melieren wollte, und dass es Ihr Princip sey: wenn der König auch Selbst nicht allen Antheil an den Affairen nähme wie er sollte, S. Mayst. doch allen Schein — ja dette er det rette Ord! — und Ehre davon haben müsste.

Det hedder i Protokollen, at Struensee afgav denne sidste Forklaring «unter Vergiessung vieler Thränen». Naar han, der ellers var fattet under Forhørene — under den Del, jeg har set, noteres der kun paa eet Sted til, at han har været «gerührt» jfr. ovenfor S. 244 —, saaledes har ladet sig overvælde af sine Følelser, er dette sikkert sket ved Tanken om de skæbnesvangre Konsekvenser, hans Kjærlighedsforbindelse med Dronningen havde medført for ham. Det var den, der til

Slutningen førte ham til at hævde Stillingen ved militære Eskorter og Vagter, Kanoner og Kardætsker, paa Trods af Forfatningen og den mere og mere om sig gribende Forbitrelse. Da Münter i Fængslet sporger Struensee, om denne angrer den Letsindighed, med hvilken han har sat sig ved Statens Ror og givet Love, svarer Struensee ogsaa i god Overensstemmelse med det Anførte: «Ich finde mich in meinem Gewissen auch darüber schuldig. Wenn ich auch aus den Umständen, in denen ich mich befunden und welche mich weiter hineingezogen als ich anfänglich gedacht, einige Entschuldigung deswegen machen könnte, so bleibt es doch immer meine Schuld, dass ich mich nicht ernstlicher widersetzt», jfr. Münter a. S. S. 188.

Den af mig her hævdede Opfattelse om Karakteren af det Struensee'ske Regimente finder Bestyrkelse ved og indeholder tildels Forklaringen til den mørke Stemning, som i Struensees Velmagtsdage ses at have ruget over hans Tilhængere. «Der var Ingen, der var tilfreds med Struensee», ytrede engang Falckenskiold ifolge sin Forklaring under Qu. 28 til Struensee, «men denne sagde derimod: «Jo, de Folk, som ere i Embeder, ere dog fornoyede,» hvortil Arrestant svarede: «Ney, ikke en eneste,» og da Struensee nævnte Oeder, saa svarede Arrestant: «Ney, jeg har aldrig talt med Oeder, men jeg veed dog, han ikke er fornoyet.» Altsaa ikke engang denne ene Mand! Hos Brandt slaar endog, trods de uhyre Fordele, han opnaar under Struensee, Misstemningen af og til over i den sorteste Fortvivlelse. Han gaar om Natten, som han skriver til Struensee, grædende op og ned i sit Værelse, og Rigtigheden heraf bekræftes af Falckenskiold, der til Qu. 34 forklarer: «at hand ofte har seet Brandt være misfornoyet og at græde over den Situation, hand var udi, samt at ligge undertiden syg til Sengs derover», ligesom Aboe, der jevnlig kom til Brandt, meddeler til Qu. 8, at «Brandt ofte har sagt ham, at han ligesaa gjerne og hellere vilde være død end at blive i sin Post.» Denne Misstemning havde nu ganske vist flere Aarsager. Blandt disse skal jeg, fordi det har en almindeligere Interesse, her nævne den, at Struensee var ilde lidt. Paa Magtens Tinde var han anmassende, uforskammet, utaknemmelig overfor

ydede Tjenester, mistænksom eller som Falckenskiold siger «meget *méfiant*», og derhos egenraadig eller, som samme Inkvisit gjentagne Gange udtrykker sig, «altfor superieur i sine egne Tanker til at han skulde consulere Nogen.» Brandt beklager sig ogsaa overfor sin Kammertjener Næs — jfr. dennes Forklaring — over, at «Struensee vilde coujonnere dem allesammen», og til Struensee selv skriver han i det ofte omtalte Brev: «Vous avez intimidé tout le monde» og strax efter: «tout le monde tremble devant Vous, jamais un Despote ne s'est donné l'autorité, que Vous Vous êtes donnée, ni l'a-t-il exercé d'une si singulière façon, les pages, les valets du Roi frisonnent pour la moindre petite chose, la terreur a tout saisi dans la société, on joue, on parle, on soupe, le tout en tremblant, la fraïeur s'est emparée de tout ce, qui Vous environne jusqu'á la Reine elle n'a plus de volonté, pas sur ses habits, pas même sur les couleurs, qu'elle voudroit choisir.» I Kommissionen forklarer Brandt til Qu. 62, at da «Struensee i Førstningen syntes saa uinteresseret, bestandig talede om Kongens og Landets Velfærd», fik han «endog Høyagtelse» for Struensee, «men saaledes som dennes *faveur* tog til, saaledes syntes ham og, at hans *caractère* forandrede sig.» Af Forhørene fremgaar ogsaa, at Brandt og Falckenskiold ofte have samtalet med hinanden om Struensees «Grovhed», og Sidstnævnte forklarer at have forestillet Struensee, «at denne ej skulde være saa *rude* og omgaas Folk høflig.» Et slaaende Bevis for, hvor ilde lidt Struensee var, er fremdeles, at Brandt og Falckenskiold, altsaa de Personer, der stode ham allernærmest, føre Forhandlinger med hinanden om at danne en Sammensværgelse for at styrte ham, og i den Anledning knytte Forbindelse med Osten, hvorom Forhørene indeholde udførlige Oplysninger. Begge ønske de omtrent lige ivrigt Struensee bort, men deres Plan strander, fordi Falckenskiold ikke tør stole paa den «letsindige» Brandt og desuden i flere Henseender ansaa den af Sidstnævnte udkastede Plan for uheldig, navnlig forsaavidt den gik ud paa at lade Dronningen blive og «konsolere» hende: «de vilde efter den ikke i 24 Timer beholde deres Hoveder», jfr. Falckenskiold til Qu. 34, 55, 113, 114 og 145. — Altsaa Struensees Personlighed har væsentlig bidraget til Misstem-

ningen blandt hans Tilhængere; men, hvad der er af Betydning her: der kan ikke være nogen Tvivl om, at den tillige har været grundet i en almindelig Følelse af, at hans Regimente i Bund og Grund var illegitimt,[1]) hvorfor hans Tilhængere overfor den stedse tiltagende Gjæring og Forbitrelse i Folket manglede, hvad der ene kan give en Mand Kraft til frejdigt at holde ud i en saadan Situation — Bevidstheden om at have Retten og Retfærdigheden paa sin Side. Efter hvad der fremgaar af mange spredte Træk i Forhorene, synes ikke heller en eneste af Struensees Tilhængere at have troet paa Varigheden af hans Herredomme, men de gik ligefrem og ventede paa en Katastrofe, ja enkelte af dem haabede endog paa en saadan. Da Falckenskiold i Sommeren 1771 efter Struensees Anordning i et diplomatisk Ærinde opholder sig i Petersborg, ytrer han til den danske Gesandt Grev Scheel og Legationssekretær Dreyer, «at Struensee ikke kunde soutenere sig», «at det var underligt, at Nationen taalte det saalænge, og at det var et machiavellistisk Regimente», — jfr. Falckenskiolds Forklaring til Qu. 8 og 34 —, ligesom han sagde, «at hand ingen Lyst havde at komme tilbage til Danmark, saalænge Sagerne stode saaledes», «det vilde foraarsage ham Fortrædeligheder tilsidst», men Scheel, Dreyer og den russiske Minister Panin overtale ham dog til at rejse hjem, «da han var den eneste, der kunde holde Russerne tilbage, at de ikke skulde attaquere Danmark eller bryde med Danmark.» En Ugestid før Katastrofen, da Falckenskiold spiser med Kongen paa Charlottenlund, og man ved Taflet drev Gjæk med den indskrænkede Hofmarskalk Bjelke, ytrede Falckenskiold i Dronningens og Andres Paahør — jfr. Qu. 34 —: «Naar vi komme alle i Arrest og Misère, saa kand Bjelke være istand til at sende os en Suppe.» Nogle Dage efter sagde Brandt til Falckenskiold: »at hand saa saa misfornøyet ud», og svarede hand dertil, «det er sandt, der kand ingen være mere misfornøyet end

[1]) Til Falckenskiold rettes ligefrem det Spørgsmaal (Qu. 53), «om han havde troet, at den Magt og Myndighed, Struensee havde tilvendt sig, kunde bestaa med Kongelovens 7. og 26. Artikel», og hertil svarer Falckenskiold: «Hand troede, den ikke kunde bestaa med Kongeloven.»

jeg, skjondt alle Folk troer jeg er lykkelig»[1]), hvortil Brandt sagde: «Jeg vil absolut bort, thi jeg har søgt at overtale Struensee til at gaa bort, men hand har svaret: «Man skal jage mig bort, forend jeg gaaer.» «Om Aftenen d. 16. Janr.» — saaledes forklarer Brandts Kammertjener Næs — «da Deponenten klædte Brandt paa til Maskeraden, bemærkede Deponenten, at hand da var meget pensif, ligesom hand og havde været saaledes den heele Dag. Idet Deponenten hjalp ham hans Domino paa, bryder Brandt ud med disse Ord: «Naa! i Nat siger de, skal alleting brække ud mod os allesammen»[2]), og endnu paa selve Maskeraden ytrer Brandt for sidste Gang til Falckenskiold, «at nu vilde han bort med det Første.»

Kort sagt, Struensees Tilhængere mærkede, at de befandt sig paa gyngende Grund, og uhyggeligst følte netop de sig tilmode, som stode ham nærmest og kjendte Forholdene bedst. Saa mærkeligt det nemlig end lyder, synes det virkelig at være lykkedes Struensee godt, hvad jo ogsaa hans og Dronningens ivrige Bestræbelser gik ud paa, at holde den sande Sammenhæng skjult. Selv en Mand som Gähler,

---

[1]) I sine iøvrigt ingenlunde paalidelige Memoirer meddeler Falckenskiold — jfr. den danske Oversættelse: Gamle Erindringer af Seneca Otto v. Falckenskiold, S. 64—66 —, «at han har bedet Struensee om at have sine Papirer i Orden», og at han og Brandt i Forening ere trængte ind paa denne, for at faa ham til at «give efter for Omstændighederne». Herpaa vilde Struensee ikke indlade sig, og Brandt skulde da have svaret: «Den Tid vil komme, da vi ville blive tvungne til at give efter.» Som Grund til, at han ikke skilte sin Sag fra Struensees, anfører Falckenskiold sammesteds dels, at han ikke vilde fjerne sig i Farens Stund og «forlade Mennesker, der absolut vilde lide Skibbrud», dels, at han antog uden Risiko for sig selv at kunne blive. Dette Sidste er rigtigt og stemmer med Forhørene, men om den første ædelmodige Bevæggrund ommelde disse ikke noget. Derimod nød Falckenskiold adskillige Fordele under Struensees Regimente, navnlig ogsaa pekuniære, og han, der synes at have været meget pengekjær, har sikkert ventet sig endnu flere. Heri turde der ligge en tilstrækkelig Forklaring til, at han, for at blive i Billedet, tøvede for længe paa Skibet, som var paa Vej til at strande.

[2]) Af Brandts Svar til Qu. 170—72 fremgaar iøvrigt, at han ikke har havt nogen bestemt Kundskab om Sammensværgelsen, men at den ovennævnte Ytring er bleven fremkaldt ved cirkulerende løse Rygter.

hvis Frue var en af de Faa, der havde Adgang til Hove, forklarer til Qu. 29, hvis man ellers kan stole derpaa, «at hand ej af egen Erfaring veed, om Kongen har arbeydet med nogen, thi den Mekanisme er ham ubekjendt». De fjernere Staaende have saaledes kun havt de mørke, men travle Rygter at holde sig til.

* *

*

Saa har Struensee altsaa tilranet sig ikke blot, som det i Dommen beskedent hedder, en Del af Suveræniteten, men hele Suveræniteten, og han er herefter fuldt ud med Føje i Medfør af Kongelovens Art. 26 anset efter D. L. 6—4—1.

Naar denne Opfattelse er rigtig, frembyder det i juridisk Henseende kun en mere underordnet Interesse at undersøge, **hvorledes** Struensee har benyttet den tilranede Magt, thi dette Spørgsmaal kunde, da Straffebestemmelsen i D. L. 6—4—1 er absolut, kun faa Betydning ved Afgjørelsen af, om Struensee burde benaades. En Undersøgelse som den nævnte, der ikke kan blive staaende ved de i Dommen særlig udpegede Foranstaltninger, men maa tage hele Struensees Virksomhed op til kritisk Vurdering, har jeg ikke kunnet paatage mig, og jeg maa derfor i denne Henseende henvise til Literaturen. Saa meget kunne vel nu Anskuelserne siges at have fæstnet sig, at selv de, der tage Parti for Struensee, ville indrømme, at naar hans gode og slette Handlinger opgjøres mod hinanden, bliver Saldoen i hans Favør ikke meget stor. Utvivlsomt har han, ialfald fra første Færd, været besjælet af Iver for at gavne Samfundet og Staten, og ikke heller vil Nogen nægte, at han har truffet adskillige lykkelige Foranstaltninger, men ligesom hans Ideer dog hverken kunne siges at være synderlig store eller originale, saaledes forskjærtser han den Sympathi, som han ellers vilde have Krav paa, ved den hensynsløse Maade, hvorpaa han tilsidesætter erhvervede Rettigheder og trodser de i Folket herskende moralske og religiøse Følelser — en Hensynsløshed, som vilde være ligefrem uforstaaelig, hvis man ikke af Struensees egen Mund vidste, at han ansaa det

at være frygtet som en nødvendig Betingelse for at være en god Statsmand — jfr. hans Svar til Qu. 259 og 260 —, hvorved da vel sagtens Fredrik II af Preussen har foresvævet ham som Idealet. For en stor Del forekomme de paa hin Tid herskende Anskuelser, mod hvilke Struensee stødte an, vel os Nutidsmennesker at hvile paa Fordomme eller en Miskjendelse af Statens Opgaver, men det maa dog fremhæves, at det ingenlunde gjælder om dem alle. I denne Henseende behøver jeg blandt andre Foranstaltninger kun at minde om Politiplakaten for Kjøbenhavn af 2. Apr. 1771, hvorved det paalægges Politiet «sich auf keine Weise mit demjenigen zu bemengen, was in den Häusern geschiehet oder nicht geschiehet, sondern einem Jeden hierin alle Freiheit zu lassen, auch nicht um das Gewerbe dieser oder jenen zu bekümmern, oder ob eine Person auf ihre eigene Hand sitzet oder nicht, ob in den Wirthshäusern des Nachts getrunken oder gespielet wird, oder was an Fest-Tagen in den Häusern passiret oder nicht passiret, Kundschaft zu ziehen.» Naar det her med andre Ord befales Politiet roligt at finde sig i, at der svires hele Natten igjennem i Værtshusene, at Husene indrettes til Bordeller og Spillehuler, kort sagt i, at der i dem fejres de vildeste Orgier, da maa vel ogsaa vi ikke mindre end hin Tids Moralister ryste med Hovedet og med Forskrækkelse tænke paa, hvorledes vel en Stad som Kjøbenhavn vilde komme til at se ud et Aarstid efter, at en saadan Bestemmelse var traadt i Kraft. — Hvad der dog maaske mest af alt støder os bort fra Struensee er den personlige Egennytte, han udviser i de Par Maaneder, han fører Regimentet. Struensee debuterede med den fortjenstlige Handling at modvirke den taabelige Rangsyge, idet han fik Kongen til ved Kabinetsordre af 4. Sept. 1770 at bekjendtgjøre, at Titler og Rang for Fremtiden kun vilde blive uddelte sparsomt som Belønning for den sande Fortjeneste; men selv sørger han for, at han og Brandt rundelig betænkes. Efter i Løbet af kort Tid fra Trin til Trin at være steget til Konferensraad, lader han sig d. 14. Juli 1771 udnævne til «Geheimekabinetsminister» med Titlen Excellence og en Uge derefter sig og Brandt optage i den danske Grevestand, hvorhos han, for at Brandt ikke skulde føle sig krænket over, at han ikke

var Excellence ligesom Struensee, i November 1771 lader Brandt udnævne til *Grand maître de la Garderobe* med Titlen Excellence. Og Struensee, der havde skrevet Sparsommelighed i Statsstyrelsen paa sit Program og ikke tog i Betænkning, for at gjennemføre dette Program, at bringe mangfoldige Mennesker i Elendighed, med et Pennestrøg at berøve Andre Embeder og Pensioner, han, som overfor sine Omgivelser atter og atter gjorde sig til af sin Uegennyttighed[1]), berigede sig selv og sine Venner paa skamløs Maade paa Statskassens Bekostning. Efterat have faaet Kongen til at oprette den saakaldte specielle Kabinetskasse med et Grundfond af 250,000 Rigsdaler, lod han sig heraf i Februar eller Marts 1771 forære 10,000 Rd. og Brandt en lige Sum, og allerede i Maj Maaned s. A. saavel sig som Brandt hver 50,000 Rd. og derefter dem begge i Janr. Maaned 1772 atter hver 3000 Rd.[2]), og det uagtet han, som det i Dommen hedder, «havde en ganske skikkelig og anselig Gage, med hvilken hand saa meget bedre kunde komme ud, som hand havde alle Ting frit til Hove lige indtil de Gjæstebud, hand giorde», og uagtet han, som det her kan tilføjes, vistnok ogsaa i Hazardspil har tjent ganske gode Penge af Kongen, thi ialfald forklarer Brandt til Qu. 107, at de mange Penge, som Kongen tabte, hovedsagelig vandtes af Struensee og Fru Gähler. Desuden betænkte han flere andre af sine Tilhængere, bl. A. Falckenskiold og Brandts Elskerinde Fru Holstein med Gaver af Kabinetskassen[3]), saaledes at denne Kasse i Løbet af ganske kort Tid fra 250,000 Rd. svandt ind til 118,000 Rd., og naar det i Dommen hedder, at dette

---

[1]) Jfr. bl. a. Reverdil a. S. S. 317 (415).

[2]) De af Struensee og Brandt saaledes i Løbet af ca. 9 Maaneder oppebaarne Beløb af ialt 126,000 Rigsdaler udgjøre altsaa i Nutidens Penge nominelt over 400,000 Kr. For hint Beløb kunde der ifølge min sagkyndige Hjemmelsmands Opgivelse paa Struensees Tid kjøbes ca. 1300 Tønder Hartkorn sjællandsk Jordegods, altsaa over 3 Gange saa megen Jord, som hørte til Oprettelsen af et Stamhus, eller 25 à 30 Gange saa meget som nu. Anslaaet i kontant Formue efter vore nuværende Forhold evaluerer Beløbet under Hensyn til den nu herskende lavere Rentefod ca. 1 Mill. Kroner 3½ pCt. Statsobligationer.

[3]) Det kan bemærkes, at ogsaa Reverdil til Nytaar 1772 modtog en Foræring af 500 Rd.

Restbeløb «rimeligvis efterhaanden var gangen den samme Vei, som de øvrige Penge, naar Struensee ellers dertil havde faaet Tid og Raaderum», da er denne Ytring vel mindre passende i en Dom, men er neppe saa langt fra Sandheden. Under Forhørene har Struensee forgjæves forsøgt at forsvare dette sit Forhold overfor Kabinetskassen. Med Hensyn til de 10,000 Rd. har han forklaret — jfr. Qu. 112 —, at han ønskede i Tilfælde af sin Afskedigelse at have «ein solches Auskommen, welches mit der *aisance*, worin der König ihn gesetzet, ein Verhältniss hätte», og med Hensyn til de 50,000 Rd. lyder hans Forklaring — jfr. Begyndelsen af Forhøret d. 27. Febr. —, at han havde forestillet hans Majestæt mange Gange, «dass er niemals sein Glück anders als von S. Mayest. Händen empfangen wollte, und dass er alle andere Mittel, welche jemanden in seiner Stellung sonst leicht fielen, und sich von selbst darboten, verabscheuete, und dass er dahero S. May. gebeten, ihn in die Umstände zu setzen, dass er niemals in dergleichen Versuchung kommen könnte«; med andre Ord, Struensee anmodede om Gaven for ikke at komme i den Fristelse at tage mod Bestikkelse! Ved denne Egennytte kommer Struensee til at staa i skarp Modsætning til sin Antagonist Bernstorff, der, istedenfor at berige sig af Statskassen, tvertimod under sin Embedsvirksomhed satte Penge til.

III. Sigtelsen for Meddelagtighed i Brandts voldelige Overfald paa Kongen.

Som allerede tidligere anført blev det under Vidneforhørene af flere Deponenter, der havde deres Kundskab fra selve Kongen, meddelt, at Brandt en Aften i Sommeren eller Efteraaret 1771 paa Hirschholm voldelig havde overfaldet Kongen, og Negerdrengen Moranti forklarede endog at have overværet en Del af denne Scene. «En Aften Stund» — saaledes lyder hans Forklaring — «her i Sommer paa Hirschholm kom Brandt ind til Kongen, hvor Deponenten og hans Kammerat Jürgen vare, og siger til dem, at de

skulle gaae ind til Dronningen, hun vilde give dem Kaffee, da de kom ind til Dronningen og fornam, at det ikke var sandt hvad hand havde sagt, gik de ind til Kongen igjen, og da de kom i Kongens Gemak, saa Deponent, at Brandt havde Kongen med begge Hænder fat om Halsen, men slap ham, da hand blev Deponenten var. Kongen viiste Deponent sin høyre Tommelfinger, som blødte og sagde, at Brandt saaleedes havde bidt ham». Med Hensyn til det saaledes Passerede bleve Struensee og Brandt underkastede en udførlig Examination, hvoraf det Væsentlige meddeles i det Følgende. Foruden at oplyse om selve den Forbrydelse, hvorom der er Spørgsmaal, frembyder det Meddelte Interesse i en anden Retning, idet det indeholder et ganske godt Exempel paa den forskjellige Maade, hvorpaa de to Inkvisiter forklare. Brandt er oprigtig og aabenhjertig, han meddeler ikke blot, hvad han spørges om, men mere endnu, hvorfor Kommissionen ogsaa med Føje indleder den 178de Qu. til ham med Ordene: «Da Greven frivillig hidtil har bekjendt og forklaret alle endog uomspurgte Omstændigheder, som kunde gravere ham, og Kommissionen altsaa havde Aarsag at vente fremdeles en reen og sandfærdig Bekjendelse af ham; saa spørges» — o. s. v. Struensee derimod er forbeholden i sine Udtalelser og søger i sin Favør at bortforklare Begivenhederne eller at kaste et andet Lys paa dem end det rette. Derfor maa der ogsaa overfor ham i Løbet af Undersøgelsen foretages gjentagne Forehold og den eneste Konfrontation, der fandt Sted under Undersøgelsen[1]), nødvendiggjordes ved hans Forklaring.

[1]) Nemlig mellem Kommandanten i Kjøbenhavn Generalmajor Gude og Struensee. Gude forklarede i Forhøret den 13de Febr., at Struensee den 27de Decbr. 1771 havde befalet ham «at holde 6 à 10 Stykker Kanoner med Kardætsker og behørigt Mandskab i Beredskab. Deponenten begjærede derom en skriftlig Ordre, men Struensee svarede, at hand ikke kunde give skriftlig Ordre om hver Ting, Deponentens Charge angaaende, hand havde ample Ordre nok, hand brugte kuns at befale, og naar de ikke ville adlyde, kunde hand mælde det, og saa skulde hand faa Ordre nok». Rigtigheden af denne Forklaring nægtede Struensee i Forhøret den 28de Febr. og gjorde gjældende, at det var Gude selv, der havde faaet Ideen om Kanonerne og paa eget Ansvar truffet Foranstaltningerne, idet Struensee netop ikke havde

Af Forhøret over Struensee.

Qu. 248. Ob Brandt verwegen genug gewesen, die Hand an Sr. Mayt. Person zu legen?

R. S. Mayt. der König hätten öfters eine Neigung bezeiget, Ihre Kräfte zu versuchen, auch wohl gar sich zu duelliren, und hätten alle, die bey S. Mayt. gewesen, Graf Holck, Kammerherr Warnstedt, Etatz-Rath Reverdil, und selbst S. Mayts. Kammerdiener, Erfahrungen davon, wie Dieselben sie dazu aufgefordert, und mit einigen selbst es versuchet; in dieser Absicht hätten S. Mayt. auch den Grafen Brandt solches proponiret und da es nachhero desfalls unter ihnen zur explication gekommen, sey ein Vorfall dadurch veranlasset worden, wovon der Graf Brandt die Umstände würde erzählen können. So viel Inquisit davon wisse, nemlich von dem Grafen Brandt, habe dieser S. Mayt. zu Gemüthe geführet, dass dieselben ihn, Brandt, nicht beleidigen möchten, weil ihre verschiedenen conditiones nichts übrig liessen, als Brandten ewig verunehret und unglücklich zu sehen, und gesetzt auch, dass S. Mayt. ein Particulier wären, so möchten S. Mayt. bedenken, dass der Graf Brandt besser fechten könnte, und auch mehrere Leibes Kräfte hätte als S Mayt., und dass Dieselben dahero allezeit den Kürzeren ziehen würden. Worauf S. Mayt. gesagt, dass Sie solches wohl versuchen möchten und S. Mayt. hätten sich hierauf mit Brandten geranget. Dieses sey die Folge von dem gewesen, da der König bey einem déjeuné den Grafen Brandt mit einem Scheltwort zu einem Duell aufgefordert hätte. Sonst erinnere sich Inquisit keines anderen Falls, und sey übrigens dasjenige was bey dem déjeuné vorgefallen, in Beyseyn der gewöhnlichen Gesellschaft, in der Königin Gemächern, vorgefallen, und des Abends sey der Graf zu dem König gegangen, und darauf das Ringen erfolgt. Weiter wisse er nicht, dass Brandt die Hand an S. Mayt. sollte gelegt haben.

Qu. 249. Was Inquisit sagen wollte, wenn man im Stande wäre, dass dieses geschehen, mit Zeugen darzuthun?

R. Er könnte nichts anders sagen, als dass wenn es geschehen sey, so sey es in der Absicht geschehen, sich zu rangen und im Scherze. Ob S. Mayt. von diesem Ringen Kennzeigen an sich getragen, erinnerte er sich nicht; nach einigem Besinnen fällt ihm ein, dass S. Mayt. ihm gesagt: Sie hätten dem Grafen Brandt in den Mund gestossen, und sich an Brandtens Zähne verletzet, bey

---

villet blande sig i denne Detail. Under Konfrontationen fastholder Gude sit Udsagn, medens Struensee falder til Føje. Han indrømmer, «wie er sich hierin gar wohl geirret haben könne», og nægter ikke, at der med Hensyn til den trufne Foranstaltning fra hans Side forelaa «eine Einwilligung und Genehmigung».

welcher Gelegenheit er sich auch erinnerte, dem König noch eine ausführliche Vorstellung gethan zu haben, um S. Mayt. die Unschicklichkeit und Unanständigkeit, sich dergleichen Fällen zu exponiren, vorzustellen und hätten S. Mayt. auch versprochen, solches in Zukunft nicht mehr zu thun. Der Vorfall mit der Serwiette sey nicht der Vorfall bey dem déjeuné, sondern ein anderer gewesen, und erinnere er sich nicht, dass der Vorfall mit der Serwiette einige Folgen gehabt.

Af Forhøret over Brandt.

Qu. 151. Om han ikke en Aften, da Hoffet afvigte Aar var paa Hirschholm, og Kongen, som var bleven vreed paa ham, og slaget ham noget efter Hovedet, retirerede sig i sit Kabinet, strax er fulgt lige bag efter Kongen?

R. Sidst i Oktober Maaned, saavidt Inquisit erindrer: dejeunerede de hos Dronningen, om Formiddagen Kl. 12, hvor de var 7 til 8 Personer samlede. Kongen havde i 8 til 14 Dage været fortrydelig paa Inquisit, ligesom hand tilforn 3 à 4 Uger havde været meget forbitret paa Struensee, da det gemeenlig saaledes altiid alternerede imellem dem; da alle sad ved Bordet og Inquisit stoed op for at nedlade Gardinet, sagde Kongen: *Monsieur de Brandt connoissez Vous ce bras, savez Vous ce, qu'en vaut l'aune muni d'un bon baton*, og i det hand kom tilbage fra Vinduet, sagde hand: *je parle de coups de baton, ils sont pour Vous Monsieur de Brandt*, og lidet efter kastede hand en Citron efter Hovedet, som ey traf Inquisit, da hand bukkede under; Hand blev meget frapperet over denne Scene, og sagde ikke et eneste Ord, saae alleeneste til Struensee, og trak sin Skulder i Væyret, hvilket hos ham selv havde den Betydning, dersom hand var kommet bort fra Hoffet, saa var dette ikke mødt ham. Dronningen sagde derpaa Kongen noget i Øret, som hand formoder, og ogsaa kunde høre nogle Ord, at være, hand førte sig underlig op, og hand skulde gaae bort, hvilket hand ogsaa gjorde. Dejeunéen var meesten forbie, de stoede op, og Inquisit sagde til Struensee: Min Gud hvilken Ulykke og hvilken Beskæmmelse! Det fortrød Inquisit om saa meget meere, da den Løbere, som har tient hos Greve Moltke var tilstede; De gik da hver bort til sit. Om Eftermiddagen Kl. 6 eller 7, sagde Struensee Inquisit: Jeg har foreholdt Kongen det, og har hand sagt mig: Brandt er en Cujon, hand har ingen Courage, og ieg vil slaaes med ham, hvorpaa Struensee havde svaret Kongen, hvorleedes dette, og Kongen igien havde svaret, med Kaarde, Pistoler, eller bare Næver, føyende derhos: Jeg skal aldrig lade Brandt være i Fred, forinden han slaaes med mig. Struensee havde forestillet Kongen, at hand med Kaarde eller Pistoler risequerede for meget,

og vare de blevne eenige om bare Næver. Dette fortalte Struensee Inquisit liggende hos, at han havde talt med Dronningen derom, som ogsaa havde sagt: Ja Brandt faaer ingen Fred, førend hand saaleedes afgiør den Sag med Kongen. Inquisit fandt det selv noget besynderligt; men Struensee sagde: Hvad vil de nu giore, de maae gaae ind til Kongen en Aften, og sige ham: De vil yo absolut slaaes med mig, her er ieg nu, vil De mig noget, saa kom, hand føyede hos, at det var skeet uendelige Gange med Grev Holck, at de somme Tiider begge To havde havt blaae Plætter i deres Ansigter. Det var derpaa enten samme Aften Kl. 10 eller Dagen derpaa om Aftenen, da Loup Partiet hos Dronningen skulde begynde, og Kongen var eben gaaet bort, at Struensee gik til Inquisit og sagde: Nu kand de gaae ind til ham, Inquisit havde tilforn lagt en liden Jagd Pidsk ind i et Klaveer, som stoed uden for Kongens Kammer, tænkende med den at gaae ind, for at true ham, men hand betænkte sig og loed den ligge; meenende at en blot Trudsel var tilstrækkelig; men den Betragtning at komme med saadant et Vaaben til sin Konge holdt ham tilbage saa hand alleene gik Værgeløs ind til ham. Ved at komme ind, lukkede Inquisit den eene Skodde for den eene Dør. gik til Kongen og sagde: De har truet mig med Stokke Prygl, De har sagt til Struensee absolut at ville slaaes med mig, vil De mig nu noget saa kom, og da traadte hand temmelig tæt ind til Kongen, dog uden at røre ham. Hand greb Inquisit strax ind i Munden; saa den blødede noget. Inquisit med sin Arm, stødte hans Arm ud af Inquisits Ansigt, og hand giorde med sin høyre Arm 10 eller 12 Slag liige efter Inquisits Ansigt, som hand parerede med sin Arm fra neden af op imod hans, indtil hand kunde gribe ham op i Kiortelen med begge Inquisits Arme, da hand holdt Kongen saa langt fra sig, at hand ikke meere kunde komme til Inquisits Ansigt, ved det hans Arme vare længere end Kongens. Inquisit spurgte ham, om hand nu herefter vilde lade Inquisit i Fred, og om hand syntes, at det var Ret, at hand havde lovet Inquisit Stokke Prygl, og om hand ikke saae, hand havde baade Courage og Kræfter nok imod ham, i Fald hand vilde bruge dem. Kongen svarede: Ja, hand havde troet, Inquisit var en Cujon, og lovede, hand vilde lade Inquisit i Fred, hvorpaa hand strax loed Kongen løs igien, da hand sagde, det er en besynderlig Hændelse: Giv mig din Haand Brandt, kom og kys mig, du er en brav Karl, nu vil vi være gode Venner igien. Imidlertid giorde de smaa Drenge megen Larm paa Døren, for at komme ind, Inquisit ville lukke dem op adskillige Gange, men Kongen sagde: bliv lidet endnu og lad os snakke om denne Sag. da hand nok næsten blev endnu en halv Time i Kammeret, og spadserede med Kongen op og ned i samme Sov Kammer, og da hand havde talt med Inquisit saaledes en Tiid lang, hvoraf Hoved Indholden altid var den: At det var vel godt, at det var skeedt, at det maatte vel have været saaledes, at hand nu saae, Inquisit ingen Cujon var, at

de andre havde bragt ham op imod Inquisit, at hand vidste bedst Beskeed om Kongens Omstændigheder, og om hand altiid havde fulgt ham, saa havde hand været viidere, hvilket var en Allusion paa den omtalte Idée. Saa gik Inquisit bort og loed Drengene komme ind, dog forloed hand ham ey, førend hand syntes hans imagination igien at være beroliget. Da Inquisit saaleedes med Oprigtighed har fortalt *historiam facti*, endogsaa til de mindste Omstændigheder, saavidt hand erindrer sig; saa sees det, at det som ellers var et *Delictum*, bliver til en Hændelse, som Inquisit uden forud at have kundet seet eller ventet, dog har søgt at evitere, ved at komme bort, endog mange Maaneder førend dette mødte; det er en Hændelse til hvilken Inquisit intet har contribueret, da den første Beskiemmelse mødte ham, hand anseer ogsaa det andet i den Betragtning for en Hændelse, da hand er bleven sat i en saadan Position, at hand aldeeles intet andet havde at vælge iblandt, enten bestandig at blive beskiemmet af Kongen, ya endogsaa udleet af Dronningen og Struensee, eller at gribe til det Middel, som Kongen selv ønskede, ya nesten befalede, som Dronningen og Struensee tilraadede ham, som paa en vis Maade var antaget hos Grev Holck, som endogsaa ellers er bleven Inquisit raadt ved mindre Leyligheder af Grev Rantzau, som sagde Inquisit nogle Gange, naar Kongen løb ud, om Inquisit ikke kunde holde ham tilbage, og hand svarede ham, ikke uden ved at slaae Kongen, og det er alt for haardt, og Rantzau sagde ham: *Battez-le, il faut, qu'il fasse son devoir, moi à Votre place, je ne balancerois pas.* Inquisit derimod har ikke slaaet Kongen, har ikke først lagt Haand paa ham, har med den største Lemfældighed, uden Bitterhed alleene gaaet defensive til Værks, opfyldt Kongens eget Ønske, kunde ikke gjøre anderledes, saa at om denne Hændelse endogsaa skulde ansees som en Forseelse, saa er den derved til intet giort, at Kongen selv har forladt ham det, ya endog roste ham derfor; men hand troer, at denne position, overveyet i alle sine Omstændigheder, fortiener meere Medlidenhed end Straf. — Endnu erindrer hand denne Omstændighed, da hand kom tilbage fra Kongen, var Spillet allereede begyndt, og satte hand sig ned med at spille, da Partiet var ude, gik Struensee og Dronningen hen til Kakkelovnen, og fortalte Inqnisit dem Sagen paa samme Maade, som hand nu har anført den, dog kom Historien ikke gandske ud, ved det Struensee var bange, at de andre i Kammeret skulde høre det, og de øvrige Omstændigheder, nemlig, at Kongen havde sagt, de ville være gode Venner, og hand saae Inquisit ingen Cujon var, fortalte hand først Struensee, da Dronningen, saavelsom de andre vare gaaet bort, og erindrer hand ey nøye noget andet Spørsmaal af Dronningen uden det: Om Kongen havde været meget bange, hvortil hand svarede Ney, Kongen greb mig strax ind i Munden, og troer hand og nu, at hans egen Frygt var større end Kongens. Og da hand siden havde udfortalt Historien til Struensee, sagde han: Nun ist das gut, nun werden Sie Friede

haben, es muss nur kein Mensch es wissen. Og vil hand endnu anføre til sin Befrielse, i at viise sin Fortællelses Rigtighed, at Dronningens og Struensees Vidnesbyrd dermed maae stemme overeens; og at den Konge, som har giort en Lov, som bestraffer, kand og ophæve samme og forlade, hvilket ogsaa ved denne Leylighed er skeedt.

Qu. 157. Om hand ikke maae tilstaae, at hand, saasnart hand kom ind med Kongen og havde faaet Drengen udviist, sagde til Kongen: Det er godt nok, de retirerer dem; men der er os noget imellem, derfor maa jeg have Satisfaction; greb derpaa Kongen i Brystet, og da Kongen ville støde ham fra sig, beed Kongen i Tommel Fingeren, saa den blødte?

R. Hand erindrer ey at have brugt de Ord, Kongen greeb ham først ind i Munden som sagt, saa Inquisits Mund blødte, men erindrer ogsaa, at Kongens Tommel Finger var blodig, og da Inquisit sagde ham: Ich habe Sie gebissen, saae hand til sin Finger og sagde: O das schadet nichts.

Qu. 158. Om hand ikke ligeledes maa tilstaae, at hand greeb Kongen med den ene Haand tvert over Halsen, satte den anden Haand tvertimod i Kongens Ryg?

R. Dette benægter hand været.

Qu. 159. Om hand ikke viidere maa tilstaae, at hand, da hand havde Kongen saaledes fat, sagde: Nu kan de see, yeg kand giøre ved Dem alt hvad yeg vil, Deres Liv staaer i min Haand?

R. Da hand havde Kongen i Kiortelen oven i, og holdt ham langt fra sig: saa da hand havde besluttet allereede førend Inquisit gik ind til ham, meere med Ord at skrække ham end i Giærning, brugte hand adskillige Talemaader til ham, hvoriblandt var, saavidt hand husker, denne: Yeg kunde yo nu støde Dem op til Væggen, saa at De døde.

Qu. 160. Om hand ikke fremdeles maa tilstaae, at da Kongen bad for sig, at hand ville slippe ham, og lovede at give ham, hvad hand ville, og aldrig giøre det mere; Inquisit da svarede og truede: Dersom De saaledes insulterer mig oftere, skal jeg slaae Dem, saa Blodet skal staae ud af Deres Hals, og saa lade Dem ligge?

R. Da hand holdt Kongen fra sig og spurgte ham: Om hand nu tiere ville giøre det og lovede Ney hand ey heller ville giøre det, lod hand ham strax løs, og sagde, at det skulde en anden Gang gaae langt anderledes til. Hvad Talemaade hand egentlig har brugt, erindrer hand ey, dog var det ey den, som Quæstionen lyder paa.

Qu. 161. Om hand ikke derhos har brugt de groveste Skieldsord imod Kongen?

R. Hand erindrer det Ord: ein schlechter Kerl, men videre erindrer hand ey.

Qu. 162. Om hand ikke samme Aften har fortalt hans

Kammertiener Næss, at hand havde havt en forfærdelig Historie med Kongen, og at Kongen til Slutningen har maattet give ham gode Ord[1])?

R. Hand veed ey viidere at erindre, at have sagt, end at de skiltes gode Venner ad, dog kand det nok være, at hand i sin Fortællelse har brugt den Talemaade: hand gav mig, eller hand maatte give mig gode Ord.

Qu. 163. Om hand ikke maae tilstaae, at saavel Kongens Tommel Finger, som hans Hals var blodig og saaret i nogen Tiid efter?

R. Tommel Fingeren ang. er besvaret, dog var det en gandske liden Rift, og var der ligesaadan en Rift neden paa Kinden, som hand ey veed hvorleedes er kommen, men formoder at være skeet, idet hand greeb Kongen efter Kiortelen.

Qu. 164. Om saadant ikke er arriveret oftere, da hand i hans Brev til Struensee betiener sig af den Talemaade: *je suis obligé à traiter le Roi durement?*

R. Det Ord *durement* er tilforn forklaret, og havde ingen Absigt herpaa; Kongen har vel ogsaa somme Tiider, naar de vare alleene, kastet Inquisit noget i Ansigtet; men hand har aldrig rørt Kongen derfor; men alleene tiltalt ham, og med Mildhed forestillet ham, hvor besynderligt det var, eengang en Handske, og eengang en Avis eller et Stykke Papiir; Men omendskiønt Inqvisit vidste, at saavel Sperling, som Holck i Særdeleshed, og Warnstedt ogsaa nogle Gange, har brugt det Middel at slaae Kongen; Kongen ogsaa selv har en Slags Foragt for dem, som taaler alting, hand ogsaa selv har fortalt Inquisit, at Holck sommetiid havde pryglet ham forskrækkelig, ya endogsaa slaaet ham Buler i Hovedet: Warnstedt ogsaa har fortalt Inquisit, at man maatte ikke lade ham for megen Frihed, eller lade sig coujonnere, og at derover alle de Historier var mødt med Kongen, som Udkastning og deslige, ya det endogsaa var Inquisit bekjendt, at Kammer Tiener Briegel havde allerede i Paris proponeret det til Struensee, Kongen ogsaa selv har sagt: At det gjorde ham got, og adskillige Gange ved Déjeunéen om Morgenen bedet Dronningen at slaae ham i Hovedet, hans Imagination ogsaa der ved virkelig blev beroliget, saa kunde Inquisit let familiariseres med denne Idée om at slaae ham, ya endogsaa ansee det som et Kald; men har dog stedse holdt sig derfra, indtil denne Leylighed, hvor det dog egentlig vil befindes, at hand har forandret den Attaque, som Kongen ønskede til en defension.

---

[1]) Dette havde nemlig Næss forklaret i Forhøret den 15de Febr.

Af det fornyede Forhor over Struensee.

Qu. 402. Wie Inquisit überhaupt ad Qu. 248 et 249 wegen der Folgen des Vorfalls bey dem Dejeuné, sich nicht rein erkläret, sondern mit der Sprache geflissentlich an sich gehalten, man auch von den richtigen, bey der Sache vorgefallenen Umständen von Brandten besser unterrichtet sey, so müsse man darauf bestehen, dass er sich richtiger herauslasse, und nichts, was auf Anlass des Vorfalls beym Dejeuné vorgegangen sey, verschwiege. Man gewärtige also, dass er hierüber eine umständliche, und der reinen unverstellten Wahrheit gemässe, Erzählung ad Protocollum dictire.

R. Der König hätte allezeit vorausgesetzet, dass diejenigen, die mit S. M. in der Kammer familiairement lebten, nicht mit S. M. in der Retraite als König umgehen sollten, sondern S. M. hätten verlanget, dass wenn Dieselben sie durch satyrisiren, oder auf andere Art attaquirten und insultirten, sie solches repoussiren sollten, als wenn S. M. ein Particulier wären, und der König sey öfters sehr böse darüber geworden, wenn in dergleichen Fällen Jemand sich zurückgehalten und S. M. nicht darin zu Willen seyen wollen. Der König habe den ganzen Sommer mit dem Grafen Brandt sehr vertraut gelebt, und beständig seine Zeit mit ihm zugebracht, dieser habe sich auch in allem gefügt, was der König nur haben wollen, um S. M. zu beweissen, dass ein ganz ungenirtes Leben, wie S. Mayt. es immer gewünschet, Sie nicht glücklich machte. Nachhero sey der König auf den Grafen Brandt verdriesslich geworden, und Inquisit wisse keine andere Ursache anzugeben, als die natürliche Veränderlichkeit, und was S. M. ihm selbst desfalls gesagt, dass nemlich der Graf Brandt S. M. vorgestellet hätten, wie wenig er Antheil an allem Vergnügen, was man S. M. zu machen suchte, nähme, und wie wenig Sie erkenntlich gegen diejenigen wären, die sich bemüheten, alles zu S. Mayt. Gefallen beyzutragen, so dass Sie solche am meisten maltraitirten, und ihnen unangenehme Sachen sagten. Hierauf wären verschiedene Auftritte zwischen dem König und dem Grafen Brandt vorgefallen, worüber der letztere immer sehr unruhig gewesen, und da bey dieser Gelegenheit der Graf Brandt und Inquisit über die Art gesprochen, die Mittel ausfündig zu machen, wie diese Gestimung des Königs, alle diejenigen, die um S. M. wären zu maltraitiren (welches so wohl der Graf Holck als Warnstedt erfahren, und sich auch mit auf diejenigen extendiret, die öfters mit S. M. in Gesellschaft gewesen, obgleich im geringeren Grade) geändert werden könnte: so habe er Brandt gesagt, dass er Inquisit, es immer am besten, gefunden, sich retiré und in einer gewissen Entfernung von S. M. zu halten, und dass er deswegen dergleichen Anfällen weniger, als die übrigen ausgesetzet gewesen sey. Ausserdem, da diese Versuche des Königs jemanden zu insultiren, allezeit auf die Voraussetzung

sich gegründet, dass S. M. sowohl an Leibes als Verstandes Kräften stärker, als derjenige, den Sie attaquiret, zu seyen geglaubet, so habe er Inquisit gefunden, dass S. M. allezeit nachgegeben hätten, wenn Sie von dem Gegentheil überzeuget worden wären, welches sehr öfters bey dem Grafen Holck geschehen, wenn der König mit demselben bis zum Schlagen gestritten, und der König alsdann gesehen, dass der Graf Holck stärker gewesen, worauf sie denn wieder gute Freunde geworden wären. Inquisitens Meinung hievon sey allezeit gewesen, die douceur und Vorstellung zu gebrauchen; In den Konwersationen aber, die darüber mit Ihro M. der Königin und dem Grafen Brandt gehalten worden, sey die Unzulänglichheit dieser beyden Mittel erkannt worden, und deswegen sey man darauf gefallen ob es nicht gut seyen würde, dem König eine gewisse Furcht und Zurückhaltung gegen diejenigen, mit denen S. M. umgiengen, beyzubringen. Generellement sey davon gesprochen worden, ob es aber vor oder nach dem Vorfalle beym Dejeuné geschehen sey erinnere er sich nicht; es sey indessen verschiedene mahl davon gesprochen worden. Die Königin habe auch bey diesen Gelegenheiten sehr ernsthaft mit S. M. dem Könige darüber geredet, und der König habe selbst einmahl zum Inquisiten gesagt (und er erinnerte sich noch, dass es auf Hirchholm vor der Jagd gewesen): Ich bin anjetzo ganz confus in meinem Latein, sie, nemlich Inquisit, lassen mich jetzo ganz gehen, und ich sehe wohl, sie wollen haben, dass ich aus dem unangenehmen Erfolg meiner Handlungen, ihre Unrichtigkeit erfahren soll; aber sie müssen nur sagen, was ich thun soll, denn sie so wohl als die Königin, und Brandt haben mir zuviel meinen Willen gelassen, und darüber bin ich in allerhand Konfusion gerathen; sie müssen mit mir härter umgehen, um mich zurück zu halten. Dieses habe sich darauf gegründet, dass er nebst der Königin und Brandt, im Anfang des Sommers verabredet den König im allen zu fügen, was S. M. in Ihrem Particulier Leben haben wollen, damit Sie aus der Erfahrung überzeuget werden möchten, dass Sie Niemand genirte, sondern dass man blos wünschte S. M. glücklich zu sehen, und dass Sie selbst lernen möchten, was zu Ihrem Besten gereichte. Aus diesen vorausgesetzten Umständen sey abzunehmen, wie der Vorfall mit dem Grafen Brandt entstanden; Inquisit erinnere sich nicht genau; ob an dem Nachmittage zwischen der Königin und ihnen, (nemlich ihm, Inquisiten und Brandt) eine Verabredung genommen sey, gedachtes Mittel (nemlich sich mit dem König zu schlagen) zu versuchen. So viel erinnerte er sich, dass der Graf Brandt ehe er zum König gegangen, mit ihm darüber gesprochen, und gesagt, dass er, Brandt, dem König desfalls zu Rede stellen wolle und es könnte seyen, dass Inquisit es ihm gerathen, des Abends, nachdem der König sich retiriret, es zu thun. Brandt habe ihm das, was vorgefallen, erzählet und gesagt, der König habe erschrocken ausgesehen, wie er, Brandt, hereingekommen sey, und weil Brandt dem König die Sache vorgehalten, so habe

der König ihm den ersten Schlag gegeben; und nachhero habe der König den andern Tag zu Inquisiten gesagt: Brandt ist doch stärker als ich. ich kann nicht mit ihm auskommen. Der Graf Brandt würde sich überdies erinneren, wie sehr er, Inquisit, diesem expediens zuwieder gewesen sey, und wie er Brandten immer gerathen, durch eine reserwirte Aufführung die Achtung bey S. M. wieder zu erhalten, die derselbe durch seine familiarité verloren hätte.

Qu. 403. Ob nicht Inquisit am Nachmittage nach dem Vorfalle beym Dejeuné, Brandten angerathen. an einem Abend zum König zu gehen, und S. M. zu sagen: Sie wollen sich ja durchaus mit mir schlagen, hier bin ich nun, wollen Sie etwas, so kommen Sie?

R. Es könne seyn, dass er solches gesagt, wie es auch schon in dem vorhergehenden liege. Nachdem Inquisiten des Grafen Brandt hieher gehörige Aussage vorgelesen worden, bejahet er diesen Umstand, und fügte noch hinzu: Dass Brandt sich noch erinneren würde, dass Inquisit ihm die Sache immer von einer anderen Seite, als Brandt sie gefunden, vorgestellet hätte, indem er immer gesagt, dass solches seiner Ehre nicht nachtheilig seyen könnte, und dass er solches, nach dem Zustande des Gemüths S. M. beurtheilen sollte und nicht nach dem *point d'honneur*. Der Entschluss den Versuch zu machen, der den Vorfall veranlasset, sey auch nicht gefasset worden, um sich zu rächen, oder die Sache auszumachen, sondern blos um S. M. von der vorgedachten Gewohnheit abzubringen; denn der Graf Brandt sey ganz kalt und geruhig gewesen, als er zum König gegangen.

Qu. 404. Ob er nicht dem, von ihm gegen die Königin geäusserten Gutachten und der mit Ihr genommenen Abrede zu Folge, Brandten diesen Rath gegeben?

R. So viel er sich erinnere, habe die Königin es gewusst. Und bejahete er übrigens dasjenige was Brandt von seiner mit der Königin hierüber gehabten Unterredung angeführet hatte.

Qu. 405. Ob nicht die Königin Inquisiten, bey solcher vorhergegangenen Unterredung geantwortet: Ja Brandt wird keinen Frieden behalten, bevor er diese Sache solchergestalt mit dem König ausmachet?

R. Die Königin sey auch der Meinung gewesen, dass dieses das Mittel sey, dem Grafen Brandt Ruhe zu verschaffen, ob es aber just bey dieser Gelegenheit gesagt worden sey, dessen erinnere er sich nicht eigentlich.

Qu. 406. Ob er nicht gegen Brandten, um ihn zu Annehmung seines Raths zu vermögen, hinzugefüget: dass dergleichen unendliche mahle zwischen dem König und dem Grafen Holck vorgefallen wäre, und dass sie beyde zuweilen daher blaue Flecken im Gesicht gehabt?

R. Ja.

Qu. 407. Ob er nicht an demselben, oder folgenden Abend,

als um 10 Uhr die Loup-Partie bey der Königin anfangen sollte, und der König eben weggegangen war, zu Brandt gekommen und gesagt: Nun könne er zum König hineingehen?

R. Es könne seyn, dass er es gesagt. Brandt werde es gewiss wissen und nicht die Unwahrheit gesagt haben. Beyläufig fügt er hinzu, dass ihm von dem von Brandten angeführten Umstande, wegen der Jagd Peitsche, nichts bekannt sey.

Qu. 408. Ob nicht Brandt als das Handgemenge geendiget gewesen, noch desselben Abends dasjenige was zwischen dem König und ihm vorgefallen, theils der Königin und Inquisiten, theils Inquisiten allein, umständlich erzählet?

R. Ja.

Qu. 409. Worin dieser umständliche Bericht bestanden?

R. Nachdem Ihm Brandtens umständliche *deposition* vorgelesen worden, hat er die Richtigkeit derselben zugegeben. Nur erinnerte er sich dessen nicht, was Brandt — — — — ad Qu. 159, wegen der von ihm gebrauchten Worte: Ich könnte Sie ja nun gegen die Wand stossen, dass Sie davon stürben, und endlich ad Qu. 161, wegen des gegen den König gebrauchten Scheltworts, ausgesaget.

Qu. 410. Ob er nicht Brandten, nachdem dieser seine Erzählung zu Ende gebracht, gesagt: Nun das ist gut, nun werden Sie Frieden haben, es muss nur kein Mensch es wissen?

R. Ja.

Ved Struensees og Brandts overensstemmende Tilstaaelser i Forbindelse med det iøvrigt Oplyste er det saaledes godtgjort, at Brandt en Aften i Sommeren eller Efteraaret 1771 har efter Aftale med Struensee og efter dennes Anstiftelse voldelig overfaldet Kongen, for at tildele ham en Revselse i Anledning af en af ham overfor Brandt udvist fornærmelig Adfærd og derved i Fremtiden at forebygge lignende Fornærmelser fra Kongens Side. Struensee har herefter forskyldt Straf som Hovedmand for den af Brandt begaaede Forbrydelse, ifald en saadan overhovedet foreligger.

I denne Henseende er det nu sikkert nok, at den i Aktors Indlæg og i Dommen givne Karakteristik af Brandts Voldshandling er lidet træffende. Aktor mener, at det er en Gjerning, «hvis Ihukommelse aldrig burde være til»; «man har ei», siger han, «det mig er bekjendt, Exempel paa samme i Historien; vel desværre paa Kongemord, men aldrig paa saadan nederdrægtig Gjerning», og i Indlæget mod Brandt

udraaber han emfatisk: «En grusom Gjerning, som Kong David taler om i 2den Samuels Cap. 1 V. 14, 15 og 16 saaledes: «Frygtede Du Dig ikke at udrække Din Haand til at fordærve Herrens Salvede? Det Blod være over Dit Hoved.»» Dommen er vel noget mindre pathetisk, men Brandts Handling karakteriseres dog som «højst afskyelig og formastelig», som «den groveste Forbrydelse paa Kongens Person», der maa sættes «i Lighed med, at han haver villet hazardere at dræbe H. M. Kongen, da saadant et Anfalds Udfald ikke kan vides i Forveien, og et uheldigt Slag paa et ømt Sted ofte haver givet og foraarsaget Døden.»

Paa den anden Side er imidlertid efter min Opfattelse Brandts eget og hans Defensors Forsvar for Voldshandlingen ligesaa forfejlet. De paaberaabe sig to Grunde for Frifindelse. Den ene gaar ud paa, at Brandt har handlet som sket med Kongens Samtykke og efter Kongens udtrykkelige Forlangende. «Af sine til Omgang Udkaarede forlangede Hans Maj.», siger Defensor, «fornemmelig hvad som udgjør *un homme fait*, en flink og ferm Karl, og i Synderlighed, at de maatte have Hjertet paa det rette Sted, hvilket han og forlangede, de skulde vise Prøver paa, og kunde for ingen Deel fordrage Kujoner; de vare hans Natur som heroisk (!) modbydelige: og som Hans Majestæt ej havde seet Prøve paa denne Egenskab hos Grev Brandt — — — provocerede Hans Majestæt ham paa eftertrykkelig Maade ved at true ham med Stokkeprygl i Presence af Dronningen, Struensee og adskillige andre Personer». Defensor skildrer derefter, hvor fortvivlet Brandt er over denne Provokation, og hvorledes han først bestemmer sig til at efterkomme den, da han af Struensee underrettes om Kongens Villie og «allernaadigste Hensigt.» Saa gaar han «skjælvende til Gjerningen» og træder ind til Kongen. «Paa Attaque følger Defension. Kongens Villie æskede af Brandt: *præsta te virum!*» — Defensors og Brandts anden Frifindelsesgrund er, at Kongen i ethvert Fald har tilgivet Brandt, hvorpaa det formenes at være tilstrækkeligt Bevis, at Kongen i flere Maaneder derefter undte Brandt sin fortrolige Omgang ligesom tilforn, og endog «avancerede» ham til *Grand Maître de la Garderobe.*

Disse Grunde falde sammen, allerede fordi en Sindssyg

ikke gyldigen kan samtykke i, at der tilføjes ham Legemsfornærmelser, og ikke gyldigen kan tilgive saadanne. Det Spørgsmaal, som her foreligger, er udelukkende dette: har det under de givne Omstændigheder været en berettiget Handling af Grev Brandt at skaffe sig Fred for den sindssyge Konges Plagerier ved at tildele denne en korporlig Revselse? Dette Spørgsmaal maa formentlig besvares benægtende. Formelt vare derfor Brandt og Struensee hjemfaldne til Straf efter D. L. 6—4—1, men paa den anden Side forelaa der saadanne formildende Omstændigheder, at Retfærdigheden i høj Grad maatte tale for en Benaadning for denne Brøde. For Struensees Vedkommende spiller Overfaldet paa Kongen ganske vist kun en mere underordnet Rolle; men anderledes stod Sagen for Brandt, og navnlig med Hensyn hertil forekommer det mig at være en berettiget Anke mod Dommen, at denne fremstiller Overfaldet i et saa hadefuldt Lys. Dog tør man vistnok ikke gaa for meget i Rette med Dommerne paa dette Punkt; thi Tiderne vare andre, og Kongen stod for dem som Guds Salvede, som en hellig Person. Men besynderligt er og bliver det dog under alle Omstændigheder, naar man virkelig har opfattet Gjerningen som saa formastelig, som et *sacrilegium*, at man da ikke har gjort nogetsomhelst Skridt mod Sperling, Holck, Warnstedt og Rantzau, uagtet det i Forhøret af Inkvisiterne blev anført, at disse havde gjort sig skyldige i eller tilraadet ganske samme formastelige Adfærd overfor Kongen.

IV. Sigtelsen for Falsk.

Ved den i Begyndelsen af Kommissionens Virksomhed foretagne Husundersøgelse og Papirrevision blev der, som tidligere nævnt, fundet et med Struensees Haand skrevet Regnskab over den specielle Kabinetskasse for April og Maj Maaneder 1771, hvilket paa den hosfølgende Tavle er gjengivet i Faksimile (naturlig Størrelse). —

Dette Regnskab forekom Kommissionen suspekt. Ligesom man i og for sig fandt det besynderligt, at Kongen skulde

der Speciellen Cabinets Casse Bewegungen
vom April u. May.

Einnahme			Ausgabe		
April. 5. Maj	4 Obligationes a 25000 thaler der Obersteuer direction	100000	April 21 Maj	An Ihre Majestaet die Königin	10000
	zum Bancourse 150000	150000		An den Gr. v. Brandt — — —	60000
				An mich selbst — — — —	60000
				An den Gr. v. Falkenschiold — — zu seiner Reise nach Petersburg	2000
					132000
				bleibt noch in Casse	118000
	Summa der Einn.	250000		Balance	250000

dieses ist richtig befunden u. die angezeigten Summen an die benannten Personen von mir geschenkt worden.

[illegible]

von Struensee

have foræret Struensee og Brandt hver 60,000 Rd., men Dronningen kun 10,000, saaledes kunde det sidste Nuls Stilling i de paa Regnskabet to Gange opførte 60,000 Rd. tyde paa, at de vare tilføjede senere. I det opsummerede Tal 132,000 Rd. kan derhos Tallet 3 ses at være rettet fra 2 og Tallet 1, som staar foran Linjen kunde synes at være senere tilføjet. I Henhold hertil opstod der den Formodning hos Kommissionen, at Regnskabet oprindelig havde lydt paa 10,000 Rd. til Dronningen, 6,000 Rd. til Struensee og 6,000 Rd. til Brandt, tilsammen 22,000 Rd., men at Struensee derefter havde forfalsket det ved at sætte et Nul efter de to Gange anførte 6,000 Rd. Da Opsummeringen efter denne Forfalskning imidlertid vilde blive 130,000 Rd., maatte Struensee efter denne Forfalskning yderligere rette to Tal i Totalsummen 22,000 Rd., og for at undgaa dette, mente man da, at han endvidere havde tilføjet de 2,000 Rd., som Falckenskiold havde modtaget, hvorefter han, idet Totalsummen nu blev 132,000, kun behøvede at forandre et Tal. Et yderligere Indicium for, at der var begaaet en Mislighed, syntes at ligge deri, at det foreliggende Regnskab er det eneste Kabinetsregnskab, som er skrevet af Struensee egenhændigt, samt deri, at der efter Aflæggelsen af det ikke paany blev aflagt Regnskab for Kongen over den specielle Kabinetskasse før pr. ult. Okt. 1771, antagelig, for at Hans Maj. i Mellemtiden skulde have glemt, hvorledes Kassens Status var. Endelig fandt den rejste Mistanke mod Struensee yderligere Støtte derved, at Kongen erklærede til Kommissionen, at han erindrede ved den paagjældende Lejlighed kun at have foræret 6,000 Rd. til Struensee og Brandt.

I Anledning af det saaledes Oplyste blev Struensee gjentagne Gange underkastet meget indgaaende Forhør. Han forsikrede imidlertid atter og atter i de stærkeste Vendinger, at han var uskyldig. Efterat Kongen i Febr. eller Marts havde foræret Dronningen, Brandt og ham hver 10,000 Rd. og derefter i Apr. el. Maj paa Struensees Anmodning om yderligere at skjænke ham og Brandt hver 50,000 Rd., havde samtykket heri, ønskede Struensee at se disse Gaver bekræftede ved Kongens Haand og affattede i denne Anledning det omspurgte Regnskab. Efter dette Struensees An-

bringende, der forsaavidt bekræftes ved det iøvrigt Oplyste, som de 30,000 Rd., der bleve bortskjænkede af Kongen i Febr. eller Marts, ikke findes opførte andensteds, maatte der, hvis han og Brandt i Maj eller Juni kun havde modtaget 6,000 Rd., for deres Vedkommende have været opført 16,000 Rd. i Regnskabet og ikke 6,000 Rd. Fremdeles henviste Struensee til, at de specielle Summer og Kongens Underskrift paa Regnskabet ses at være skrevne med samme Blæk, medens derimod Balanceringen og Struensees Underskrift er skreven med blegere Blæk og en tykkere Pen, hvilket skulde hidrøre fra, at Struensee for ikke at opholde Kongen først senere havde foretaget Balanceringen og tilføjet sin Underskrift. Uregelmæssigheden i Talstillingen og Rettelsen i Totalbeløbet skyldtes Hastværk. At Regnskabet var skrevet med Struensees egen Haand hidrørte fra, at Kongen vilde have Regnskabet hemmeligholdt, og at den, der affattede de øvrige Regnskaber (Panning) først blev ansat senere, og Grunden til, at der ikke blev aflagt nyt Regnskab før efter Udløbet af Okt. Maaned, maatte alene søges i Uorden og Ligegyldighed. Naar Kongen nu erklærede kun at have foræret ham og Brandt 6,000 Rd., maatte han bede bragt i Hans Majestæts Erindring: «Dass Ihnen zuweilen gewisse Sachen ganz entfallen wären, und er, Inquisit, Gelegenheit gehabt solches Ihnen zuweilen umständlich zu beweisen». Endelig beraabte Struensee sig paa moralske Grunde. Ikke blot vilde Alle, der kjendte ham, vide, at han var ude af Stand til at begaa en Forbrydelse som den ham paasigtede, men man vilde tillige indse «wie wenig er nöthig gehabt zu einem solchen Falso seine Zuflucht zu nehmen, da der König ihm zu der Zeit gewiss nichts abgeschlagen, er auch viele andere Gelegenheiten finden können, Geld an sich zu bringen», i hvilken Henseende han blandt Andet oplyser, at Kongen viste ham Tillid «ohne Schranken» og saaledes overlod ham af Kabinetskassen at betale Kongens Spillegjæld, uden nogensinde at forlange Regnskab eller Kvitteringer af ham. Jfr. ved Foranstaaende Qu. 108—32, Begyndelsen af Forhøret d. 27. Febr. og Qu. 368 og 369.

Overfor det af Struensee saaledes Anførte, hvis Rigtighed hvad angaar Gavernes Størrelse og Tidspunkterne for

dem i Et og Alt bekræftedes af Brandt, er der ikke blot ikke ført noget retligt Bevis for, at han har begaaet det ham paasigtede Falsk, men det maa endog betragtes som meget usandsynligt, at han skulde have gjort sig skyldig i denne Forbrydelse, i hvilken sidste Henseende her yderligere kan henvises til de træffende Bemærkninger hos Reverdil S. 316 (413): «Kongen underskrev uden at efterse, hvad det var, han satte sit Navn under, og man bør ikke forudsætte overflødige Forbrydelser» og samme Sted: «Kongen havde ingen Forestilling om Pengenes Værdi, saa at det var ligesaa let at faa 60,000 som 6,000 Rd. af ham» samt til, hvad Reverdil ytrer om Struensees Karakter.

I Dommen udtales, at «ingen ret kan indse Styrken af de Formodninger», som ere mod Struensee, «uden den, som tillige ser og betragter det paaberaabte Dokument». Herom ville nu Læserne selv kunne dømme. Mig forekommer Dokumentet ikke at være særlig suspekt; de paagjældende Nuller og navnlig det sidste Nul i de udfor Ordene: «an mich selbst» anførte 60,000 synes mig endog snarere at udelukke Tanken om Falsk, ligesom Rettelsen i Totalsummen og Tallenes uregelmæssige Stilling under hinanden vidne om en Skjødesløshed, der just heller ikke tyder paa Falsk. — Iøvrigt er det ingenlunde klart af Dommen — og dette er en væsentlig Anke mod den —, om det har været dens Mening at fælde Struensee For den benægtende Besvarelse tale enkelte Udtryk og at D. L. 6—4—10 ikke citeres, men andre Udtryk og den Omstændighed, at Kommissionen, som Reverdil a. S. S. 316 (413) skarpt udtrykker sig, har været «uredelig nok» (*eut la mauvaise foi*) til at paaberaabe sig Kongens Vidnesbyrd, pege i modsat Retning[1]).

Af Forhørene fremgaar tydeligt, at Struensee har taget sig Beskyldningen for Falsk meget nær. Forsaavidt er det da en Tilfredsstillelse her at kunne rense hans Minde. Et

[1]) Det maa iøvrigt erindres, at Talen er om et Tidspunkt, paa hvilket der ved en Forvexling af objektive og subjektive Skjelnemærker knyttedes forskjellige ubehagelige Følger til Mistanken for en Forbrydelse. I Henhold hertil er det muligt, at man har betragtet den tilstedeværende Formodning for Falsk som en Slags skjærpende Omstændighed ved Struensees øvrige Forbrydelser.

andet Spørgsmaal er, om denne Renselse har meget at betyde, thi hvad Handlingernes moralske Kvalifikation angaar, ville vi i Nutiden neppe gjøre megen Forskjel paa, om Struensee har skaffet sig og Brandt Pengene ved Falsk eller ved at afpresse den sindssyge Konge dem, jfr. iøvrigt ogsaa Reverdil S. 317 (415), der karakteriserer Struensees Adfærd som *une véritable escroquerie.*

V. Sigtelsen for at have mishandlet Kronprinsen.

Denne Sigtelse skal her kun berøres i Korthed. Af Forhørene fremgaar, at Kronprinsen er bleven opdraget haardt. Hans Kost var meget tarvelig og efter vore Begreber ikke tilstrækkelig nærende, idet den kun bestod af Ris, kogt i Vand, groft Brød og koldt Vand, og han udsattes derhos i høj Grad for Kulden. Selv i den koldeste Aarstid var han let klædt, endog uden Strømper og Sko, og maatte opholde sig i et koldt Værelse, saaledes at han gjentagne Gange fik Frost i Fødderne navnlig i Vinteren 1770—71. Efter Hoflægernes, navnlig Bergers indstændige Anmodninger til Dronningen blev Opdragelsen dog mildnet. I Efteraaret 1771 «fik Kronprinsen først Sko og Strømper og siden smaa Halvstøvler, som Berger selv lod gjøre til ham i Byen, derefter varmere Klæder, tvende Gange Suppe om Ugen, og nogenledes Varme i Værelserne idetmindste om Morgenen», jfr. nærmere Berger til Qu. 30—32.

Den nævnte Opdragelsesmethode skyldtes Dronningen, der i saa Henseende blindt fulgte Struensees Raad. Denne mente nemlig, at en simpel og haard Opdragelse ikke alene vilde styrke Kronprinsens svage Legeme, men ogsaa «have en særdeles Indflydelse paa hans tilkommende Tænkemaade». For Dronningens Vedkommende er det hævet over Tvivl, at hun ikke har ladet sig lede af andre Motiver end Hensynet til sin Søns Vel; thi alle Beretninger ere enige om at skildre hende som en endog meget kjærlig Moder. Men heller ikke Struensee er der Føje til at mistænke for onde Hensigter. Han har selv i sit Forsvarsskrift udførlig dvælet ved dette

Forhold og paaberaabt sig, at de opnaaede Resultater have bekræftet Rigtigheden af den brugte Opdragelsesmethode. Det forekommer mig, at hans Forsvar ikke kan forkastes, naar bortses fra den usande og nærlige Bemærkning, at han har fundet de Grundsætninger, efter hvilke Kronprinsen opdragedes, «in des Königs Verstande», og i ethvert Tilfælde har der efter min Opfattelse manglet enhver Hjemmel til for det her omspurgte Forhold at anse Struensee for forsætlig *crimen læsæ majestatis* efter D. L. 6—4—1. Ogsaa paa dette Punkt er det iøvrigt ikke let at blive klog paa, hvad der egentlig er Dommens Mening, men det synes dog, som om den virkelig tager Sigte paa den ommeldte Artikel. Naar det nemlig i Dommen hedder: «Kongen og det kongelige Hus, ligesom og hele Nationen maatte og tilsidst tabe Taalmodigheden, naar de ansaa til alt andet, hvor forvoven og formastelig han (ɔ: Struensee) var i Henseende til den haarde og uhørte Opdragelse, han vovede at give Kronprinsen, hvorved Hans kongelige Højhed ofte var sat i den yderste Fare for at miste Sundhed og Liv, da er denne sidste Passus aabenbart indskudt, fordi D. L. 6—4—1 kun hjemler Straf for «den, der eftertragter Kongens Børns Liv.» Forsaavidt er Struensee da bleven dømt med Urette. En anden Sag er, at han selvfølgelig har handlet uforsvarligt ved mod de øvrige Lægers bestemte Raad paa en saa hensynsløs Maade at benytte Landets Tronfølger som Prøveklud for en ny Opdragelsesmethode, hvis Rigtighed endnu ikke havde kunnet finde nogen Bekræftelse ved Erfaringen.

Straffen.

Resultatet af hele den foregaaende Undersøgelse bliver altsaa, at Struensee ved tre forskjellige Reater, af hvilke de tvende udgjøre gjennem længere Tidsrum fortsatte Forbrydelser, har paadraget sig Straf efter D. L. 6—4—1, og det Spørgsmaal, der nu ene staar tilbage, er, om den af ham forskyldte Straf ikke burde have været forandret ved Benaadning enten saaledes, at Livsstraffen konverteredes til

en anden Strafart, eller idetmindste saaledes, at der valgtes en mildere Form for Dødsstraffens Fuldbyrdelse.

I førstnævnte Henseende har en tysk Forfatter udtalt: «Wenn auch Struensee mit Recht fiel, so hätte er doch nie so fallen sollen, da auch die siegende Partei nie vergessen darf, was sie der Ehre ihres Königs schuldig sei, der dem unglücklichen Manne ehedem sein Zutrauen geschenkt hatte», og denne Udtalelse finder Wittich saa træffende, at han gjengiver den ordret i sit Værk S. 147—48. Af den tidligere Udvikling vil det tilstrækkeligt fremgaa, hvorledes det forholdt sig med Kongens «Zutrauen», og hvor lidet rammende hin Udtalelse i Virkeligheden er. — Det er klart, at kriminalpolitiske Grunde i høj Grad maatte tale mod Dødsstraffens Eftergivelse, thi udvirkedes en saadan her, hvor der forelaa et Sammenstød af tildels grove Forbrydelser, kunde D. L. 6—4—1 letteligen i den almindelige Bevidsthed komme til at staa som et dødt Bogstav; og det er da ogsaa disse kriminalpolitiske Grunde, som stilles i Spidsen i det af Arveprins Frederik i Benaadningsspørgsmaalet afgivne Memorandum. Men hertil kom, at Struensees Adfærd hos hele Folket havde vakt en saadan Forargelse, Forbitrelse og Uro, at man ikke godt kunde undlade at tage Hensyn dertil. Qu. 467 til Struensee lyder saaledes: «Da in den mehr als 100 Jahren, in welchen die Souverainität in Dänemark eingeführet gewesen, nie die geringste Spur einer solchen Unruhe und Auflaufs, als in dem letzten halben Jahre sich so oft ereignet, bemerket worden; so wird gefragt: Ob Inquisit nicht einsehe, dass der Grund dieser Unruhen nothwendig in der bekanntlich geführten Lebensart, in der Macht, die er sich zugewandt, und in der Art, wie er solche ausgeübet, gesucht werden müsse?»; og vi kunne nu tilføje, at der i de c. 120 Aar som ere forløbne siden, ej heller er sporet en tilsvarende Uro hertillands. Den Dag, Struensee henrettedes, skrev Udenrigsminister Osten til Dreyer i Petersborg — jfr. F. Schiern Bidrag til Oplysning af Katastrofen d. 17. Janr. 1772 S. 94 —: «Hadet hos Publikum var saa stærkt og saa uforsonligt mod disse Ulykkelige (ɔ: Struensee og Brandt), at deres Benaadning utvivlsomt vilde have foranlediget et Oprør. Et løst Rygte om en Formildelse i deres

Straf, som var kommet i Omløb, fremkaldte allerede Knurren og Opløb, som Klogskab bød at dæmpe og forebygge. Skulde man trods det Anførte have eftergivet Struensee Dødsstraffen, kunde jeg, bortset fra Forholdet til udenlandske Magter og særlig Katharine II, kun tænke mig et eneste Motiv dertil, nemlig Medfølelse med Struensee i hans Ulykke. Men i denne Henseende stode Sagerne meget slet for ham. Struensee er ikke nogen sympathisk Person, og man faar ej heller gjennem Forhørene noget sympathisk Indtryk af ham[1]). Ved sin anmassende Adfærd havde han stødt sine Tilhængere fra sig, og hvilke Følelser de Mangfoldige maatte nære overfor ham, som han havde krænket, tilsidesat eller bragt i Ulykke, kan man herefter danne sig en Forestilling om. Til de Krænkede hørte Dronning Juliane Marie og Arveprins Frederik[2]), og det var netop dem, i hvis Haand det nu fornemlig faldt at træffe Afgjørelse om Benaadningen. Hvorledes kunde det her ventes eller forlanges, at de til Gunst for Struensee skulde trodse den herskende Stemning og række Haand til Lovens Svækkelse?

Om en Eftergivelse af Dødsstraffen kunde der saaledes ikke godt blive Spørgsmaal, men Henrettelsesmaaden kunde

---

[1]) Som andre Exempler paa hans tilbageholdne og usande Maade at forklare paa skal jeg her nævne: ved Konseillets Ophævelse vil han kun have exekveret Kongens Befaling (Qu. 17), i Henseende til Kollegiernes Omdannelse vil han kun have fulgt Kongens Villie (Qu. 22). Det er Kongen selv, som har valgt sine Omgivelser (Qu. 25), han véd ikke speciellement, hvorledes Brandt er omgaaedes Kongen, men troer, at det er sket «allezeit wie es gebühret» (Qu. 27), han véd ikke nærmere, hvilke Instruxer Kammertjenerne m. fl. have havt med Hensyn til Omgangen med Kongen (Qu. 28), Kammerjunker Schack har han kun givet venskabelige Raad (Qu. 33), Kongen har ikke alene nedskrevet, men ogsaa selv koncipesret Kabinetsordren af 14. Juli (Qu. 64—66), det er Kongen, som vilde have Garden til Hest afskaffet, og Struensee «konnte den Gründen, warum solches geschehen, seinen Beifall nicht versagen» (Qu. 156), og det er ogsaa Kongen, hvem Fodgardens Ophævelse skyldtes (Qu. 159), fremdeles er det Kongen, som «aus eigener Bewegung» har truffet Bestemmelse om en forandret Politik overfor Sverrig og som ikke blot selv nedskriver men «aus Ihrem Kopfe» koncipserer Instruktionen for Güldencrone.

[2]) Af Brandts Forklaringer i Forhøret erfares, at Struensee havde dikteret ham det Brev, ved hvilket Arveprins Frederik vistes bort fra den kongelige Loge i Theatret.

idetmindste ikke den være bleven formildet? Historieskriverne og navnlig da de tyske Historieskrivere have her strax været til Rede med at raabe paa Barbari, og i en vis Forstand have de selvfølgelig Ret. Beskrivelsen af enhver Henrettelse, selv i Nutidens Former, ryster Sindet, men naar vi saa læse om, hvorledes Struensee først nedenfor Skafottet maa afvente sin Ven Brandts Henrettelse, den Ven, han havde bragt i Ulykke, og «høre hvert et Hug», som rettedes mod dennes Legeme — jfr. Schiern a. S. S. 74 —, og derefter selv føres op paa Retterstedet, lægges over den af Vennens Blod blodige Blok og endelig henrettes paa den Maade, at først Haanden og derefter Hovedet hugges af ham — nuvel, ja saa finde vi alle, at dette er Barbari. Der er imidlertid to Ting, som her maa fremhæves. For det Første har Henrettelsen ikke været saa grusom, som den i Almindelighed fremstilles. Münter, der sad i Vognen hos Struensee og dog bedst maa vide, hvorledes det er gaaet til, fortæller a. S. S. 275, at han lod Vognen vende om, saaledes at hverken han eller Struensee kunde se Skafottet, og senere beretter han, at han kunde mærke «aus den Bewegungen der Zuschauer», at Struensee skulde til at bestige Skafottet og, hvad selve Exekutionen angaar, ere Struensees Haand og Hoved blevne afhuggede næsten samtidigt. Da Bødlen løftede Øxen for at afhugge Struensees Haand, begyndte Münter at tilraabe denne: «Halt im Gedächtnis Jesum Christum, den Gekreuzigten, der gestorben ist, der auch auferstanden ist», men inden han havde fuldendt disse faa Ord, laa Struensees Hoved for hans Fodder, jfr. a. S. S. 280. Men dernæst — og det er Hovedsagen — maa man ikke glemme det Svælg, der adskiller vor Straffelovgivning fra Straffelovgivningen i forrige Aarhundrede forinden de humanistiske Ideers Sejr. Blikket fæstes paa denne enkelte, opsigtvækkende Henrettelse, og man glemmer de Mangfoldige, der paa pinefuld Maade have maattet lade deres Liv paa Skafottet for Forseelser, som i vore Øjne ere temmelig ubetydelige, ja maaske ikke engang ere Forseelser. Alene i 6te Bog af Chr. V.'s Lov findes der over et halvhundrede Artikler, som foreskrive Dødsstraf for omtrent ligesaa mange forskjellige Forbrydelser, derunder adskillige kvalificeret Livsstraf. Efter Loven tiltager, som bekjendt,

Strængheden og kulminerer henved Midten af forrige Aarhundrede, de gloende Tænger, de gjentagne Pidskninger og Radbrækningen uden Naadestod optræde nu blandt Straffemidlerne: det er Afskrækkelsestheorien, som drager sine grumme Konsekvenser. Og i denne Henseende er det saa langt fra, at vor Straffelovgivning indtager et Særstandpunkt, at man maaske endog tør være saa dristig at betegne den som særlig human. Ialfald gjælder dette, naar man sammenligner den med Retsanvendelsen i det Land, der vel var det mest civiliserede i Europa og i saa mange Henseender toneangivende, nemlig Frankrig. Her var før Revolutionen Radbrækning en almindelig anvendt Straf, og om denne Dødsmaades Grusomhed kan man danne sig en Forestilling, naar man horer, at de Radbrækkede, flettede omkring Hjulet, kunde ligge i Dage paa Retterstedet, inden de udaandede. Og dog var i Frankrig Radbrækning forst den tredje i Rækken af de ordinære Dødsstraffe; øverst paa Listen stod Firdelingen, som anvendtes for Majestætsforbrydelser af 1ste Grad (hvoriblandt Angreb paa Kongens Person og paa Medlemmer af det kongelige Hus). Forbryderen blev med Jernkjæder bunden til Skafottet, hans ene Haand brændt af ham med Svovl, saa udrev man med Tænger Kjødstumper af hans Bryst, Arme og Ben, og dryppede en kogende Blanding af Bly, Olie, Beg, Vox og Svovl i Saarene, derpaa bandt man Touge om hans Arme og Ben og spændte Heste for, hvilke man lod trække til først langsomt, saa af alle Kræfter, for at sonderrive Forbryderen. Paa denne Maade henrettedes Damiens i Aaret 1757 paa Grèvepladsen i Paris, og Mængden, deriblandt de parisiske Damer, overværede en saadan Henrettelse, som varede i Timer, som et Skuespil, fulgte med aandeløs Spænding Hestenes Anstrængelser og udbrød i Bifaldsklap, da det lykkedes den første Hest at rive et Ben af Kroppen. Desuagtet fandt man ikke en saadan Straf afskrækkende nok, men samtlige Damiens's uskyldige Ascendenter og Descendenter bleve til yderligere Advarsel i Overensstemmelse med Lovens Bydende landsforviste, hvorhos det forbodes dem under Galgestraf at vende tilbage til Landet. I Aaret 1762 falder Jean Calas's Radbrækning, og fra den senere Tid meldes om lignende Rædsler. Kort før Revolutionens Udbrud hændte det paa

Place Dauphine i Paris, at en radbrækket Forbryder levede to Dage og to Nætter paa Hjulet og hele Tiden udstødte rædselsfulde Hyl, hvorfor de Omkringboende androge om at blive befriede for disse Hyl, ikke af Medlidenhed for Forbryderen, men fordi deres Nattero forstyrredes[1]). Maalt efter Tidens Maalestok — og hvilken anden Maalestok skal vel anvendes? — er det ubefojet at betegne Struensees Henrettelse som barbarisk, og den Omstændighed, at enkelte Samtidige have udtalt Afsky eller Uvillie over den, beviser Intet i modsat Retning, men kun, at humane Ideer begyndte at faa Fodfæste. Struensee selv ses da ogsaa at have ventet eller ialfald søgt at gjøre sig fattet paa en mere pinefuld Død, nemlig Radbrækning, jfr. Münter a. S. S. 253. — Iøvrigt bør det maaske her tilføjes, at medens D. L. 6—4—1 lyder paa, at «den højre Haand skal af hannem levendis afhugges» og derefter «Kroppen parteris», er der mellem disse tvende Dele i Dommen indskudt: «og dernæst hans Hovede»; men jeg tilstaar ikke at vide, om dette formildende Indskud skyldes en gængs Fortolkning af Loven, hvad eller det maa tilskrives en humanere Opfattelse.

* *

*

Det danske Folk forener med Godmodighed og et følsomt Hjerte for Ulykkelige en vis Tilbøjelighed til Kritik, og man kan derfor ikke undre sig over, at der, efterat det Struensee'ske Drama havde fundet en saa blodig Afslutning, opstod en temmelig stærk Reaktion, hvortil forresten ogsaa andre Omstændigheder have bidraget. Da den uheldige Dom, der vender om paa Reglen: *fortiter in re suaviter in modo,* var bleven offentliggjort, lød Ordet Justitsmord fra mange Læber, ja der har endog været dem, som have villet tillægge Dommerne *mala fides.* «Af hine Dages Mægtige» — hedder det hos Schiern a. S. S. 86 — «har Eftertiden ogsaa senere troet at kunne nævne flere end een, hvis senere Aar for-

[1]) Jfr. om disse og mange andre grufulde Enkeltheder E. Hertz: Voltaire und die französische Strafrechtspflege im 18ten Jahrhundert.

mørkedes eller sidste Øjeblikke besværedes ved Mindet om d. 28. Apr. 1772.» I Modsætning hertil har en af Guldberg's Efterkommere meddelt mig som en sikker Familietradition, at Guldberg stadig har forsikret ikke at have nogetsomhelst at bebrejde sig i den Struensee'ske Sag, og at han er død som den, der havde Fred med Gud og Mennesker. Om Oprigtigheden af disse Guldbergs Forsikringer nærer jeg for min Del ikke fjerneste Tvivl, og det forekommer mig, at vi i Erkjendelse af, at der ikke er vederfaredes Struensee andet, end hvad Lov og Retfærdighed under de daværende Forhold paabød, bør se bort fra Manglerne ved Dommen, tage i billig Betragtning, at det har været umuligt for Kommissionen at begrunde den paa rette Maade, og sige om Dommerne: *Requiescant in pace.*

